

**”Et vastusta näkemyksiäni, vastustat minua” –
Kahden kansalaisuuden parit rajojen ja kuulumisen
risteyksissä**

Sosiologian oppiaineen
pro gradu -tutkielma

Laatija(t):
Mimosa Suontama

13.8.2025
Turku

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiologia

Tekijä(t): Mimosa Suontama

Otsikko: ”Et vastusta näkemyksiäni, vastustat minua” – Kahden kansalaisuuden parit rajojen ja kuulumisen risteyksissä

Ohjaaja(t): Professori, dosentti Suvi Salmenniemi ja filosofian tohtori Pihla Siim

Sivumäärä: 143 sivua

Päivämäärä: 13.8.2025

Tässä pro gradu -tutkielmassani tarkastelen rajallistamisen kokemuksia ja vaikutuksia kahden kansalaisuuden parisuhteissa. Ymmärrän rajallistamisen maahanmuuttokontrollina, jossa kansalaisuudettomuutta määrittävät rajat muovaavat ei-kansalaisten elämää merkittävässä määrin myös maiden rajojen sisällä. Olennaista on, että kontrolli ei rajoitu vain ei-kansalaisiin, vaan leviää ja tunkeutuu ei-kansalaisten lähipiiriin ja perhe-elämään vaikuttaen täten myös kansalaisiin. Kansalaispuolisoiden kohtaama rajallistaminen, josta käytän käsitettä muukalaistaminen, osoittaa, että maahanmuuttokontrollilla on laajempia yksityisiä ja yhteiskunnallisia seurauksia kuin tiukasti ei-kansalaisiin rajautuvat vaikutukset.

Tavoitteenani on selvittää, miten tutkittavieni kohdalla virallisesti vain toiseen puolisoon kohdistuva rajallistaminen muodostuu parisuhteissa jaetuksi, yhteiseen arkeen vaikuttavaksi kokemukseksi. Lisäksi tarkastelen kuulumisteorioiden näkökulmasta sitä, miten sekä hallinnolliset että muiden ihmisten tuottamat rajallistamisen kokemukset vaikuttavat molempien puolisoitten kuulumiseen. Pohdin myös parien rajallistamisen käytäntöihin kohdistamaa vastarintaa. Tutkimukseni aineistona on kuusi kahden kansalaisuuden parin kanssa toteutettua haastattelua, joita analysoin sekä temaattisesti että kerronnallisesti. Työni teoreettinen tausta paikantuu maahanmuuttokontrollin, yllirajaiten perheiden ja kuulumisen teoretisointeihin.

Tutkimukseni osoittaa, että rajallistamisen kokemukset ovat kahden kansalaisuuden parisuhteissa jaettuja kokemuksia, jotka ovat vaikuttaneet niin yhteiseen arkeen kuin suurempiinkin päätöksiin ja elämänsuunnitelmiin. Kontrolli on sysännyt pareja vuosienkin ajaksi epämääräisiin odotustiloihin, joissa tietyt asiat ovat mahdollisia ja toiset eivät. Lisäksi elämää ennen kansalaisuutta määrittää jatkuvasti läsnä oleva mahdollisuus tulla karkotukseksi, mikä parien on otettava huomioon, vaikka se ei olisikaan todennäköinen vaihtoehto. Kansalaispuolisoiden kohdalla rajallistamisen kokemukseen liittyy hämmennys maahanmuuttokontrollin piilevyydestä ja hiljaisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Intiimeihin perhesuhteisiin ulottuva rajallistaminen on kontrollin muoto, joka tuottaa täysin omanlaistaan ymmärrystä, tietoisuutta ja identiteettejä.

Rajallistaminen on aiheuttanut pareille konkreettisia seurauksia ja rajoituksia elämään, mutta se on vaikuttanut merkittävästi myös Suomeen kiinnittymiseen ja kuulumiseen. Kahden kansalaisuuden parisuhteet näyttävät varsinkin yksinäisinä niiden poikkeuksellisuuden ja niihin kohdistettujen ennakkoluulojen vuoksi. Molempien puolisoitten kuulumista haastavat lisäksi suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseva rasismi ja maahanmuuttovastaisuus. Ei-kansalaisten kohdalla kuulumissuhteeseen vaikuttaa vahvemmin se, miten ympäröivät ihmiset mahdollistavat heidän kuulumisensa, mutta toisaalta he myös haastavat tätä vaikutusta esimerkiksi korostamalla muiden näkemyksistä riippumatonta, henkilökohtaista kuulumisen tunnettaan. Parit osoittavat vastarintaa rajallistamisen käytäntöjä kohtaan esimerkiksi kyseenalaistamalla liikkumisen rajoittamisen järjestelmiä, vähättelemällä kontrollin yhteiselämään ulottuvia vaikutuksia ja tekemällä kontrollia naurunalaiseksi huumorin, liioittelun ja ironian keinoin.

Petteri Orpon hallituksen toteuttamat maahanmuuttopoliittiset muutokset ilmenivät toistuvasti haastatteluissa huolta herättävinä muutoksina, jotka lisäävät epävarmuutta ja vaikeuttavat Suomeen kiinnittymistä ja kuulumista maahanmuuttokontrollia kohtaavien ihmisten keskuudessa. Tutkimus tuo esiin, kuinka laajasti maahanmuuttokontrolli vaikuttaa yhteiskunnassamme. Kontrollin kokemusten ja vaikutusten leviäminen lähisuhteissa häivyttää jakoa ei-kansalaiseen ja kansalaiseen, ja täten

maahanmuuttokontrollin vaikutuksia olisikin syytä tarkastella myös maahanmuuttoaihetta laajempänä yhteiskuntaan vaikuttavana ilmiönä.

Avainsanat: kahden kansalaisuudet parit, rajallistaminen, muukalaistaminen, kuuluminen

*Tilkitsen ikkunat kiinni
ettei Suomen valtiovalta näe
että nurkissani seisoo muukalainen
Sinä painat migrinpaperiin kasvosi uurteet
Silmistäsi voi nähdä ohi virtaavien ihmisvanan
Rajalla pakkaantuneiden hiki ohimoillasi
Heräät yhä yöllä painajaisistasi paperihaavat käsissäsi
Pahinta oli kohdata se viha millä sinut otettiin vastaan täällä*

(INDEFI-hanke, nimimerkki: muukalaisen vaimo)

Sisällysluettelo

1	Johdanto	6
2	Tutkimuksen konteksti	15
2.1	Kahden kansalaisuuden parit Suomessa	16
2.2	Turvapaikanhaku ja pakolaisuus	17
2.3	Vuoden 2015 ”pakolaiskriisi”	19
2.4	Petteri Orpon hallituksen maahanmuuttopoliittiset muutokset	21
2.5	Liikkumisen moninainen todellisuus	22
3	Teoria ja aiempi tutkimus	25
3.1	Kansalaisuus	25
3.1.1	Metodologinen nationalismi ja denationalismi	29
3.1.2	Sukupuolittunut kansalaisuus	31
3.1.3	Kahden kansalaisuuden parit	33
3.2	Rajallistaminen	34
3.2.1	Rajallistaminen ajallisena ja hallinnollisena väkivaltana	37
3.2.2	Muukalaistaminen ja kokemuksellinen muukalaistuminen	39
3.3	Kuuluminen ja kuulumattomuus	42
4	Tutkimusasetelma	47
4.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	47
4.2	Tutkimusaineisto	48
4.2.1	Haastateltavat	48
4.2.2	Kerronnallinen teemahaastattelu	50
4.2.3	Parihaastattelut	52
4.3	Tutkimusmenetelmänä kerronnallinen analyysi	54
4.4	Tutkimusetiikka	59
4.4.1	Tutkimuksen eettiset lähtökohdat	59
4.4.2	Eettisyys suhteessa kerronnalliseen tutkimukseen ja pakolaistutkimukseen	61
4.4.3	Refleksiivisyys ja oman position tarkastelu	63
5	Haastatteluiden kulku ja kerronnallisuus haastatteluissa	66
5.1	Kaisa ja Soheil	67
5.2	Matilda (ja Hussain)	68

5.3	Laura ja Nasim	70
5.4	Olivia ja Arman	71
5.5	Maria ja Muhammad	72
5.6	Eerika ja Kareem	73
5.7	Haastatteluiden keskeiset kertomukset ja kerronnan tavat	75
6	Hallinnollisen rajallistamisen kokemukset ja vaikutukset kahden kansalaisuuden parisuhteissa	77
6.1	Maahanmuuttobyrokratian viidakoissa – parien jaetut kokemukset puolison oleskelulupaprosessista	77
6.2	Rajallistamisen vaikutukset arkeen ja yhteisiin suunnitelmiin	86
6.3	Karkotettavuus elämää määrittävänä horisonttina	90
6.4	Rajallistaminen kansalaispuolisoiden kokemuksissa	94
7	Kuulumisen rajat – neuvoteltu ja haastettu kuuluminen puolisojen kokemuksissa	102
7.1	Parien yhteinen ja kansalaispuolisoiden kuuluminen	102
7.2	Kuuluminen ei-kansalaisten kokemuksissa	108
8	Johtopäätökset	117
	Lähteet	127
	Liitteet	139
	Liite 1. Tutkimustiedote ja suostumuslomake	139
	Liite 2. Tutkimushaastattelurunko	141

1 Johdanto

”Juhannusviikolla selvisi, ettei puoliso enää tule kotiin. Sannan puoliso on yrittänyt vuosia saada oleskelulupaa Suomesta, mutta tuloksetta. Nyt Suomeen jäi raskaana oleva puoliso ja kaksivuotias tytär” (Parhiala 2024).

”Suomi palautti Hassane Drahn Algeriaan 7 vuoden taistelun päätteeksi – vaimo Mari säästää rahaa mennäkseen perässä: ”Menen vaikka hän olisi vankilassa”” (Parikka 2022).

”Fawwaz meni naimisiin suomalaisen kanssa, Migri epäili lumeliittoa – näin virkamiehet selvittävät, onko kyseessä tosi rakkaus” (Vasantola 2017).

Ei tarvitse olla tutkija tunteakseen tarinoita maahanmuuttojärjestelmän erottamista perheistä, lumeliittoa epäilyksiä vastaan taistelleista pareista ja ihmisistä, jotka ovat odottaneet oleskelulupaa vuosikausia. Median jakamien tarinoiden ansiosta myös suuri yleisö saa välähdyksiä siitä, millaista elämä maahanmuuttojärjestelmän pyöryksessä voi olla – niin hakijalle itselleen kuin hänen perheenjäsenilleenkin. Median esittämät tarinat kerrotaankin tyypillisesti suomalaisten puolisoitten tai perheenjäsenten näkökulmasta. Täten ne avaavat osuvasti sitä, että maahanmuuttokontrolli ei ole yksilöön rajautuva asia, vaan vaikuttaa myös perheenjäseniin ja muihin läheisiin. Tarinoissa huomio kuitenkin kiinnittyy yleensä keskeisiin juonenkäänteisiin, jolloin odottamisen ja ajallisuuden keskeisyys ihmisten kokemuksissa ei saa sille kuuluvaa asemaa. Intiimeihin perhesuhteisiin ulottuva maahanmuuttokontrolli on harvoin suurille yleisöille koherenttia tai kiinnostavaa. Nopeiden juonenkäänteiden sijaan sitä kuvastavat mediajuttujen näkökulmasta melko epäkiinnostavat asiat, kuten odottaminen, epävarmuus, byrokratia, paperityö, kuormittunut mielenterveys ja uutiskynnyksen alittavat arkistuneet rajanvedot, joita on helpompaa kuvata negaation kautta: emme voi matkustaa, emme voi suunnitella tulevaisuutta, emme voi hankkia asuntolainaa, emmekä voi olla varmoja siitä, saammeko olla yhdessä siihen saakka, kunnes kuolema meidät erottaa.

Tässä tutkielmassa tarkastelen rajallistamisen kokemuksia ja vaikutuksia kahden kansalaisuuden parisuhteissa. Rajallistamisen käsite kuvaa sitä, että rajat eivät ole vain valtioiden ulkorajoilla oleva järjestelmä, vaan prosessi ja käytäntöjen kokonaisuus, joka erityisesti tiettyjen liikkujien kohdalla ulottuu yhä enenevässä määrin myös maiden rajojen sisäpuolelle (Diatlova & Näre 2018; Könönen 2018; Tervonen & Pellander 2020).

Liikkumisen sääntely Euroopassa perustuu kolonialismi- ja luokkapohjaiseen erotteluun, jossa erityisesti tietyistä Lähi-Idän ja Afrikan maista tulevat köyhät siirtolaiset käsitetään ei-

toivottuina siirtolaisina. Rajallistamisen käytännöt ja niiden kautta tehdyt eronteot koskevat erityisesti näitä liikkujia. (Anderson 2015, 84; Könönen 2015b, 346.) Siinäkin tapauksessa, että nämä liikkujat pääsevät maan rajojen sisäpuolelle, heidän oleskeluaan leimaa ”erotteleva sisällyttäminen” (Mezzadra & Neilson 2013), jossa ihmiselle sallitaan osallistuminen jossain määrin, mutta samalla pidetään yllä epävarmuutta ja erottelua (Balibar 2009, 29–30, Könönen 2015a, 77).

Hallinnollisen rajallistamisen kulmakivenä on oleskelulupajärjestelmä, joka muodostuu hierarkkisista kategorioista. Esimerkiksi EU-kansalaiset, korkeakoulutetut ammattilaiset ja turistit kohtaavat rajoja huomattavasti vähemmän kuin köyhät, ei-toivotut EU:n ulkopuolelta tulevat siirtolaiset, joille rajojen kohtaaminen sekä maita ylitettäessä että maiden sisällä on pikemminkin normi kuin poikkeus. (Anderson 2015, 84; Könönen 2018; Könönen 2015a, 21, 33, 37.) Hierakia ei kuitenkaan muodostu vain kansalaisuuden tai oleskelukategorian perusteella, vaan liikkujien mahdollisuuksia määrittävät myös muut risteävät ominaisuudet, kuten sukupuoli, koulutus, ikä, yhteiskuntaluokka, terveydentila ja taloudellinen asema (Anderson 2019; Keskinen 2018; Könönen 2015a, 77–78). Aihepiirin tutkimuksessa käsitellään usein arjen rajallistamista, jolla tarkoitetaan ihmisten arjessa, esimerkiksi kouluissa, työpaikoilla ja terveydenhuollossa, esiintyvää kontrollointia ja ulossulkemista, joka kohdistuu kolmansien maiden kansalaisiin ja usein myös muihin rodullistettuihin vähemmistöihin. Rodullistamisessa henkilöön kohdistetaan oletuksia hänen ominaisuuksistaan ja piirteistään ulkonäön tai etnisen taustan perusteella (Keskinen, Rossi & Tuori 2015). Arjen rajallistamista toteuttavat usein valtion viranomaisten sijaan paikalliset viranomaiset tai muut kanssaeläjät. (Anderson 2015, 84; Tervonen & Pellander 2020, 71; Yuval-Davis, Wemyss & Cassidy 2019, 164.)

Olen tutkielmassani kiinnostunut sekä hallinnollisesti että arkisissa konteksteissa tuotetusta rajallistamisesta. Tarkennan oman huomioni intiimiin rajallistamiseen (Blanco 2022), jolloin kyse on intiimiin suhteisiin, kuten perhesuhteisiin tai parisuhteeseen, ulottuvan rajallistamisen tarkastelusta. Käsitelen rajallistamista juuri parisuhteiden näkökulmasta, koska olen kiinnostunut siitä, miten virallisesti vain yksilöön kohdistuva rajallistaminen vaikuttaa laajemmin ihmisen lähipiiriin, ja miten rajallistaminen muodostuu tällä tavoin parisuhteissa ja perheissä jaetuksi kokemukseksi. Lisäksi tarkastelen sitä, miten rajallistaminen on vaikuttanut puolisoiden kuulumisen kokemukseen. Oleskeluluvan kannalta epävarmassa tilanteessa elävien kolmansien maiden kansalaisten kansalaispuolisoiden keskuudessa tehdyssä tutkimuksessa on todettu, että puolisoiden kohtaama rajallistaminen on heikentänyt

merkittävästi heidän kokemustaan kuulumisesta heidän asuinmaahansa (Charsley & Wray 2023; Griffiths 2019). Tässä tutkielmassa selvitän, onko rajallistamisella yhteys heikentyneeseen kuulumiseen myös sellaisissa parisuhteissa, joissa hallinnollinen rajallistaminen kohdistuu virallisesti vain toiseen puolisoon ja joissa vahvimmat rajallistamisen kokemukset ovat usein jo menneisyyttä. Tutkimuskysymykseni ovat 1) Millaisia rajallistamisen kokemuksia kahden kansalaisuuden parisuhteissa ilmenee ja miten rajallistaminen muodostuu pariin arjessa jaetuksi kokemukseksi? 2) Miten rajallistaminen vaikuttaa puolisoiden kuulumisen kokemuksiin? ja 3) Millaista vastarintaa parit kohdistavat rajallistamisen käytäntöihin?

Tutkimusaineistoni koostuu kuudesta teemahaastattelusta, joita analysoin temaattisesti ja kerronnallisesti. Haastattelemistani pareista toinen puolisoista on Suomen kansalainen ja toinen Suomeen EU:n ulkopuolelta muuttanut toisen maan kansalainen lukuun ottamatta yhtä paria, jossa Suomen kansalaisuuden sijaan parisuhteen kansalaisosapuolella on toisen EU-maan kansalaisuus. Se kansalaispuoliso, jolla on toisen EU-maan kansalaisuus, on asunut Suomessa jo yli kymmenen vuotta ja hänen oikeutensa EU-maan kansalaisena ovat tutkimuskysymysteni näkökulmasta varsin samankaltaisia Suomen kansalaisen oikeuksien kanssa, joten koen, että hänet on tutkimusasetelman puolesta voitu perustellusti ottaa mukaan tutkimukseen. Näitä puolisoita, joilla on joko Suomen tai toisen EU-maan kansalaisuus, kutsun tästä lähtien kansalaispuolisoiksi.

Kaikki tutkimani kansalaispuolisot ovat naisia ja syntyneet siinä maassa, jossa heillä on kansalaisuus. Heidän puolisonsa ovat Suomeen EU:n ulkopuolelta turvapaikanhakijoina vuosien 2015 ja 2016 aikana tulleita miehiä. Viisi kuudesta on saanut oleskeluluvan kansainvälisen suojelun tai yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella ja yksi aikaisemman avioliiton ja myöhemmin työn perusteella. Osalla tutkittavistani on ollut oleskelulupa jo ennen parisuhteen alkamista, kun taas joillain se on saatu parisuhteen aikana.

Haastatteluhetkellä osalla haastateltavista miehistä oli määräaikainen ja osalla pysyvä oleskelulupa, yhdellä Suomen kansalaisuus. Tutkittavien sukupuolella on merkitystä, koska aikaisemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että vallitsevien stereotyyppien, diskurssien ja käsitysten vuoksi kansalamiehen avioliittoa ulkomaalaiseen naiseen kyseenalaistetaan yhteiskunnassa vähemmän kuin kansalaisnaisen avioliittoa ulkomaalaisen miehen kanssa (Griffiths 2019; Bonjour & De Hart 2020).

Parisuhteista, joiden osapuolilla on eri kansalaisuus, käytetään erilaisia termejä tutkimuksen painopisteen mukaisesti. Puhutaan esimerkiksi monikansallisista pareista, monikulttuurisista pareista, ylijarajaisista pareista ja eri statuksien pareista (Anglé 2014; Sirkkilä 2005, 15; Sjöblom-Immala 2015). Tässä tutkielmassa käytän käsitettä kahden kansalaisuuden pari (*mixed-citizenship couple*), koska se on sujuva suomennos ja kuvaa omaa rajaustani parhaiten. Vaikka käsite antaa olettaa, että tällaisissa parisuhteissa on yhteenlaskettuna kaksi kansalaisuutta, ymmärrän että todellisuudessa kansalaisuuksia voi olla useampiakin kaksoiskansalaisuuden myötä. Aikaisemman ylijarajisten perheiden tutkimuksen teoriaperinteen mukaisesti käytän tässä tutkielmassa kansalaisen ja ei-kansalaisen käsitteitä. Ei-kansalaisista puhuttaessa viittaa tässä tutkielmassa nimenomaan EU:n ulkopuolelta muuttaneisiin, niin sanottuihin kolmansien maiden kansalaisiin. Selvyyden vuoksi puhun ei-kansalaisista myös sen haastateltavan kohdalla, joka on saanut kansalaisuuden hiljattain. Koen jo kansalaisuuden saaneen henkilön mukaan ottamisen perusteltuna, koska haastattelut käsittelevät tai voivat käsitellä myös menneisyyteen liittyviä hallinnollisen rajallistaminen kokemuksia ja toisaalta arjen rajallistaminen ei yleensä ole riippuvaista henkilön statuksesta. Tiedostan erityisesti ei-kansalaisen käsitteen leimaavan merkityksen, koska se luo oletuksen täysin kansalaisuudettomista ihmisistä, joista ei ole kyse tutkielmassani. Koen kuitenkin tekstin käytännön sujuvuuden kannalta parempien vaihtoehtojen puutteessa käsitteen ainoana vaihtoehtona. Lisäksi koen, että ei-kansalaisen käsite on toisaalta myös todenmukaisuudessaan hyvällä tavalla provosoivan herättelevä, koska se kaunistelematta kuvaa todellisuutta, jossa ihmiset ilman Suomen kansalaisuutta tässä maassa statuksensa puolesta elävät. En itse määrittele henkilöitä vain Suomen kansalaisuuden puutteen kautta, mutta käsitteen käytöllä korostan sitä, kuinka merkittävä oleskelustatukseen vaikutus elämään on. Erityisesti niin kutsuttujen kolmansien maiden kansalaisten kohdalla ei ole Suomessa kovinkaan oleellista, minkä maan kansalaisuus heillä on, vaan nimenomaan se, että heillä ei ole Suomen kansalaisuutta. Étienne Balibar (2009, 29) kutsuu ihmiselle kuuluvien oikeuksien jaottelua oleskelustatukseen mukaan *eurooppalaiseksi apartheidiksi*, jossa Euroopan kansalaiset asetetaan ylempiarvoiseen asemaan ja ei-kansalaiset alempiarvoiseen asemaan, jonka hän korostaa olevan ei niinkään ulkomaalaisen asema kuin *oikeudettoman asukkaan asema*. Kaikessa karuudessaan käsite siis pakottaa pohtimaan ei-kansalaisten asemaa Euroopan maissa, tässä tapauksessa Suomessa. Pohdin ja perustelen lisää käsitevalintaani metodologista nationalismia käsittelevässä luvussa.

Maahanmuuttokontrollin ulottumista perheiden intiimiin alueeseen ja sen vaikutuksia on tutkittu sekä Suomessa että kansainvälisesti, mutta harvemmin rajallistamisen käsitteen näkökulmasta. Aihetta on käsitelty tyypillisesti esimerkiksi kansalaisuuden (esim. López 2015; Odasso 2020), karkotettavuuden (Andreasson & Herz 2022; Horsti & Pirkkalainen 2021) sekä ylijärjestelmien ja perheen yhdistämisen käsittein (Charsley & Wray 2023; Fattorelli 2024; Leinonen & Pellander 2014; 2020). Uutena avauksena tutkimuskentällä toimii Siirtolaisuusinstituutin *Rajallistamisen intiimi maantiede* -hanke (2021–2025), jossa tarkastellaan maahanmuuton kontrollin ulottumista Suomen kansalaisiin intiimien perhesuhteiden kautta ja jonka osana toteutetaan myös tämän pro gradu -tutkielman.

Aihepiirin tutkimus keskittyy suurilta osin oleskelustatuksen kannalta epävakaa asemassa oleviin ihmisiin, kuten oleskelulupaa vielä odottaviin tai paperittomiin ja heidän perheisiinsä, mikä on perusteltua, koska nämä ryhmät kohtaavat usein vahvinta rajallistamista sekä arjessaan että hallinnollisissa prosesseissa (esim. Könönen 2015a; Tervonen, Pellander & Yuval-Davis 2018, 140). Siitä huolimatta, kuten Miika Tervonen ja Saara Pellander (2020, 71) muistuttavat, rajallistaminen ulottuu myös oleskeluluvan jo saaneisiin ihmisiin erityisesti sen takia, että oleskelustatukset ja maahanmuuttopolitiikka ovat alttiita muutokselle. Erotteleva sisällyttäminen leimaa ei-kansalaisten elämää aina kansalaisuuden saamiseen asti, symbolisen ulossulkemisen tasolla usein vielä kansalaisuuden saamisen jälkeenkin (Charsley & Wray 2023, 397; Yuval-Davis ym. 2019, 162).

Aikaisempi tutkimus keskittyy myös usein erikseen joko ei-kansalaisiin tai heidän puolisoihinsa. Tyypillisesti ei-kansalaisten puolisoita tarkastelevassa tutkimuksessa parit ovat hakeneet oleskelulupaa perhesiteen perusteella, jolloin kansalaispuolisot ovat jo pelkästään oleskelulupahakemuksen tai -tyypin perusteella sidottuja maahanmuuton kontrolliin. Tässä tutkielmassa tuotetaan tutkimuksellisesti uutta tietoa tarkastelemalla rajallistamista parisuhteen molempien osapuolten kohdalla sellaisissa kahden kansalaisuuden parisuhteissa, joissa ei-kansalainen on saanut voimassa olevan oleskelulupansa muulla kuin nykyiseen puolisoonsa olevan perhesiteen perusteella, jolloin parisuhde ei ole oleskelulupakategorian puolesta joutunut maahanmuuttoviranomaisten syyniin. Pyrin osoittamaan, että maahanmuuton kontrolli ulottuu myös parisuhteisiin, jotka eivät elä välittömän karkotusuhan alaisuudessa ja saattavat jäädä helpommin näkymättömiin maahanmuuton kontrollia perhesuhteissa tarkasteltaessa.

Kuulumisen tarkastelussa nojaan Nira Yuval-Davisin (2006) teoretisointiin paikkakuulumisesta ja kuulumisen politiikasta. Paikkakuulumisella hän tarkoittaa henkilökohtaista tunnetta ”*kotona olemisesta*” ja kuulumisen politiikalla sitä, miten ympäröivä yhteisö hyväksyy ihmisen kuulumisen. Olen pyrkinyt ottamaan huomioon Yuval-Davisin teoretisointiin kohdistetun kritiikin olemalla avoin myös erilaisille ja eritasoisille kuulumisen kokemuksille. Uudemmassa kuulumisen tutkimuksessa kuulumista on alettu korostaa prosessimaisena ja tilanteissa kehittyvänä. Nykyään ajatellaan, että edes rajoittava kuulumisen politiikka ei ole totaalista, vaan ihminen voi silti kehittää kuulumisen tiloja esimerkiksi paikkoihin kiinnittymisen kautta (Antonsich 2010; Youkhana 2015). Kuulumisen lisäksi olennainen käsite tutkielmassani on kuulumattomuus, jonka ymmärrän kuulumisen vastakohtaa laajemmin täysin omanlaisena ja aktiivisesti tuotettuna prosessina, jota rajallistaminen tuottaa (Korteweg & Yurdakul 2024). Kuulumisen teoria on antoisa näkökulma analyysilleni, koska kahden kansalaisuuden parisuhteissa puolisoiden kokema paikkakuulumisen ja kohtaama kuulumisen politiikka ovat täysin poikkeavia heidän erilaisista statuksistaan ja taustoistaan johtuen. Eriyisen kiinnostavaa on tarkastella, millaisia vaikutuksia on sillä, kun parisuhteiden kautta kansalaispuolisot, jotka eivät ole kohdanneet elämässään rajoittavaa kuulumisen politiikkaa heidän oleskelustatuksensa, ulkonäkönsä tai taustansa takia, altistuvat sille parisuhteessa.

Rajoja ylittävän siirtolaistutkimuksen kentällä on pidetty jo pitkään ongelmallisena tutkimuksessa esiintyvää metodologista nationalismia, jossa kansallisvaltio asetetaan ymmärryksen itsestäänselväksi kontekstiksi siten, että kansallisvaltiokehikon ulkopuolelle jäävät ilmiöt rajataan analyysin ulkopuolelle. Metodologisen nationalismin välttämiseksi on ehdotettu monia vaihtoehtoja, kuten ylirajaista ja ylipaikkaista tutkimusta sekä liikkumisen hallintajärjestelmien tutkimusta. (Anderson 2019; Glick Schiller & Salazar 2013; Greiner & Sakdapolrak 2013.) Janine Dahinden (2016) on puolestaan ehdottanut siirtolaisuuden ja siihen liittyvien ilmiöiden tarkastelua osana muita sosiaalitieteellisiä ilmiöitä eli maahanmuuttajakeskeisyyden purkamista tutkimuksessa (*de-mirganticization*) (Dahinden 2016).

Bridget Anderson (2019) on vastannut ehdotukseen kategorioiden purkamisesta kääntämällä asetelman toisin päin: hänen mukaansa tulisi tarkastella kansalaisten muukalaistamista eli maahanmuuttokontrollin ulottumista ja vaikutuksia kansalaisiin (*'migrantizing' the citizen*). Andersonin mukaan yksi kehys, jossa muukalaistamista tapahtuu, on asetelma, jossa maahanmuuttokontrolli ulottuu kahden kansalaisuuden parisuhteiden intiimiin ulottuvuuteen

vaikuttaen parien mahdollisuuksiin elää yhdessä (Anderson 2019). Osallistun tutkielmallani Dahindenin (2016) kutsuun sitoutumalla näihin teoretisointeihin ja metodologisiin ymmärryksiin. Pyrin maahanmuuttajakeskeisyyden purkamisen hengessä toteuttamaan siirtolaisen ja kansalaisen kategoriat ylittävää tutkimusta. Näennäisesti jakoni kansalaisiin ja ei-kansalaisiin voi vaikuttaa kategorioiden vahvistamiselta, mutta ymmärrykseni mukaan rajat on ensin tehtävä näkyväksi, jotta niitä voidaan purkaa. Lisäksi tarkasteluni maahanmuuttokontrollin vaikutuksista kansalaisiin ja heidän mahdollisesta muokalaistumisestaan osoittaa kategorioiden rakennetun ja joustavan luonteen.

Laajempaan tavoitteena pyrin tässä tutkielmassa tekemään näkyväksi epäoikeudenmukaista maahanmuuttokontrollia ja sitoutumaan myös inhimillisenä toimijana tutkimukseen Camilla Marucco Al-Mimarin (2024) kehotuksen mukaisesti. Marucco Al-Mimar muistuttaa, että tutkijat pyrkivät usein keinotekoisesti etäännyttämään heidän omat arvonsa ja tavoitteensa tutkimuksesta. Siirtolaisuustutkimuksen kontekstissa tämä saattaa pahimmillaan vahvistaa ja oikeuttaa olemassa olevia sortavia ja väkivaltaisia rakenteita. Tutkimuksen ei voida ajatella olevan vain kuvailevaa, neutraalia tiedontuotantoa ja asioihin vaikuttamisen tapahtuvan jossain muualla, vaikka tutkimusta sitookin tietyt kriteerit, jotka tekevät siitä vaikuttamistapana muista keinoista poikkeavan. Näihin käsityksiin pohjaten Marucco Al-Mimar pitää ihmisoikeusaktivismia yhtenä keskeisenä osana tutkimustaan. (Marucco Al-Mimar 2024, 43–44.) Myös itse maahanmuuttokontrollia lähipiirini kautta kohdanneena koen, että pyrkimykseni vaikuttaa yhteiskuntaan tutkimuksella on olennainen osa tutkijuuttani. Kriittisen ymmärryksen mukaisesti pyrin kriittiseen tiedontuotantoon ja ottamaan sekä tekstissäni että laajemmin kantaa aiheeseen liittyvään politiikkaan ja keskusteluihin (Marucco Al-Mimar 2024, 43–44). Käytännössä olen tehnyt ja pyrin tekemään vaikuttamista osallistamalla seminaareihin, kirjoittamalla aiheesta tutkimusartikkeleita ja popularisoimalla tuloksiani julkiseen keskusteluun, kuten mediaan.

Tutkielmani auttaa lisäämään ymmärrystä rajallistamisen vaikutuksista intiimeissä ja arkisissa ulottuvuuksissa myös verrattain tavallisissa elämäntilanteissa elävien kahden kansalaisuuden parien kokemuksissa. Täten maahanmuuttokontrollia voidaan tarkastella rakenteena, joka vaikuttaa moninaisilla ja yllättävilläkin tavoilla myös kansalaisten elämään. Olisi oleellista, että se valtaväestö, jota rajallistaminen ei koske, on myös tietoinen yhteiskuntaamme läpäisevistä rakenteista, jotka määrittävät joidenkin kansaeläjiemme arkea. Muutosta rajoittaviin politiikkoihin ja käytäntöihin ei tule ainakaan niin kauan, kun ihmiset eivät ole tietoisia siitä, mitä yhteiskunnassamme tapahtuu. Rajallistamisen tutkimus on yhä

oleellisempaa myös sen takia, että nationalistinen ja maahanmuuttovastainen äärioikeisto on vahvistumassa Euroopassa, mikä on johtanut maahanmuuttovastaisen ilmapiirin kehittymiseen, siirtolaisten mahdollisuuksia rajoittaviin politiikkoihin ja yhä vahvempaan rikollisuuden ja liikkuvuuden linkittämiseen (De Genova & Roy 2020). Myös Petteri Orpon johtama, vuonna 2023 valtaan noussut hallitus vaikeuttaa tiukennetuilla vaatimuksilla ei-kansalaisten elämää ja pääsyä Suomeen sekä edesauttaa Suomesta karkottamista. Hallituksen politiikan voidaan olettaa entisestään lisäävän epävarmuutta, odottamista ja näköalattomuutta sitä kohtaavien ihmisten ja heidän läheistensä elämiin. Toisaalta on huomattava, että tiukentunut maahanmuuttopolitiikka seuraa jo useiden vuosien ajan toteutettua jatkumoa, johon viimeaikaiset hallitukset kummaltakaan puoluelaidalta eivät ole esittäneet radikaaleja poikkeuksia (Välimäki 2019, 52).

Aloitin tutkielmani sen kontekstia esittelevällä luvulla, jossa tuon yhteen kaiken olennaisen tiedon, jotta analyysini syvälinen ymmärtäminen on mahdollista. Aiheeni rajautuu monen tutkimuskentän ja aihepiirin, kuten ylijärjestysten perheiden tutkimuksen, pakkomuuttotutkimuksen, kansalaisuustutkimuksen ja kriittisen siirtolaisuustutkimuksen risteykseen, joten kontekstin avaaminen sekä helpottaa rajaukseni hahmottamista että antaa olennaista tietoa käsittelyn seuraamisen kannalta. Esittelen Suomeen suuntautuvaa maahanmuuttoa, oleskeluluvan hakemista, kahden kansalaisuuden pareja Suomessa, kansainvälisen suojelun ja turvapaikan käytäntöjä, vuoden 2015 niin kutsuttua pakolaiskriisiä ja reaktioita siihen, vuonna 2023 valtaan nousseen, Petteri Orpon johtaman hallituksen maahanmuuttopoliittisia muutoksia ja lopuksi liikkumisen hallintaa kohtaan esitettyä kritiikkiä.

Käsittelen niin kutsuttua vuoden 2015 pakolaiskriisiä, koska kaikki haastattelemani ei-kansalaiset ovat olleet turvapaikanhakijoita ja saapuneet Suomeen tuolloin. Täten tapahtumien lyhyt esittely kontekstualisoi haastatteluaineistoani. Tarkastelen turvapaikanhakijanäkökulmaa myös siksi, että se on olennainen haastateltavieni rajallistamisen kokemusten ja kuulumisen kannalta. Tuon ajan tapahtumat havainnollistavat turvallistavaa ilmapiiriä, jolla turvapaikanhakijoihin suhtauduttiin niin Suomessa kuin monissa muissakin Euroopan maissa. Käsittelen myös lyhyesti Orpon hallituksen maahanmuuttopoliittisia muutoksia, koska ne nousivat haastatteluissa esiin huolta herättävinä muutoksina.

Kolmannessa luvussa käsittelen keskeisiä teoreettisia käsitteitäni ja niihin liittyvää kirjallisuutta. Kokonaisuudessaan kolmas luku esittelee teoreettisen viitekehitykseni ja on samalla perustelua käsitteiden toimivuudelle yhdessä. Esittelen aluksi kansalaisuuden tutkimusta ja teoriaperinnettä, minkä jälkeen tarkastelen kansalaisuus- ja siirtolaisuustutkimusta vaivaavaa metodologista nationalismia ja sille vaihtoehtoisia metodologista denationalismia. Lisäksi tarkastelen kansalaisuusluvussa kansalaisuuden sukupuolittunutta luonnetta ja kahden kansalaisuuden pareista tehtyä tutkimusta. Keskittyminen juuri kansalaisuuden sukupuolittuneeseen luonteeseen johtuu tutkimusasetelmastani, ja ymmärrän, että kansalaisuus on myös yhtä lailla esimerkiksi luokkasidonnaista (Anderson 2015, 87). Jatkan teorialukua esittelemällä rajallistamista ja sen kytkeytymistä karkotettavuuteen ja hallinnolliseen väkivaltaan. Rajallistamisen yhteydessä käsittelen kansalaisten kokemaa muukalaistamista ja kokemuksellista muukalaistumista (Charsley & Wray 2023), jota voidaan pitää kansalaisiin ulottuvana rajallistamisen muotona. Viimeinen teoria-alaluku paneutuu puolestaan kuulumisen ja kuulumattomuuden teorioihin, jotka nekin kytkeytyvät tiiviisti yhteen kansalaisuustutkimuksen kanssa.

Neljännessä luvussa käsittelen tutkimusasetelmaani eli tutkimuksen tavoitetta, tutkimuskysymyksiä, aineistoa, analyysitapaa ja eettisiä pohdintoja. Tämän jälkeen siirryn tutkimukseni tulosten esittelyyn. Aloitan luvulla, jossa käsittelen haastattelujen kulkua esittelemällä jokaisen parin haastattelun erikseen. Tarkastelen myös haastattelujen kerronnallisuutta ja narratiiveja. Seuraava tulosluku keskittyy hallinnollisen rajallistamisen kokemuksiin ja vaikutuksiin parisuhteissa. Esittelen pariskuntien kokemuksia puolison oleskelulupaprosessista, arkeen ja tulevaisuudensuunnitelmiin kohdistuvia rajallistamisen vaikutuksia, karkotettavuuden häilyvää läsnäoloa sekä viimeiseksi rajallistamista ja muukalaistumista kansalaispuolisoiden kokemuksissa. Kolmannessa tulosluvussa syvennyn puolisojen ja pariskuntien kuulumisen kokemuksiin ja siihen, miten rajallistaminen on vaikuttanut kuulumiseen. Tarkastelen luvussa hallinnollisen rajallistamisen lisäksi arjen rajallistamista eli arjessa kohdattuja erontekoja, ulossulkemista ja rasismia. Päätän analyysiosion tarkastelemalla parien rajallistamiseen kohdistamia vastarinnan käytäntöjä. Tutkielma päättyy johtopäätöslukuun, jossa pohdin tuloksia, niiden yhteiskunnallista merkitystä ja jatkotutkimusehdotuksia. Poliittisesta näkökulmasta tarkastelen tuloksia erityisesti suhteessa Orpon hallituksen lakimuutoksiin, joiden osoitan aiheuttaneen poikkeuksellisen vahvoja rajallistamisen ja vieraantumisen kokemuksia tutkittavilleni.

2 Tutkimuksen konteksti

Ennen 2000-lukua Suomi on ollut pitkälti maastamuuttomaa. Maahanmuuton Suomeen voidaan ilmiönä katsoa alkaneen vasta 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, kun Suomeen saapui esimerkiksi inkeriläisiä paluumuuttajia ja pakolaisia entisen Jugoslavian alueelta ja Somaliasta. 2000-luvulla maahanmuutto Suomeen alkoi hiljalleen lisääntyä EU:n vapaan liikkuvuuden myötä. (Kestilä & Martelin 2018.) Suurin osa Suomeen muuttavista tulee Suomeen työskentelemään, opiskelemaan tai perhesyistä. Kun tarkastellaan Suomeen muuttaneita viime vuosina, on aasialaisten osuus kasvanut ja EU-maista muuttajien laskenut. Silti edelleen suurimpia muuttomaita ovat Suomen naapurimaat, erityisesti Venäjä, Viro ja Ruotsi. (Suomen virallinen tilasto 2023.) Vaikka julkisessa keskustelussa maahanmuutosta turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten määrä korostuu, on sen osuus todellisuudessa hyvin pieni. Esimerkiksi vuonna 2023 turvapaikkaa Suomesta haki 5372 ihmistä, joista vain 1571 sai myönteisen päätöksen (Suomen pakolaisapu 2024). Tuolloin turvapaikkaa hakivat eniten Somalian, Syyrian ja Irakin kansalaiset (Euroopan muuttoliikevirasto 2024). Lisäksi vuonna 2023 Suomeen otettiin 1342 kiintiöpakolaista (Suomen pakolaisapu 2024). Merkittävä poikkeus viime vuosien maahanmuuttotilastoissa on ollut Ukrainan sodan myötä Suomeen tulleet Ukrainan pakolaiset. Vuosien 2022–2024 välillä yli 74 000 ukrainalaista on saanut Suomessa tilapäistä suojelua (Maahanmuuttovirasto tilastot, kansainvälinen suojelu 2024).

Jos ihminen tulee EU-maiden ulkopuolelta yli 90 päiväksi Suomeen, hän tarvitsee oleskeluluvan. Työskentelemistä varten tarvitaan yleensä oleskelulupa myös silloin, kun Suomessa oleskellaan alle 90 päivää ja EU-kansalaisilta silloin, jos Suomessa ollaan yli 90 päivää. Poikkeustapauksia, kuten turvapaikanhakijoita lukuun ottamatta ensimmäistä oleskelulupaa haetaan ulkomailta käsin. Oleskelulupa voi olla joko määräaikainen tai pysyvä. Määräaikainen oleskelulupa voi olla joko jatkuva tai tilapäinen. Määräaikainen oleskelulupa myönnetään ihmisen tullessa Suomeen, ja sen tyyppi riippuu siitä, millaista oleskelu Suomessa on. Esimerkiksi vaihto-opiskelijoille tai tilapäistä työtä tekeville myönnetään yleensä tilapäinen oleskelulupa ja Suomen kansalaisen perheenjäsenelle jatkuva. Tyypillisesti ensimmäinen oleskelulupa myönnetään enintään vuodeksi, jonka jälkeen ihmisen on haettava uutta lupaa. (Maahanmuuttovirasto tilastot, oleskelulupa 2024.) Pysyvää oleskelulupaa voi hakea sen jälkeen, kun on asunut Suomessa neljä vuotta ilman katkoja oleskelulupien voimassaolossa, ja se takaa henkilölle kansalaisuutta vastaavan aseman ja suojan käännättämistä vastaan (Könönen 2015a, 37; Maahanmuuttovirasto tilastot oleskelulupa

2024). Yleisimmät myönnettävien oleskelulupien muodot Suomessa ovat työperusteinen oleskelulupa, opiskelijan oleskelulupa ja perheenjäsenen oleskelulupa. Oleskelulupaa voi hakea perhesiteen perusteella, jos hakijan puoliso, huoltaja tai alaikäinen lapsi on Suomessa. Poikkeustapauksissa oleskelulupaa voi hakea myös, jos hakijan muu omainen, kuten sisarus tai täysi-ikäisen henkilön vanhempi on Suomessa. Lisäksi oleskelulupia haetaan suojelun perusteella. Turvapaikanhakijat hakevat oleskelulupaa kansainvälisen suojelun perusteella ja tällä hetkellä Ukrainan pakolaiset voivat hakea oleskelulupaa tilapäisen suojelun perusteella. (Maahanmuuttovirasto tilastot oleskelulupa 2024.)

Ensimmäisiä oleskelulupia myönnetään Suomessa eniten työn ja perheen perusteella. Esimerkiksi vuonna 2022 suojeluun liittyviä oleskelulupia lukuun ottamatta haetuista ensimmäisistä oleskeluluvista 42 % oli työn perusteella, 36,8 % perhesiteen perusteella ja 19,4 % muulla perusteella haettuja. Haetuista luvista vuonna 2022 85,3 % oli myönteisiä ja 10 % kielteisiä. (Maahanmuuttovirasto tilastot, oleskelulupa 2024.) Jos henkilö ei ole saanut Suomeen aiemmin oleskelulupaa ja hän saa kielteisen oleskelulupapäätöksen, häneltä evätään Suomeen pääsy tai jos hän on jo Suomessa, hänet käännytetään. Sen sijaan jos henkilöllä on tai on ollut oleskelulupa ja hänet poistetaan maasta, puhutaan hallinnollisesti karkottamisesta. (Maahanmuuttovirasto, käännyttäminen ja karkottaminen 2024.) Vaikka monista muista maista poiketen Suomessa on hallinnollisesti tehty ero käännytysten ja karkotusten välillä, käytetään kriittisessä tutkimuksessa usein vain karkottamisen käsitettä viittaamaan erilaisiin maasta poistamisen tapoihin (Pirkkalainen, Lyytinen, Pellander 2022, 15–16). Lisäksi karkotettavuuden käsitteellä viitataan maahanmuuttojärjestelmän tuottamiin subjekteihin, joille karkottaminen on alituisesti läsnä oleva uhka. Käsite ohjaa huomion yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka tuottavat karkotettavuutta. (Pirkkalainen ym. 2022, 8.)

2.1 Kahden kansalaisuuden parit Suomessa

Maahanmuuttovirasto (Migri) tilastoi Suomen kansalaisen puolisoina oleskelulupaa hakevien määrää, sukupuolta ja kansalaisuutta. Tässä tutkielmassa tarkastelen kuitenkin Suomen kansalaisen kanssa parisuhteessa olevia ei-kansalaisia, jotka ovat saaneet oleskeluluvan muin perustein kuin perhesiteen perusteella. Täten Migrin tilastot eivät anna tämän tutkimuksen pareihin liittyen olennaista tietoa. Sen sijaan Tilastokeskus tilastoi Suomen kansalaisten miesten puolisoitten ja Suomen kansalaisten naisten puolisoitten määrää, kansalaisuutta ja ikää. Tilastoissa ei eritellä sitä, onko avioliitto solmittu samaa vai eri sukupuolta olevien

kesken. Aiheeseen liittyvässä tilastotiedossa haasteena onkin, että ei-heterosuhteiden käsittely jää niissä usein sivuun, jolloin parisuhteet yleensä oletetaan automaattisesti heterosuhteiksi.

Tilastoinnista jäävät ulkopuolelle myös ne parisuhteet, jotka eivät ole avioliitossa. Koska tutkittavissani on sekä avio- että avoliitossa olevia pareja, omassa asetelmassani tutkimuksen kohteena olevien kahden kansalaisuuden pariin määrää lienee mahdotonta tarkasti selvittää. Tilastokeskuksen tiedot antavat kuitenkin osviittaa kahden kansalaisuuden pareista Suomessa. Naiset solmivat avioliittoja paljon esimerkiksi irakilaisien, turkkilaisien ja marokkolaisten, mutta myös yhdysvaltalaisien, brittien ja ruotsalaisten kanssa, kun taas miehet avioituvat tyypillisesti thaimaalaisien, venäläisten, virolaisten ja vietnamilaisten kanssa (Tilastokeskus 2024, perheet). Suurin osa Suomen kansalaisen puolisoina oleskelulupaa hakevista on naisia (Maahanmuuttovirasto tilastot, oleskelulupa 2024). Tilastojen mukaan suomalaisilla miehillä puoliso on ulkomaan kansalainen useammin kuin naisilla. Esimerkiksi vuonna 2023 33 317 suomalaisella miehellä oli ulkomaalainen puoliso, kun taas samana vuonna naisten kohdalla lukumäärä oli 30 337. (Tilastokeskus 2024, perheet.)

Kahden kansalaisuuden pareissa naisten ja miesten kohdalla kiinnostava ero on se, että monet suomalaisnaisten kanssa naimisissa olevat ei-kansalaiset ovat alun perin tulleet Suomeen jollakin muulla perusteella, esimerkiksi turvapaikanhakijoina, kun taas suomalaismiesten kanssa naimisissa olevat tulevat Suomeen usein juuri avioliiton takia. Suomeen tulon eriävät syyt ja kansalaisuudet suomalaisten miesten ja naisten puolisoilla vaikuttavat siihen, että suomalaisten miesten on keskimäärin helpompi saada oleskelulupa puolisolleen kuin naisten. Maahantulosäännösten kiertämisen ja lumeliittoepäilyn kohteeksi joutuvat erityisesti miehet, jotka ovat hakeneet Suomesta ensin turvapaikkaa, mutta kielteisen päätöksen saatuaan hakevat oleskelulupaa perhesiteiden perusteella. (Pellander & Leinonen 2016, 130–131.)

2.2 Turvapaikanhaku ja pakolaisuus

Kansainvälisessä siirtolaisuuslainsäädännössä turvapaikanhakijat ja pakolaiset muodostavat merkittävän poikkeuksen. Geneven pakolaissopimuksen mukaan pakolainen määritellään ihmiseksi, joka on joutunut vainon kohteeksi alkuperänsä, uskontonsa, kansallisuutensa tai poliittisen tai yhteiskunnallisen aktiivisuutensa vuoksi. Sopimuksen mukaan vainon on oltava henkilökohtaista, joten esimerkiksi sotaa tai luonnonkatastrofia pakenevat eivät sen mukaan kuulu pakolaisen määritelmään. Poikkeuksen liikkumisen hallinnassa pakolaiset muodostavat siinä, että Geneven pakolaissopimuksen mukaan ”*millään valtiolla ei ole oikeutta rajoittaa pakolaisten pääsyä omien rajojensa sisäpuolelle*”. Sopimus velvoittaa valtiot suojelemaan

pakolaisia ja myöntämään pakolaisstatuksen pääsääntöisesti kaikille sitä tarvitseville. (Gothóni & Siirto 2016.) Täten pakolaisilta ei myöskään voida vaatia viisumeita, matkustusasiakirjoja tai passia (Siirto & Laihia 2016). Lisäksi kaikkia valtioita koskee palauttamiskiellon periaate, jonka mukaan ”*ketään ei saa palauttaa alueelle, jossa häntä uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus, tai muu epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu*”. Turvapaikanhakijoilla on oikeus hakea suojaa toisesta maasta vedoten pakolaisoikeuteen, mutta heidän kohdallaan suojelun tarve tutkitaan. Täten turvapaikanhakijasta tulee pakolainen vasta, kun hänet on todettu suojelun tarpeessa olevaksi ja hänelle myönnetään turvapaikka. (Gothóni & Siirto 2016.) Sen sijaan kiintiöpakolaiset ovat ihmisiä, joille YK:n pakolaisjärjestö UNHCR on jo lähtömaassa määrittänyt pakolaisstatuksen ja joita sijoitetaan maiden pakolaiskiintiöiden mukaan eri maihin (Suomen pakolaisapu 2024).

Turvapaikanhakijan tullessa Suomeen hän hakee turvapaikkaa yleensä joko rajalla tai myöhemmin poliisilta. Pakolaisoikeuden mukaan viranomaisten on otettava aina hakemus käsiteltäväksi. (Siirto & Laihia 2016.) Turvapaikan hakemisen jälkeen hakijalle järjestetään turvapaikkapuhuttelu, jossa selvitetään hänen suojeluntarvettaan ja sitä, onko henkilö todella se, joka väittää olevansa. Suomessa oleskelulupaprosesseja hoitaa Migri. Hakijalle saatetaan tehdä esimerkiksi iänmääritys hammaskarttojen avulla tai kielitestejä kansalaisuuden varmistamiseksi. (Siirto & Laihia 2016.) Turvapaikkaprosessia koskevassa tutkimuksessa on todettu, että sitä leimaa viranomaisten taholta lähtökohtainen epäily erityisesti tietyistä maista tulevia hakijoita kohtaan. Prosessien sujumiseen voivat vaikuttaa myös esimerkiksi kulttuurierot kerronnan ja vuorovaikutuksen tavoissa. (Puumala, Ristimäki & Ylikomi 2019.)

Kun selvitetään perusteita turvapaikalle, tarkastellaan myös Migrin maakohtaisia luokitteluja, joiden perusteella selvitetään maiden ja kaupunkien turvallisuustilannetta. Viraston maakohtaiset luokittelut eroavat huomattavasti esimerkiksi ihmisoikeusjärjestöjen tekemistä luokitteluista. Kuvaavaa on esimerkiksi se, että keväällä 2016 Afganistan, Somalia ja Irak on luokiteltu turvallisiksi maiksi Migrin luokitteluissa. Jos hakija saa positiivisen turvapaikkapäätöksen, hän saa kuntapaikan Suomesta, mutta kielteisen päätöksen kohdalla hakija käännytetään Suomesta. Lupaprosessista voi kuitenkin valittaa hallinto-oikeuteen ja hakea valituslupaa myös korkeimpaan oikeuteen. Jos myös valitusprosessin jälkeen kielteisen päätöksen saanut hakija jää maahan, hänestä tulee Suomen viranomaisten kategorioiden mukaan laittomasti maassa oleskeleva. Monet kansalaisjärjestöt, aktivistit ja tutkivat ovat vaatineet luopumaan tästä rikollisuuteen implikoivasta termistä. Vähemmän leimaavana terminä pidetään paperittoman käsitettä. Paperittomana mahdollisuudet oleskelun

laillistamiseen ovat todella heikot. (Siirto & Laihia 2016.) Migrin kiristynyt tulkintalinjaus on johtanut siihen, että paperittomien määrä on Suomessa kasvanut merkittävästi vuoden 2015 jälkeen. Vuonna 2017 paperittomia arvioitiin olevan Suomessa 3000–4000 henkeä. (Lyytinen 2019, 20.) Jukka Könösen (2015a, 40) mukaan paperittomat ihmiset ovat hierarkkisen oleskelulupajärjestelmän pohjalla.

Tutkimuksessa on kritisoitu sitä, kuinka maahanmuuton jäykät hallinnalliset kategoriat eivät vastaa todellisuuden moninaisuutta (Könönen 2015a, 23; Lyytinen 2019, 17). Jos henkilö on esimerkiksi saanut Suomesta oleskeluluvan työn perusteella, voi hän samalla olla Suomen kansalaisen perheenjäsen ja myös kansainvälisen suojelun tarpeessa (Könönen 2015a, 23). Migrin tulkintojen mukaan niin kutsuttu kaistanvaihto eli oleskelulupakategorian vaihtaminen kesken haun tai oleskelun nähdään kuitenkin lähtökohtaisesti epäilyttävänä, ja tällaisissa tilanteissa oleskelulupa evätään usein perusteena maahantulosäännösten kiertäminen (Nevala & Salmi 2014, 11–12). Tällaiset tulkinnat vähentävät ymmärrystä oleskelun moninaiselle todellisuudelle, jossa henkilöiden elämät eivät asetu siististi hallinnollisiin kategorioihin.

2.3 Vuoden 2015 ”pakolaiskriisi”

Kansainvälisen suojelun perusteella haettujen oleskelulupien määrä oli ennätyskorkealla vuosina 2015 ja 2016, mikä johtui vuoden 2015 poikkeuksellisista turvapaikanhakijamääristä. Vuonna 2015 Suomesta haki turvapaikkaa ennätyselliset yli 32 000 ihmistä (Suomen pakolaisapu 2024). Ilmiö oli osa laajempaa Eurooppaan suuntautuvaa siirtolaisuutta, jossa noin 2,4 miljoonaa ihmistä etupäässä Lähi-Idästä ja Pohjois-Afrikasta pakenivat Eurooppaan pitkittyneitä sotia ja konflikteja, sekasortoa ja levottomuutta (Niemann, Unger & Speyer 2020, 884–885). Suomeen tulleista hakijoista lähes 20 000 oli irakilaisia. Lisäksi hakijoita oli muun muassa Afganistanista, Somaliasta ja Syyriasta. (Maahanmuuttovirasto 2017.) Vuoden 2016 jälkeen turvapaikkahakemusten määrä on laskenut vuosi vuodelta siten, että 2020-luvulla se ei ole kertaakaan ylittänyt 5000 hakemuksen rajaa (Maahanmuuttovirasto tilastot, kansainvälinen suojelu 2024). Vuoden 2015 poikkeuksellisen turvapaikanhakuvuoden seurauksena on huomattu, että Migrin linja turvapaikkapäätösten myöntämisessä tiukentui huomattavasti. Tutkimusten mukaan kyseessä oli nimenomaan viraston tiukentunut tulkintalinja, eivät muutokset lainsäädännössä. (Lyytinen 2019, 20.) Esimerkiksi vuonna 2015 myönteisten päätösten osuus oli 25,1 % ja kielteisten 16,4 % kaikista päätöksistä, kun taas vuonna 2016 myönteisiä päätöksiä oli 27,5 % ja kielteisiä 50,6 % päätöksistä (Maahanmuuttovirasto tilastot, kansainvälinen suojelu 2024).

Vuoden 2015 turvapaikanhakijat olivat pääosin nuoria, muslimimaista tulevia miehiä (Maahanmuuttovirasto 2017). Nämä ominaisuudet vaikuttivat vahvasti turvapaikanhakijoista käytyyn yhteiskunnalliseen keskusteluun. Euroopan laajuiseen keskusteluun nousi diskurssi vaarallisesta turvapaikanhakijamiehestä, joka uhkaa länsimaita sekä konkreettisesti että ideologisesti. Myös Suomessa asenne turvapaikanhakijoita kohtaan muuttui vuoden 2015 syksyn aikana huomattavasti kielteisemmäksi. Erityisesti poliitikot ja media nostattivat julkiseen keskusteluun uhkakuvia esimerkiksi terrorismista, sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja sosiaaliturvajärjestelmän hyväksikäytöstä. Turvapaikanhakijoiden uhkaavuudesta muodostui keskeinen diskurssi ei pelkästään äärioikeistoon kuuluvien toimijoiden, vaan myös laajemmin kansalaisten keskuudessa läpi poliittisten jakolinjojen. Julkisessa keskustelussa turvapaikanhakijoiden heterogeenisyys unohtui, ja heidät toiseutettiin erityisesti vedoten (oletettuihin) rotuun, uskontoon ja arvoihin. (Keskinen 2018.) On kuitenkin syytä huomioida, että vastarintana uhkaa ja kriisiä korostaville käytännöille ja diskursseille heräsi myös paljon turvapaikanhakijoiden tukemiseksi esitettyä ja toteutettua solidaarisuutta, kuten tukimielenosoituksia ja kotimajoitustoimintaa (esim. Merikoski 2021).

Euroopassa poikkeuksellisen suurta liikkuvuutta kuvailtiin pakolaiskriisinä, mutta sitä ei käsitetty niinkään humanitäärisenä kriisinä kuin maahanmuuton hallinnan kriisinä (Ullah, Ahsan, Mohamad & Chattoraj 2020, 137–138). Rodullistettujen ja toiseutettujen ihmisten liikkuminen kuvattiin järjestystä, tasapainoa ja hallintaa murentavana uhkana (Könönen 2015a, 18; Keskinen 2018). Kriisiytyneen ilmapiirin on myöhemmässä tutkimuksessa esitetty liittyneen maiden kesken huonosti organisoituun turvapaikkapolitiikkaan, siirtolaisten hallitsemattomaan rajojen ylitykseen ja toiseuden lähelle tulemiseen (Könönen 2015b; Prokkola 2018, 3). Täten esimerkiksi Könönen (2015b, 346) nimittää vuoden 2015 tapahtumia maahanmuuton hallinnan kriisiksi, jossa ongelmaksi muodostettiin näennäisesti liikkujien määrä, mutta jossa Könösen mukaan todellinen ongelma oli liikkumisen ja rajojen ylittämisen hallitsemattomuus. Myös David Morleyn (2003, 164) käsite identiteettipaniikki kuvaa Suomen ja Euroopan reaktioita osuvasti, vaikka käsite onkin kehitelty jo vuosia ennen vuoden 2015 tapahtumia. Morleyn mukaan identiteettipaniikki on erityisesti hallitsemattomasta liikkumisesta ja toiseutettujen ihmisten lähelle tulemisesta syntyvä länsimaisten ihmisten kokemus, jossa he näkevät itsensä liikkuvuuden syrjäyttämiksi urheiksi. Kuten Morleyn teoretisointi osoittaa, reaktiot vuoden 2015 tapahtumiin eivät olleet poikkeuksellisia, vaan osa jatkumoa, jossa liikkujien kohtelussa ilmenee rodullistettu ja koloniaalinen logiikka (Könönen 2015b, 346). Monet poikkeuksellisina, vuoteen 2015

liittyvinä käytäntöinä pidetyt asiat, kuten karkotukset ovat normalisoituneet osaksi maahanmuuttojärjestelmää ja rajallistamisen käytäntöjä (Pirkkalainen ym. 2022, 7).

2.4 Petteri Orpon hallituksen maahanmuuttopolitiittiset muutokset

Kesäkuussa vuonna 2023 aloittanut Petteri Orpon hallitus on tehnyt maahanmuuttopolitiikkaan merkittäviä muutoksia. Kuten tutkimuksessa on osoitettu, jo aikaisempi maahanmuuttopolitiikka on sysännyt ihmisiä prekaareihin ja kestättömiin tilanteisiin (esim. Könönen 2015a, 30; Maury 2021), mutta rajallistamisen näkökulmasta Orpon hallituksen uudistusten voidaan arvioida vaikuttavan entisestään ei-kansalaisten oikeuksia heikentävällä tavalla. Hallituksen kokoonpanon puolesta muutokset eivät ole yllättäviä, koska hallitukseen kuuluvat perussuomalaiset, joiden keskeinen tavoite on maahanmuuttopolitiikan tiukentaminen. Lakimuutokset ovat tulleet ja niiden on määrä tulla voimaan hieman eri vaiheissa, mutta monet keskeiset muutokset ovat tulleet voimaan 1.9.2024 (Sisäministeriö 2024).

Hallituksen lakimuutoksissa on laajasti turvapaikanhakijoiden tai maahanmuuttajien oikeuksia heikentäviä lakeja, mutta suurimman osan niistä voidaan tulkita olevan yhteydessä rajallistamiseen eli siihen, miten rajojen olemassaoloa lisätään ei-kansalaisten elämään. Ensinnäkin hallitus on tekemässä tiukennuksia kansainvälisen suojelun pituuteen. Tämä tarkoittaa sitä, että kansainvälisen suojeluaseman mukaisia oleskelulupia lyhennetään EU:n minimivaatimuksia vastaaviksi: turvapaikan kohdalla kolmivuotisiksi ja toissijaisen suojelun kohdalla yksivuotisiksi. Ja mikä oleellista, *”lupien jatkaminen edellyttää arvioita kansainvälisen suojelun jatkamisen tarpeesta”*. (Sisäministeriö 2024.) Täten kansainvälistä suojelua saava henkilö ei voi luottaa siihen, että hän voi rauhassa rakentaa pysyvää elämää Suomeen, vaan käsitykseen tulevaisuudesta tulee liittymään tietty epävarmuus oleskelun jatkumisesta.

Toiseksi kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden kaistanvaihto eli oleskelulupahakemuksen tyyppin vaihtaminen työperustaiseksi estetään. Kuten lakiesityksessä kirjoitetaan, *”turvapaikkaprosessin aikana saatu työpaikka ei toimi maasta poistamisen esteenä kielteisen päätöksen saaneilla”*. (Sisäministeriö 2024.) Tällaisen linjauksen voi katsoa olevan ristiriidassa sen kanssa, että Suomen valtiolla on tarve ulkomaalaiselle työvoimalle. Kolmanneksi varmuutta ja vakautta ei-kansalaisten elämään tuovan pysyvän oleskeluluvan edellytyksiä tiukennetaan siten, että minimiasumisaika pidennetään kuuteen vuoteen, vaatimuksena on kielitestillä todennettava kielitaito ja tiukennettu nuhteettomuusedellytys, ja

lisäksi hakijalla on oltava kahden vuoden työhistoria siten, että hän ei ole lähes ollenkaan joutunut turvautumaan työttömyysturvaan tai toimeentulotukeen. Neljänneksi kansalaisuuden saamisen ehtoja muutetaan muun muassa siten, että edellytyksenä oleva asumisaika pidennetään kahdeksaan vuoteen, nuhteettomuusedellytystä tiukennetaan, toimeentulon edellytys palautetaan ja kansalaisuuskoe otetaan käyttöön. (Sisäministeriö 2024.)

Muita hallituksen maahanmuuttopoliittisia muutoksia ovat esimerkiksi merkittävät tiukennukset perheen yhdistämiseen, vastaanottorahan pienentäminen sekä vastaanottokäytäntöjen rajaaminen ja tehostaminen. Lisäksi turvapaikanhakijoita koskevia lakeja uudistetaan esimerkiksi siten, että uudella rajamenettelyllä tehostetaan ”perusteettomien” hakemusten tutkintaa ja kielteisten päätöksen saaneiden palauttamista. Turvapaikkapuhuttelussa poistetaan velvoite puhuttelupöytäkirjan läpikäymisestä hakijan kanssa, mikä lisää todennäköisyyttä päätöksiin, jotka on tehty väärinymmärrysten perusteella. Kansalaisuuteen liittyvien uudistusten kohdalla yhteisenä rajallistamisen kannalta keskeisimpänä asiana ”mahdollistetaan kansalaisuuden peruuttaminen tilanteessa, jossa henkilö on saanut kansalaisuuden toimimalla petollisesti, antamalla vääriä tietoja tai salaamalla olennaisen seikan”. (Sisäministeriö 2024.)

2.5 Liikkumisen moninainen todellisuus

Pidän tärkeänä sitä, etten tutkielmassani päädy vahvistamaan tai luonnollistamaan muuttoliikkeiden kontrollointiin liittyviä rakenteita, ja täten haluan käsitellä tutkimuksessa esitettyä kritiikkiä ja vaihtoehtoja eriarvoisuutta tuottavalle liikkumisen hallinnan järjestelmälle. Könösen (2022, 154) mukaan koko maahanmuuton hallinnan järjestelmää läpäisee rakenteellinen väkivalta, joka leimaa sekä maiden rajoja ylittävää liikkumista että maahan muuttaneiden oleskelua. Esimerkiksi yllä esiteltyjä Orpon hallituksen maahanmuuttolain muutoksia tuntuu leimaavan pyrkimys rangaista ja kurittaa tietynlaisia liikkujia sekä ymmärtämättömyys ei-kansalaisten elämien todellisuutta kohtaan. Yksi keskeisistä kritiikin aiheista, joka on myös hallituksen muutoksissa havaittavissa, on pyrkimys muuttoliikkeiden hallintaan erottamalla liikkujia, erityisesti turvapaikanhakijoita, aitoihin ja valheellisiin siirtolaisiin (Lyytinen 2019, 17; Könönen 2015a, 23). Jaottelua on kritisoitu laajasti ensisijaisesti siksi, että liikkumisen todellisuus ei ole näin yksinkertaista, jolloin tällainen jaottelu peittää alleen liikkujien moninaisuuden. On tavallista, että ihmisellä on muuttoon useita syitä, joita hän ei ole aina itsekään eritellyt. Täten vapaaehtoisuutta ja pakkoa olisi syytä ymmärtää jatkumona. (Lyytinen 2019, 17.)

Maahanmuuttojärjestelmien keskeinen ongelma on, että ne eivät tunnusta esimerkiksi taloudellisista syistä tai ympäristön muutoksesta kumpuavaa pakolaisuutta tai pakottavaa liikkumista (Lyytinen 2019, 17; Könönen 2015b, 336–346). Ongelmallista on myös se, että rajojen ajatellaan tuottavan ihmisille turvallisuutta ja järjestystä, mutta tietyille liikkujille ne tuottavat vaarallisuutta ja epäjärjestystä, usein kuolemanvaaran (Könönen 2015b, 346). Vaikka turvapaikanhakijoilla on periaatteessa pakolaissopimuksen mukaan oikeus hakea pakolaisstatusta ja täten turvapaikkaa mistä tahansa maasta, on käytännössä lailliset reitit Eurooppaan tukittu. Täten turvapaikanhakijoiden ainoa vaihtoehto on usein tukeutua uhkarohkeisiin ja laittomaksi määriteltyihin keinoihin rajoja ylitettäessä.

Ihmisten tilanteiden epätoivoisuutta ja pakottavuutta kuvaa se, että aina kun jokin reitti tukitaan, löydetään uusi, usein vaarallisempi reitti tulla Eurooppaan. (Siirto & Laihia 2016.) Könönen (2015b, 346) kuvaa ”*hallitun maahanmuuton paradoksina*” sitä, kuinka pyrkimys mahdollisimman tiukkaan rajavalvontaan ja muuttoliikkeiden rajoittamiseen tuottaa epäjärjestäytyneitä liikkumista ja laittomia rajanylityksiä. Hänen mukaansa ainoa tapa hallita muuttoliikkeitä olisikin tehdä liikkumisesta helpompaa. Ulkoistettu rajavalvonta eli rajavalvonnan ennakointi ja ulkoistaminen muille valtioille tai maanosille on myös kansainvälistä turvapaikkaoikeutta rikkovaa, koska siinä estetään suojelua tarvitsevien ihmisten turvaan pääsy (Siirto & Laihia 2016). Silti rajavalvonnan ulkoistaminen on yhä lisääntyvä käytäntö, mikä näkyy esimerkiksi ajankohtaisissa keskusteluissa Ison-Britannian Ruanda-mallista ja Italian Albania-mallista, joissa turvapaikanhakijat siirretäisiin kolmanteen maahan odottamaan turvapaikkakäsittelyä.

Yksikertaistavien siirtolainen/pakolainen- ja aito/valheellinen-jaotteluiden purkamiseksi on tutkimuksessa ehdotettu pakkomuuton käsitettä, joka käsitteenä avaa siirtolaisuuden moninaista todellisuutta. Pakkomuutolla tarkoitetaan sitä, että ihminen ei ole lähtenyt kotoansa vapaaehtoisesti, vaan pakon edessä. Pakkomuuton käsitteen etu on siinä, että se ei kangista monimuotoista liikkumisen todellisuutta riittämättömiin hallinnollisiin kategorioihin, vaan siinä tunnistetaan pakotettu liikkuvuus laajemmin. Pakkomuutto liittyy vahvasti pitkittyneisiin konflikteihin, mutta voi olla myös esimerkiksi ympäristön muutoksesta tai ympäristökatastrofeista kumpuavaa. Pakotettu muuttaminen voi olla ylirajaista, mutta se voi tapahtua myös maan sisäisesti. Ylirajaisia pakkomuuttajia ovat esimerkiksi pakolaiset, turvapaikanhakijat ja pakkopalautetut muuttajat. Pakolaiset ja turvapaikanhakijat muodostivat

kaikista pakkomuuttajista esimerkiksi vuonna 2017 maailmanlaajuisesti kuitenkin vain noin 40 prosenttia. Monet pakkomuuttajat ovat paenneet maan sisäisesti ja suurin osa ylirajaisistakin muuttajista on jäänyt kehittyviin maihin, kuten Turkkiin, Iraniin, Pakistaniin ja Ugandaan. (Lyytinen 2019, 17–18.) Liikkumisen moninaisen todellisuuden korostamiseksi käytän itsekin tässä tutkielmassa pakkomuuton käsitettä silloin, kun käsittelen pakotetuista syistä kumpuavaa liikkuvuutta.

3 Teoria ja aiempi tutkimus

Tässä luvussa käsittelemme tutkielmani teoreettista taustaa, jossa yhdistyy tutkimus kahden kansalaisuuden pareista, kansalaisuudesta, rajallistamisesta ja kuulumisesta.

Kansalaisuusluvun yhteydessä käsittelemme alaluvuissa metodologista nationalismia ja denationalismia, kansalaisuuden sukupuolittunutta luonnetta ja kahden kansalaisuuden pareista tehtyä tutkimusta. Rajallistamisen yhteydessä tarkastelen alaluvuissa rajallistamisen yhteyttä prosesseissa tuotettuun väkivaltaan ja karkotettavuuteen sekä muukalaistamista, joka voidaan ymmärtää kansalaiseen ulottuvana rajallistamisena.

3.1 Kansalaisuus

Länsimainen käsitys kansalaisuudesta juontaa juurensa antiikin Kreikkaan ja Roomaan, mutta kansalaisuus ja kansalaisoikeudet nousivat politiikan keskiöön vasta 1600-luvun Englannin sisällissodan sekä 1800-luvun Yhdysvaltojen vapaussodan ja Ranskan vallankumouksen myötä (Isin & Turner 2007). Kun antiikin Kreikassa ja Roomassa kansalaisuus oli liittynyt etupäässä tiettyihin kaupunkeihin, näiden vallankumousten myötä kansalaisuus alettiin yhdistää ensimmäistä kertaa kansallisvaltioon. Samalla alkoi muodostua ymmärrys kansalaisuudesta kansallisvaltioon liittyvinä oikeuksina ja velvollisuuksina. Täten erityisesti varhainen kansalaisuuden tutkimus on keskittynyt paljolti kansalaisoikeuksien ja -velvollisuuksien tarkasteluun. (Yuval-Davis 1999; Isin & Turner 2007.) Keskeisiä kansalaisoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus maassa oleskeluun, koulutukseen ja äänestämiseen (Keskinen & Vuori 2012, 10).

Modernissa kansalaisuuden tutkimuksessa kiinnostus on kohdistunut siihen, miten yhteiskunnalliset rakenteet, kuten luokka, sukupuoli ja rotu, ovat vaikuttaneet kansalaisuus-oikeuksiin. Käsitys kansalaisuudesta ja sen tutkimus ovat muokkautuneet myös kansallisen kontekstin mukaan. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tutkimuksen ja keskustelujen fokus on ollut vahvasti orjuudessa ja rodussa, kun taas Iso-Britanniassa se on vahvemmin keskittynyt luokkaan ja kapitalismiin. Nykyinen, sosiologiassa vallalla oleva käsitys kansalaisuudesta pohjautuu sosiologi Thomas Humphrey Marshallin kansalaisuusteoriaan, josta tuli hallitseva 1900-luvun jälkipuoliskolla. Keskeistä Marshallin teoretisoinnille oli käsitys kansalaisuuteen kuuluvista kolmenlaisista oikeuksista: kansalaisoikeuksista, poliittisista oikeuksista ja sosiaalisista oikeuksista. (Isin & Turner 2007.) Oikeudelliset ja poliittiset oikeudet ovat alusta asti kuuluneet tiiviisti käsitykseen kansalaisuudesta, mutta

käsitys kansalaisen sosiaalisista oikeuksista, esimerkiksi terveydenhuollosta ja sosiaaliturvasta, alkoi yleistyä vasta toisen maailmansodan jälkeen (Keskinen & Vuori 2012, 11).

Vaikka varhaiset, 1800-luvulla yleistyneet käsitykset kansalaisuudesta ovat olleet ilmeisen rajoittuneita ulossulkien ihmisiä esimerkiksi yhteiskuntaluokan, sukupuolen ja rodun perusteella (Yuval-Davis 1999), on silti kansalaisuustutkimus usein perustunut itsestään selvään oletukseen kansalaisesta, jossa kansalaisuus on yhdistetty työssä käyvään, veroja maksavaan ja armeijan käyneeseen mieheen (Isin & Turner 2007). Varhaisempaan kansalaisuustutkimukseen liittyvää ymmärrystä, jonka mukaan kansalaisuus ja siihen liittyvät oikeudet ovat kaikille tasapuolisesti saavutettavissa, käytetään nimitystä universaali kansalaisuus (Keskinen & Vuori 2012, 13–14; Rigo 2009, 46). Uudemmassa tutkimuksessa onkin huomautettu, että käsitys ja teoretisointi kansalaisuudesta on ollut sekä länsi- että mieskeskeistä. Tällaista universaalia kansalaisuuskäsitystä on haastettu feministisissä teoretisoinneissa, joissa on tuotu esiin ongelmakohtia ja esimerkiksi se, kuinka riippuvaisia sosiaaliseen kansalaisuuteen kuuluvat oikeudet ovat naisten tekemästä sukupuolittuneesta työstä. (Yuval-Davis 1999.) Kansalaisuustutkimusta on kritisoitu sukupuolen lisäksi myös muiden intersektionaalisten positioiden, kuten rodun, luokan ja etnisyyden, sivuuttamisesta (Keskinen & Vuori 2012, 13). Dekolonialismiteoreetikko Gurminder Bhambra (2015) mukaan kansalaisuuden muotoutuminen on aina ollut kytköksissä ulossulkemiseen ja tiettyjen ihmisten aktiiviseen syrjäyttämiseen. Kansalaisuus sisällyttämisenä sisältää siis väijäämättä myös rajanvetoja ja ulossulkemista (Bhambra 2015; Keskinen & Vuori 2012, 13).

Kriittinen siirtolaisuustutkimus haastaa aikaisempia staattisia käsityksiä kansalaisuudesta (Anderson 2019; Yuval-Davis 1999). Siirtolaisuustutkimuksessa siirtolaisen hahmo on tunnistettu kategoriana, joka itsessään kyseenalaistaa oletusta kansalaisista tiettyihin kansallisvaltioihin kuuluvina ja paikallaan pysyvinä subjekteina (Korteweg & Yurdakul 2024). Juuri tämän on nähty olevan yksi syy sille, miksi tietynlainen siirtolaisuus on niin vahvasti ongelmallistettu ja turvallistettu ilmiö nykyisessä maailmassa, vaikka liikkuvuutta on aina esiintynyt (Bigo 2002; Ceyhan & Tsoukala 2002). Siirtolaisuustutkija Nira Yuval-Davis on pyrkinyt teoretisoimaan kansalaisuutta vähemmän länsikeskeisesti puhumalla kansalaisuudesta monikerroksisena rakenteena, joka sisältää useita eri yhteisöjä ja ulottuvuuksia, kuten etnisen, paikallisen, kansallisen ja ylikansallisen tason. (Yuval-Davis 1999.) Yuval-Davisin jaottelu voidaan ymmärtää siten, ettei kuulumisen tai järjestäytymisen

tarvitse olla poissulkevaa, vaan ihminen voi samaan aikaan kuulua useisiin tasoihin (Keskinen & Vuori 2012, 26).

Käsitys kansalaisuudesta pelkästään muodollisena, julkisena ja staattisena statuksena on haastettu uudemmassa teoretisoinnissa, ja sen tilalle on tullut käsitys, jonka mukaan kansalaisuus on jatkuvasti neuvoteltu ja rakennettu, monitasoinen prosessi, joka on erottelematon yhteiskunnallisista valtarakenteista ja -taisteluista (Bhambra 2015; Bonjour & Block 2016; Keskinen & Vuori 2012). Kansalaisuus on siis alettu käsittää staattisen kategorian sijaan performatiivisena ilmiönä, jossa huomio kohdistuu politiikantutkijoiden Engin Isinin ja Grieg Nielsenin (2008, 18) mukaan kansalaisuuden tekoihin (*acts of citizenship*), jolloin tarkastellaan sitä, ”*mikä tekee kansalaisen*” sen sijaan että kysyttäisiin ”*kuka on kansalainen*”. Vaikka virallisella kansalaisuusstatuksella on merkitystä ihmisen elämään, se ei ole totaalinen. Virallisen statuksen puutteesta huolimatta ihminen voi toteuttaa kansalaisuutta käytännössä. (Sotkasiira & Haverinen 2016.) Esimerkiksi Marucco Al-Mimar (2024) on osoittanut väitöskirjassaan, kuinka oikeudellisesta statuksesta riippumatta pakolaistaustaiset ihmiset tekevät kansalaisuustekoja ja osallistuvat poliittiseen toimintaan. Ajatus kansalaisuusteosta toimii myös toisinpäin. Oikeudellisesta kansalaisen statuksesta huolimatta kansalainen voi kokea tai toimia, kuten ihminen, jolla ei olisi kansalaisuutta. Tällainen tilanne, kansalaisuusstatus ilman kokemusta kansalaisuudesta tai kuulumisesta voi syntyä esimerkiksi tilanteessa, jossa ihminen palaa vuosien jälkeen paluumuuttajana lähtömaahansa (Siim 2025). Täten raja kansalaisuuden ja kansalaisuudettomuuden välillä voi olla notkea ja epäselvä, ja se rakentuu symbolisten kamppailujen myötä. (Isin 2009, 370; Sotkasiira & Haverinen 2016.) Yuval-Davis ehdottaakin kansalaisuuden tarkastelemista jatkumona pikemminkin kuin joko-tai-kategoriana, mikä peilaa paremmin kansalaisuuden ja kansalaisuustekojen todellista moninaisuutta (Yuval-Davis 2011).

Muodollisten oikeuksien ja velvollisuuksien lisäksi kansalaisuus on liitetty uudemmassa tutkimuksessa myös kokemuksiin osallisuudesta, osallistumisesta, tunnustetuksi tulemisesta ja kuulumisesta (Vuori 2012, 235). Arjen kansalaisuuden käsitteellä viitataan erityisesti kuulumisen ja osallisuuden myötä rakentuvaan kansalaisuuteen, jota toteutetaan ja eletään käytännön arjessa niissä puitteissa, jotka virallinen status sallii (Hiitola & Vuori 2012, 327; Vuori 2012, 236). Lähikäsitteenä käytetäänkin eletyn kansalaisuuden käsitettä (Kallio 2019). Arjen kansalaisuuden käsitteen tarkastelu mahdollistaa huomion kiinnittämisen siihen, miten kansalaisuus muodostuu julkisen ja virallisen statuksen lisäksi laajempina ja monitahoisempina prosesseina (Vuori 2012, 236). Tällöin se ymmärretään myös jatkuvasti

muotoutuvana prosessina, joka ei tule koskaan päätökseensä (Vuori 2012, 236). Arjen kansalaisuuden nähdään ulottuvan virallisen kansalaisuusstatuksen yli niin, että se voi tuottaa laajempia tai kapeampia toiminnan mahdollisuuksia arkisissa konteksteissa tapahtumien, tekojen, toimien ja kamppailujen myötä (Hiitola & Vuori 2018, 328). Lisäksi käsitteen etuna on se, että siinä arjen kansalaisuutta voidaan tarkastella myös transnationaalisenä tai ylipaikkaisena, eikä tarkastelun ainoa konteksti ole kansallisvaltio (Keskinen & Vuori 2012, 12). Kuten Johanna Hiitola ja Jaana Vuori (2018, 329) osuvasti kuvaavat, ”kansalaisuus vahvistuu tai säröilee merkityksellisten tapahtumien sarjana”. Käsitteen keskeisenä ymmärryksenä on niin ikään se, että arjen kansalaisuutta toteuttavat kaikki ihmiset, eivät pelkästään siirtolaiset tai ei-kansalaiset, vaikkakin joidenkin ihmisten kohdalla kansalaisuus on kiistattomampaa ja vähemmän haastettua (Vuori 2012, 235–236).

Kansalaisuus on läheisesti yhteydessä kuulumiseen, sillä kansalaisuutta pidetään yleisesti hyväksyttynä määritelmänä kuulumiselle ”meihin” ja erityisesti varhaisemmassa tutkimuksessa kansalaisuus on tyypillisesti käsitetty identiteettinä ja yhteisöön kuulumisena (Bonjour & Block 2016; Rigo 2009, 46–48). Kansalaisuuden ihmisjoukkoa yhdistävänä tekijänä ymmärretäänkin usein liittyvän jaettuihin arvoihin ja kulttuuriin, ei niinkään yhteiseen juridiseen statukseen (Anderson 2015, 85–86). Perinteisesti kansalaisuus ja kuuluminen on käsitetty lähes synonyymeina, jolloin kuulumista on automaattisesti tarkasteltu kuulumisena kansakuntaan. Kansalaisuus on tarkoittanut kuulumista ja kuuluminen on tarkoittanut kansalaisuutta. (Antonsich 2010; Lähdesmäki, Saresma, Hiltunen ym. 2016.) Käsitteiden ideologisena lähtökohtana on toiminut nationalismi (Antonsich 2010). Käsitteiden kuulumisen ja kansalaisuuden yhteydestä on haastettu monin eri perustein. Yksi keskeisistä kritiikin aiheista on se, että kansalaisuus tai sen saavuttaminen eivät tuota tasa-arvoista kuulumista, vaan esimerkiksi rotuun, sukupuoleen tai seksuaalisuuteen kohdistuva syrjintä edelleen erottelee hyväksyttävää olemista (Anderson 2019; Bonjour & Block 2016). Bridget Anderson käyttää termiä fantasiakansalaisuus kuvaamaan oletusta siitä, että kansalaisuuden saavuttaminen mahdollistaisi täydellisen kuulumisen (Anderson 2019). Lisäksi kuulumisen ja kansalaisuuden ongelmatonta yhdistämistä on kritisoitu metodologisesta nationalismista, jossa kuviteltuja yhteisöjä, kuten kansallisvaltiota tai kansakuntaa vahvistetaan esittämällä ne luonnollisina tarkastelun yksikköinä. Uudemmassa, metodologisesta nationalismista eroon pyrkivässä tutkimuksessa kuulumista käsitellään yhä useammin arkipäiväisenä, materiaalisena ja tilanteellisena kuin suuriin rakenteisiin, kuten kansakuntaan tai uskuntoon liittyvänä. (Antonsich 2010; Youkhana 2015.)

3.1.1 Metodologinen nationalismi ja denationalismi

Metodologisella nationalismilla tarkoitetaan tutkimuksellista lähtökohtaa, jossa kansaa tai kansallisvaltiota pidetään tutkimuksen oletuksellisena näkökulmana. Tällaisessa tutkimuksessa ei kiinnitetä huomiota siihen, että kansa tai kansallisvaltio analyysin itsestäänselvänä yksikkönä vahvistaa käsitystä niistä luonnollisina, ei kuviteltuina tai rakennettuina. Bridget Andersonin (2019) mukaan metodologista nationalismia on kaikkialla sosiaalitieteissä, mutta erityinen ongelma se on siirtolaisuustutkimuksessa.

Siirtolaisuustutkimus on Andersonin mukaan vahvistanut kuvaa siirtolaisesta, joka liikkumisellaan häiritsee vakaita kansallisvaltioita. Kun ilman kriittistä pohdintaa erotellaan tutkimuksessa kansalainen ja maahanmuuttaja, vahvistetaan näiden kategorioiden luonnollista eroa. Anderson määrittelee maahanmuuttajaksi ihmisen, jonka liikkuminen käsitetään ongelmana. Valkoiset, etuoikeutetut liikkujat eivät usein edes identifioitu eikä heitä identifioida maahanmuuttajiksi. (Anderson 2019.)

Metodologista nationalismia on pyritty ylittämään esimerkiksi ylijarjaisessa tutkimuksessa, jossa kansallisvaltio ei ole analyysin luonnollinen yksikkö, vaan jossa ilmiöitä tarkastellaan tietyt alueet ja paikat ylittävinä (Anderson 2019). Nina Glick Schiller ja Noel Salazar (2013) ovat ehdottaneet liikkumisen hallintajärjestelmät -käsitteen käyttöä tutkimuksessa (*regimes of mobility*). Tällöin huomio kohdistuu eriarvoiseen liikkumiseen ja myös liikkumiseen sosiaalisissa ja taloudellisissa ulottuvuuksissa, ei pelkästään rajoja ylittävään liikkumiseen (Glick Schiller & Salazar 2013). Nykyään monet tutkijat ovat siirtyneet transnationaalista tutkimuksesta translokaaliin eli ylipaikalliseen tutkimukseen, jossa on yhtä lailla tarkoitus rikkoa binäärisiä kategorioita. Siinä missä transnationaalisuus on enemmän keskittynyt kansallisvaltioiden rajoja ylittävään liikkumiseen, translokaaliudessa kiinnitetään laajemmin huomiota myös paikallisuuksiin, liikkumattomuuteen ja maan sisäiseen liikkumiseen. (Greiner & Sakdapolrak 2013.) Kansalaisuuden tutkimuksessa metodologisesta nationalismista on pyritty eroon esimerkiksi transnationaalien tai postnationaalien kansalaisuuden käsitteillä. Metodologisen nationalismin ylittävässä kansalaisuuden tutkimuksessa huomio kiinnittyy useisiin poliittisiin yhteisöihin, joista kansallisvaltio on vain yksi jäsenyyden ja kuulumisen mahdollistava yhteisö. Samalla kuitenkin myönnetään, että kansallisvaltio on yleensä yksi ensisijaisista poliittisen jäsenyyden yksiköistä, koska ihmisen useita oikeuksia ja kuulumista määritellään niissä. (Anderson 2019.)

Artikkelissaan Anderson (2019) nostaa esiin olennaisen kysymyksen siitä, miten kansallisvaltion keskeistä asemaa siirtolaisuus- ja kansalaisuuskysymyksissä voidaan tutkia ilman metodologista nationalismia. Hän ehdottaa lähestymistavaksi metodologista denationalismia, jossa tunnustetaan rajojen ja kansalaisuuden poliittisesti rakentunut luonne ja pohjataan liikkumisjärjestelmien, rajallistamisen sekä dekolonialistisen ja transnationaalisen tutkimuksen ajatuksiin. Denationalistisessa lähestymistavassa huomio kohdistuu siihen, miten nämä kansallisvaltion määrittelemät kategoriat vaikuttavat teoriassa ja käytännössä. Esimerkiksi sillä, onko henkilö ei-kansalainen vai kansalainen, on merkittäviä vaikutuksia hänen oikeuksiinsa, mahdollisuuksiinsa, kuulumiseensa ja identifioitumiseensa. Tässä kontekstissa kansallisvaltio on edelleen poliittisten oikeuksien ja vallan jakaja, jolloin tiettyjen käsitteiden, kuten kansalainen tai ei-kansalainen, käyttö on välttämätöntä sen selvittämiseksi, millaisia kategorioita kansallisvaltio ja sen siirtolaisuuspolitiikka tuottavat. (Anderson 2019; Dahinden & Anderson 2021.) Olennaista kuitenkin on, että tällaiset kategorisoinnit ymmärretään rakennettuina, ei-luonnollisina kategorioina, jotka asettavat ihmisiä eriarvoisiin asemiin (Anderson 2019; Dahinden 2016). Koska tällaisilla oikeudellisilla, kansallisesti määritellyillä kategorioilla on suurta merkitystä ihmisten elämiin ja kaikki joutuvat elämään niiden puitteissa, on niiden käyttö perusteltua tutkimuksessa (Anderson 2019; Keskinen & Vuori 2012, 26). Lisäksi kansalaisuuden tutkiminen kriittisesti haastaa jo itsessään oletettuja kategorioita (Anderson 2019).

Miten metodologista denationalismia sitten käytännössä toteutetaan? Transnationaalisuuden tutkija Janine Dahinden ehdottaa maahanmuuttajakeskeisyyden purkamista tutkimuksessa. Tällä hän tarkoittaa siirtolaisuuden ja maahanmuuttajien tutkimista osana muita sosiaalitieteiden ilmiöitä ja aiheita, ei pelkästään yksittäisenä erilliskysymyksenä. (Dahinden 2016.) Lisäksi hän ehdottaa sen tarkastelua, miten siirtolaisia kansalaistetaan (*citizenising*) tai miten heitä irrotetaan maahanmuuttajakehyksestä (*demigrantizing*). Yksi esimerkki maahanmuuttajakehyksestä irrottamisesta ovat valkoiset, länsimaiset siirtolaiset, joita ei yhdistetä siirtolaisen kategoriaan statuksestaan huolimatta. Dahindenin kutsu maahanmuuttajakeskeisyyden purkamiseen viittaa erityisesti tutkimuksellisten teorioiden ja kategorioiden muuttamiseen epistemologisella tasolla. Anderson (2019) vastaa Dahindenin kehoitukseen antamalla oman ehdotuksensa kategorioiden purkamisesta. Kun Dahinden ehdottaa ei-kansalaisten irrottamista maahanmuuttajakehyksestä, on Andersonin ratkaisuna vastakohtaisesti kansalaisten sijoittaminen maahanmuuttajakehykseen. Molempien

pyrkimyksenä on siirtolainen/kansalainen-jaottelun kyseenalaistaminen. (Anderson 2019; Dahinden 2016.)

3.1.2 Sukupuolittunut kansalaisuus

Siirtolaispolitiikan vaikutuksia perheenjäseniin tarkastelevassa tutkimuksessa kiinnitetään usein huomiota kansalaisuuden sukupuolittuneeseen luonteeseen (esim. Bonjour & De Hart 2020). Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat keskeisiä symbolisen rajojen hallinnan, rajanvetojen ja kulttuurisen identiteetin rakentamisen ulottuvuuksia. Kuvitelluissa yhteisöissä on tarkasti rajattua se, millaisia ovat oikeanlaiset nainen ja mies. (Yuval-Davis 1997, 23, 67.)

Kansalaisuus ei ole sama asia miehille tai naisille edes nykypäivänä, vaikka sukupuolen yhteydet kansalaisuuteen on virallisesti poistettu (Vuori 2012, 258–259). Historiallisesti ideaalikansalainen on käsitetty ahkerana ja omaisuutta omistavana miehenä (Bonjour & De Hart 2020). Miesten tehtävänä on pidetty kansakunnan ja sen naisten puolustamista ja johtamista (Keskinen & Vuori 2012, 15). Myöhään 1900-luvulle Euroopassa vallalla olleen käsityksen mukaan mies perheen päänä määrittäi koko perheen kansalaisuutta. Vaimon ja lasten ajateltiin kuuluvan siihen maahan, jossa miehellä oli kansalaisuus. Täten naisen valinta mennä naimisiin ulkomaalaisen miehen kanssa nähtiin valintana kuulumisesta: hän oli valmis menettämään kuulumisen syntymävaltioonsa ja saavuttamaan sen aviomiehensä syntymävaltiossa. (Bonjour & De Hart 2020.) Suomessakin vuoteen 1968 asti ulkomaalaisen miehen kanssa naimisiin mennyt nainen menetti automaattisesti kansalaisuutensa ja sai miehensä kotimaan kansalaisuuden (Lyytinen 2025). Sitä vastoin miesten kohdalla oli erittäin tärkeää, että mies perusti kodin ja perheen omaan syntymämaahansa tullakseen nähdyksi kunnan kansalaisena (Bonjour & De Hart 2020).

Naiset on aikaisemmin erotettu kansalaisuudesta sen perusteella, että heidät on käsitetty epärationaalisina ja miehistä riippuvaisina, kykenemättöminä itsenäisyyteen. Tämän epärationaalisuuden perusteella naisten kansalaisuus on ollut vähempiarvoista ja naisten identiteetti ja kansalaisuus on periytynyt suoraan mieheltä tai isältä. (Griffiths 2019.) Lisäksi naiset on yhdistetty yksityisen elämän ja kodin piiriin, jolloin heidät on suljettu julkisten ja valtiollisten alueiden ulkopuolelle (Keskinen & Vuori 2012, 13). Siitä huolimatta naisilla on ollut tärkeä tehtävä kansakunnan ja kulttuurin uudelleentuottajina eli uusien kansalaisten synnyttäjinä (Griffiths 2019; Keskinen & Vuori 2012, 15). Lisäksi naiset on käsitetty tyypillisesti kansan kunniallisuuden ja rajojen kulttuurisina symboleina, joiden ruumiit ovat nationalistisissa ja etnisissä kamppailuissa symbolisia taistelukenttiä (Keskinen & Vuori

2012, 15; Yuval-Davis 1997, 67). Tästä on käytetty esimerkkinä musliminaisten pukeutumisesta käytyä politisoitunutta julkista keskustelua, jonka kautta määritellään identiteetin ja kansakunnan rajoja (Keskinen & Vuori 2012, 15).

Vaikka nykyään kansalaisuuteen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet ovat sukupuolineutraaleja, liittyy niiden toteutumiseen käytännössä edelleen sukupuolittuneita eroja (Vuori 2012, 258–259). Kun tutkitaan nimenomaan ei-kansalaismiesten kanssa parisuhteessa olevia kansalaisnaisia, on sukupuoli yksi merkittävä tekijä kokemuksessa kansalaisuudesta. Täten tutkimusta ei-kansalaisten naispuolisoiden kokemuksista on syytä tulkita ei pelkästään ei-kansalaisten kanssa parisuhteessa olevien kansalaisten, vaan nimenomaan kansalaisnaisten kokemuksina. Sekä Melanie Griffiths (2021) että Eveliina Lyytinen (2025) ovat osoittaneet, kuinka kansalaisuuden menettämisen sijaan ei-kansalaisten puoliset ovat menettäneet kokemuksensa kansaan kuulumisesta ja joutuneet muuttamaan tai harkitsemaan muuttoa ulkomaille voidakseen elää perhe-elämää puolisonsa kanssa. Naisten valinta mennä naimisiin ei-kansalaismiehen kanssa on vähentänyt heidän kansalaisuusoikeuksiaan ja käsitystä heistä kunnon kansalaisina, mikä oli saanut monet naiset toteuttamaan entistä päättäväisemmin kunnon kansalaisen ihannetta (Griffiths 2019; Lyytinen 2025).

Naisten valintaan naida ulkomaalainen puoliso liittyi käsitys heistä epälojaaleina, naiiveina ja holtittomina (Griffiths 2019). Valintaa kyseenalaistettiin sekä läheisten että viranomaisten taholta (Bonjour & De Hart 2020; Lyytinen 2025). Valtion viranomaiset kohtelivat näitä naisia suojelua vaativina ”*haavoittuvaisina tyttöinä tai vanhempina typeryksinä*”, mikä liittyi naisten heikomman kansalaisuuden lisäksi rodullistettuun diskurssiin epärehellisistä ja vaarallisista ulkomaalaisista miehistä (Griffiths 2019; Bonjour & de Hart 2020). Tällaisiin parisuhteisiin yhdistettiin jatkuvasti epäilyjä valeavioliitosta. Kiinnostavasti diskurssia vaarallisista ulkomaalaisista miehistä tuottivat myös sellaiset ihmiset, jotka itse olivat pitkään kestäneessä parisuhteessa ei-kansalaisen kanssa. Saskia Bonjour ja Betty De Hart (2020) toteavatkin, että ei-kansalaisten kanssa parisuhteessa olevat naiset eivät välttämättä pyri saavuttamaan kuulumista haastamalla kansallisia normeja tai pyrkimällä rakenteelliseen muutokseen, vaan esittämällä oma tilanne suotuisana poikkeuksena. (Bonjour & De Hart 2020.)

Naiskansalaisen parisuhde ei-kansalaismiehen kanssa ei siis liity pelkästään naisten heikompaan kansalaisuuteen, vaan myös länsimaiseen diskurssiin ulkomaalaisista miehistä

(Griffiths 2019). Länsimainen diskurssi rodullistetuista miehistä perustuu kolonialistisiin hierarkioihin ja rajantekoihin. Rodullisten hierarkioiden ylläpitoa perusteltiin kolonialistisissa järjestelmissä sillä, että rodullistetut miehet kuvattiin seksuaalisena uhkana valkoisille naisille. Näillä diskursseilla pyrittiin estämään rotujen välisiä intiimejä suhteita. Turvallistavat eli uhkaa korostavat diskurssit nousivat julkisten keskustelujen ytimeen länsimaissa Yhdysvaltoihin vuonna 2001 tehtyjen terrori-iskujen myötä sekä vuoden 2015 ”pakolaiskriisin” aikana. (Keskinen 2018.) Tällöin diskurssit kohdistuivat erityisesti muslimimiehiin tai oletettuihin sellaisiin, mutta ne levisivät myös laajemmin ei-länsimaisiksi leimattuja siirtolaisia koskeviksi.

Länsimaihin levinneessä diskurssissa muslimimiehet leimataan vaarallisiksi, patriarkaaliseksi, misogynisiksi, suvaitsemattomiksi ja epärehellisiksi. Sen sijaan ei-länsimaiset naiset kuvataan uhreina, jotka on pelastettava väkivaltaisilta miehiltään ja kulttuureiltaan. (Farris 2019; Keskinen 2018; Threadgold 2006.) Kuumentuneet keskustelut esimerkiksi kunniamurhista tai rodullistettujen miesten tekemistä seksuaalirikoksista ovat esimerkkejä diskurssista (Keskinen 2018). Diskurssi näkyy myös keskusteluissa avioliittoon tai parisuhteeseen perustuvista muuttoliikkeistä. Avioliiton perusteella länsimaihin muuttaneet miehet käsitetään pahantahtoisina muukalaisina, jotka ovat menneet naimisiin vain saadakseen viisumin ja oleskeluluvan toiseen maahan. Miesten vaimot esitetään sen sijaan vilpittöminä ja naiiveina uhreina, joita ulkomaalaiset miehet käyttävät hyväksi. (Hoogenraad 2020.) Tutkijoiden mukaan rodullistettu diskurssi ei ulotu ainoastaan puheiden tai keskustelun tasolle, vaan sillä on ollut myös konkreettisia vaikutuksia ulossulkevan maahanmuuttopolitiikan kehittymiseen (Charsley & Wray 2015; Keskinen 2018).

3.1.3 Kahden kansalaisuuden parit

Kuten jo johdannossa mainitsin, kahden kansalaisuuden pareista käytetään erilaisia käsitteitä tutkimuksen näkökulman mukaan. Suomalaisessa tutkimuksessa yleisimmin käytetyt käsitteet ovat kahden kulttuurit pari, kaksikulttuurinen pari tai monikulttuurinen pari. Käsitteissä korostuu nimenomaan parisuhteen osapuolten kulttuurien erilaisuus, ja aikaisempi tutkimus onkin tarkastellut esimerkiksi parisuhteiden osapuolten kulttuurieroja ja profiileja, akkulturaatiota, liittojen luonnetta, kulttuurieroista syntyviä ongelmia ja mahdollisuuksia sekä parinvalintaan johtaneita syitä (Anglé 2014; Sirkkilä 2005, 15; Sjöblom-Immala 2015). Vanhemmassa tutkimuksessa on tarkasteltu usein suomalaisten miesten kanssa naimisissa olevia ulkomaalaisia naisia, kuten Suomi-Thaimaa- tai Suomi-Venäjä-pariskuntia (Pöllänen

2008; Sirkkilä 2005), mutta sittemmin tutkimuskenttä on monipuolistunut. Esimerkiksi Kaisa Nissi (2017) on tutkinut suomalaissyntyisten naisten ja islamislaistaustaisten maahanmuuttajamiesten perheitä väitöstutkimuksessaan. Kaksikulttuuriset parit ovat suosittu aihe myös opinnäytetöissä, joissa niitä on tarkasteltu esimerkiksi parisuhteen vuorovaikutuksen (Tamminen 2013), kaksikielisyyden (Puharinen 2016), lasten kasvatuksen (Appolis 2012), elämänmuutosten (Taipale 2017) ja uusperhe-elämän (Rimpiläinen 2016) näkökulmista.

Kahden kansalaisuuden pareja on käsitelty myös yllirajaisten pariin ja perheiden tutkimuksessa. Suomessa esimerkiksi Saara Pellander (2015; 2023) on sekä yksin että Johanna Leinosen (2014) kanssa käsitellyt useista eri näkökulmista yllirajaisiin pareihin liittyvää maahanmuuttopoliittista hallintaa. Kansainvälisesti tutkimusta yllirajaisista ja eri statuksien perheistä on tehty erityisesti Yhdysvalloissa (López 2015; Rodriguez 2016), Alankomaissa (Bonjour & De Hart 2020; Odasso 2017) ja Isossa-Britanniassa (Charsley & Wray 2023; Griffiths 2019). Yhdysvalloissa tehty tutkimus on valtaosin keskittynyt Meksikosta tulleisiin ei-kansalaisiin ja heidän yhdysvaltalaisten kanssa muodostamiin perheisiin (Abrego 2019; López 2015; Rodriguez 2016). Tällaisessa tutkimuksessa keskeisenä näkökulmana on yleensä maahanmuuttajajärjestelmän ja -lakien vaikutukset pari- ja perhesuhteisiin, ja tällä tavoin yllirajaisten ja eri statuksien perheiden tutkimus tulee hyvin lähelle tämän tutkielman asetelmaa. Joissain tutkimuksissa parit ja perheet elävät tutkimuksen tekohetkellä toisistaan erillään eri maissa, kun taas toisissa he elävät toistaiseksi yhdessä, mutta ovat vaarassa joutua erilleen ei-kansalaista uhkaavan karkotuksen myötä.

3.2 Rajallistaminen

Rajallistamisen (*bordering*) tutkimus perustuu ajatukseen, että rajat eivät ole vain staattinen valtioiden ulkorajoilla liikkumista sääntelevä järjestelmä, vaan valtioiden sisällä toimiva prosessi ja käytäntöjen kokonaisuus, joilla hallitaan ihmisiä ja asetetaan heitä eriarvoiseen asemaan (Diatlova & Näre 2018; Könönen 2018; Tervonen & Pellander 2020). Liikkumisen hallinta on muuttunut ulkorajojen valvonnasta yhä enemmän ei-kansalaisten oleskelun ja oikeuksien hallintaan valtioiden sisällä (Dauvergne 2009; Sharma 2006). Könönen (2015a, 75) on kirjoittanut siitä, kuinka raja seuraa tiettyjä ihmisiä valtion rajojen sisälle ja kuinka ei-kansalaiset kantavat rajoja ruumissaan. Rajat ovat instituutio, joka määrittelee pääsyä sosiaaliin ja taloudellisiin oikeuksiin sekä kansalaisuuteen. Ne vaikuttavat esimerkiksi

työntekoon, perhe-elämään ja ihmissuhteisiin. (Könönen 2014.) Täten rajat tuottavat erotteluja, identiteettikategorioita, tietynlaista kuulumista, sosiaalisia oikeuksia ja subjekteja (Näre 2018; Tervonen & Pellander 2020; Rigo 2005). Sandro Mezzadran ja Brett Neilsonin (2013) kehittämä ja Könösen (2015a, 77) suomentama termi erotteleva sisällyttäminen (*differential inclusion*) kuvaa hyvin sitä, miten rajat toimivat valtioiden sisällä sallien tietynlaista osallistumista, mutta pitäen yllä epävarmuutta ja erottelua. Enrica Rigon (2009, 40) jaottelun mukaisesti käytän tässä tutkielmassa rajan käsitettä viittamaan sekä metaforisiin rajoihin että konkreettisiin rajaamisen ja rajoittamisen muotoihin.

On huomattavaa, että kaikkea liikkumista ei leimaa lisääntyvä rajallistaminen. Rajallistamisen rinnalla puhutaan yhä kasvavasta rajojen poistamisesta (*de-bordering*), jota tapahtuu globalisaation myötä globaalissa lännessä ja pohjoisessa. Rajallistaminen onkin siis ensisijaisesti ongelmalliseksi leimattuihin globaalien etelän ja idän siirtolaisiin kohdistuva prosessi, jonka kautta näiden ihmisten liikkumista ja olemista pyritään hallitsemaan. (Diatlova & Näre 2018.) Könösen mukaan koko liikkumisen hallinnan järjestelmää leimaa koloniaalinen ja rasistinen historia, jossa näennäisen neutraalit kriteerit pyrkivät estämään erityisesti Afrikasta ja Lähi-Idästä tulevaa liikkumista. Mahdollisuus liikkumiseen kertoo ihmisen positiosta maailmanlaajuisessa valtahierarkiassa ja uusintaa hierarkkisia erotteluja. (Könönen 2015b, 346.) Rajallistaminen ja epätasa-arvo ovat toisiinsa kietoutuneita, koska maiden ulkorajojen ylittämisen eriarvoisuuden lisäksi rajallistaminen kohdistuu täysin eri tavoin eri asemassa oleviin ihmisiin. Eriarvoisuus ei liity vain rotuun ja kansalaisuuteen, vaan myös taloudellisiin ja poliittisiin pääomiin. (Yuval-Davis ym. 2019, 165–167.)

Rajallistamisen tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita käytännöistä, joilla rajoja tuotetaan toisaalta hallinnollisesti ja toisaalta arkisissa tilanteissa. Rajallistamisen prosessit eivät ole marginaalisia, vaan toimivat keskeisissä yhteiskunnallisissa käytännöissä (Yuval-Davis ym. 2019, 140). Rajallistamisen käsitteellä pyritään kuvaamaan rajojen jatkuvasti muutoksessa olevaa olemusta ja prosessimaisuutta (Blanco 2022; Diatlova & Näre 2018). Nira Yuval-Davis, Georgie Wemyss ja Katryn Cassidy (2018, 229) määrittelevät rajallistaminen ”*rajojen arkisena rakentamisena ideologian, kulttuurillisen neuvottelun, diskurssien, poliittisten instituutioiden, asenteiden ja jokapäiväisten transnationalismin muotojen kautta*”.

Rajallistamista määritellään ja tarkastellaan kuitenkin hieman eri tavoin eri tutkimuksissa. Rajallistamisen käytäntöjä voidaan tarkastella nimenomaan hallinnollisena rajallistamisena, jolla viitataan viranomaisten ja hallinnollisten toimien kautta tapahtuvaan hallintaan tai sen sijaan arjen rajallistamisena, mikä viittaa arkisissa konteksteissa tapahtuviin rajanvetoihin ja

erottelujen ylläpitoon (Könönen 2018; Tervonen & Pellander 2020). Rajallistamisena saatetaan ymmärtää joko tiukemmin nimenomaan henkilön oleskelustatukseen liittyvät käytännöt tai laajemmin myös diskurssien, ideologioiden ja yhteiskunnallisten asenteiden muodossa tapahtuvat rajanvedot. Tässä tutkielmassa tarkastelen rajallistamista kahden kansalaisuuden parisuhteissa sekä hallinnollisissa että arkisissa konteksteissa. Koen tällaisen lähestymistavan hedelmälliseksi, koska ymmärrän rajallistamisen olevan kokonaisvaltainen kokemus, jossa voi olla vaikeaa erottaa esimerkiksi viralliset kohtaamiset oleskelulupatoimijoiden kanssa, arkiset kokemukset ja laajemmat yhteiskunnalliset asenteet tai diskurssit. Täten pyrin olemaan avoin aineistossa esiintyvälle rajallistamisen kokonaisvaltaisuudelle.

Arjen rajallistamisen käsitteellä halutaan painottaa sitä, miten rajat ja sitä kautta ei-kansalaisten hallinta ulottuvat nimenomaan ihmisten arkeen (Tervonen & Pellander 2020). Pelkästään valtio tai oleskelulupainstituutiot eivät ole rajallistavia toimijoita, vaan rajallistamista voi tapahtua lähes missä tahansa sosiaalisissa kohtaamisissa, esimerkiksi terveydenhuollossa, pankeissa, sosiaaliturvajärjestelmissä, työpaikoilla, asunnon hankkimisen yhteydessä tai vaikka bussilippua ostettaessa (Könönen 2018; Tervonen & Pellander 2020; Yuval-Davis ym. 2019, 99–101). Yuval-Davisin ja kumppaneiden (2019) Isoon-Britanniaan sijoittuvassa teoksessa osoitetaan, kuinka rajallistamista on alettu ulkoistaa yhä enemmän tavallisille kansalaisille, jolloin kansalaisista on tullut ikään kuin palkattomia ja kouluttamattomia rajavartijoita. Heidän mukaansa rajallistaminen esitellään Isossa-Britanniassa kansalaisvelvollisuutena (Yuval-Davis ym. 2019, 98, 127, 162–164). Lisäksi he tuovat esiin sen, kuinka konkreettisesti rajallistamisen käytännöt tuottavat sosiaalista, taloudellista ja poliittista epätasa-arvoisuutta ja kuulumisen hierarkioita, koska rajallistamisen luoma, tarkoituksellisesti laittomiin maahanmuuttajiin kohdistettu vihamielinen ilmapiiri vaikuttaa kaikkiin rodullistettuihin vähemmistöihin (Yuval-Davis ym. 2019, 160–162).

Samoin kuten kansalaisuus, rajallistaminenkaan ei liity vain ei-kansalaisen ja valtion väliseen suhteeseen, vaan rajallistaminen vaikuttaa myös ei-kansalaisen läheisiin ja ympärillä oleviin ihmisiin. Tällaisesta rajallistamisesta käytetään käsitettä intiimi rajallistaminen. (Blanco 2022.) Yksinkertaisimmillaan intiimi rajallistaminen voidaan ymmärtää yhtenä rajallistamisen osa-alueena, jossa huomio kiinnittyy siihen, millainen merkitys intiimiydellä ja sosiaalisella uudelleentuottamisella on rajallistamisen prosesseissa ja miten rajallistaminen koetaan erinäisin intiimein tavoin (Blanco 2022; Tyerman 2019). Intiimiydellä tarkoitan tässä yhteydessä ihmisten välisiä läheisiä suhteita, kuten parisuhteita tai perhesuhteita. Intiimin

ulottuvuuden tarkastelu antaa yhden olennaisen näkökulman arjen rajallistamisen tarkasteluun (Blanco 2022). Oma rajaukseni tarkastella intiimiä rajallistamista liittyy kiinnostukseen siitä, miten oleskelustatus Rodriguezin (2016) muotoiluun läikkyä yli myös muihin perheenjäseniin, tässä tapauksessa parisuhteen kansalaisosapuoliin, ja vaikuttaa heidän käsityksiinsä kuulumisesta, luottamuksesta ja kansalaisuudesta.

3.2.1 Rajallistaminen ajallisena ja hallinnollisena väkivaltana

Rajallistaminen voidaan käsittää epävarmuudella hallinnaksi. Maahanmuuttopolitiikka tuottaa määräraikaista asemia, jotka ovat jatkuvasti vaarassa keskeytyä tai muuttua (Calavita 2005, 531). Kansalaisuuden saamiseen asti ei-kansalaisen elämää leimaa mahdollisuus tulla karkotetuksi, myös silloin kun henkilöllä on jo oleskelulupa. Tästä jatkuvasti läsnä olevasta mahdollisuudesta puhutaan karkotettavuutena. (Horsti & Pirkkalainen 2021.) Jukka Könönen (2022) ymmärtää karkotettavuuden ei-kansalaisten elämää määrittävänä horisonttina, mikä kertoo osuvasti karkotettavuuden luonteesta. Se ei ole aina akuutti tai mielen päällä oleva asia, mutta on aina kuitenkin olemassa (Horsti & Pirkkalainen 2020; Könönen 2022, 147.) Könönen puhuu ei-kansalaisista vajaanlaisina kansalaisina, jotka elävät Suomessa lainatulla ajalla, koska karkottaminen voi kansalaisuuden saamiseen asti olla maahanmuuttoviranomaisten yhden päätöksen päässä (Könönen 2022, 147).

Epävarmuus ja karkotettavuus tuottavat liminaaleja tiloja eli kokemuksia rajalla, välissä tai jumissa olemisesta (Korteweg & Yurdakul 2024). Ajallisuus onkin keskeinen rajallistamisen ja karkotettavuuden ulottuvuus ja maahanmuuton hallinnan väline (Charsley & Wray 2023, 383; Horsti & Pirkkalainen 2020; Könönen 2015a, 76; 2020). Parhaiten ajallisuus on huomattavissa tapauksissa, joissa vuosia kestänyt oleskeluluvan hakeminen ja odottaminen määrittää koko elämää. Odottaminen tarkoittaa katkosta elämänkulussa ja liminaalia välitilaa, jossa lähes kirjaimellisesti kaikki elämässä riippuu oleskelulupapäätöksestä. (Onodera 2016, 5.) Koko maahanmuuttoprosessia ilmentää ajallinen epävarmuus ja odottaminen. Esimerkiksi turvapaikanhakija voi odottaa ensin mahdollisuutta ylittää rajat, sitten turvapaikkapuhuttelua, sen jälkeen turvapaikkapäätöstä ja/tai kielteisen päätöksen valitusprosessin käsittelyä ja myöhemmin oleskeluluvan uusimista ja pysyvää oleskelulupaa tai kansalaisuutta. (Könönen 2022, 135, 147.) Täten odottaminen leimaa ei-kansalaisten ja heidän läheistensä elämiä usein vuosien, jopa vuosikymmenien ajan (Horsti & Pirkkalainen 2021). Oma rajaukseni silmällä pitäen onkin huomattavaa, että rajallistaminen ja karkotettavuus vaikuttavat merkittävästi myös kahden kansalaisuuden perheisiin ja heidän elämänvalintoihinsa. Esimerkiksi Lyytinen

(ei vielä julkaistu) osoittaa tutkimuksessaan, että moni kahden kansalaisuuden pari on joutunut menemään naimisiin aikaisemmin kuin olisivat halunneet juuri karkotettavuusuhkankin takia.

Tarkoituksellista epävarmuuden tuottamista ja epävarmuudella hallintaa kutsutaan hallinnolliseksi väkivallaksi tai hitaaksi väkivallaksi (Horsti & Pirkkalainen 2021; Lee 2024). Karina Horsti ja Päivi Pirkkalainen (2021) ovat tuoneet hitaan väkivallan käsitteen siirtolaisuustutkimukseen artikkelissaan, joka käsittelee karkotettavuuden hidasta väkivaltaa. Heidän mukaansa hitaalle väkivallalle on ominaista, että sitä ei tehdä, vaan se ennemminkin tapahtuu. Lisäksi tyypillistä on, että sitä ei edes käsitetä väkivaltana, koska se on ajallisesti ja tilallisesti hajautunutta ja poissa näkyvistä. Horstin ja Pirkkalaisen (2021) mukaan hidas väkivalta tulee parhaiten esiin ei-kansalaisten ja heidän läheistensä jatkuvassa pelossa. Pelko ilmenee esimerkiksi unettomuutena, ahdistuneisuutena ja uupumuksena. Hallinnollisella väkivallalla tarkoitetaan niin ikään hallinnollisten prosessien kautta toteutettua väkivaltaa, joka voi ilmetä päällepäin neutraaleina käytänteinä, jotka kuitenkin aiheuttavat merkittävää haittaa ja epäoikeudenmukaisuutta ei-kansalaisille (Lee 2024). Jesper Andreasson ja Marcus Herz (2022) ovat tutkineet, miten hallinnollinen väkivalta vaikuttaa perheissä, joissa ainakin joku perheenjäsenistä elää karkotusuhan alla. Jatkuva epävarmuuden tila vaikeuttaa normaalien perhesuhteiden ylläpitämistä ja perheikäytäntöjä ja voi johtaa perhesiteiden heikkenemiseen. (Andreasson & Herz 2022). Heidän tutkimuksensa on taas yksi esimerkki siitä, miten maahanmuuton hallinta vaikuttaa intiimeissä ulottuvuuksissa. Kuten Könönen (2022, 150) osoittaa, karkotusvaarassa olevat ihmiset eivät kuitenkaan ole pelkkiä maahanmuuttokontrollin uhreja, vaan aktiivisia toimijoita, jotka vaikuttavat tilanteisiinsa rajallisten mahdollisuuksiensa mukaan esimerkiksi valittamalla kielteisestä päätöksestä tai tekemällä uusia hakemuksia.

Koska rajallistaminen ja karkotettavuus ovat niin tiiviissä yhteydessä toisiinsa, on rajallistamista tutkittu paljon paperittomien ja välittömässä karkotusvaarassa olevien keskuudessa (Fabini 2019; Sahraoui 2024). Kuten Anastasia Diatlova ja Leena Näre (2018) toteavat, pelkästään näihin ryhmiin ulottuva tutkimus ei kuitenkaan anna koko kuvaa ilmiöstä ja sen laajuudesta. Tutkimuksessa todetaankin, että rajallistaminen ulottuu myös ihmisiin, joilla on jo oleskelulupa, koska oleskelustatukset ja myös maahanmuuttopolitiikka ovat alttiita muutokselle (Könönen 2022, 147; Tervonen & Pellander 2020, 73). Haluankin tällä tutkimuksella, jossa tarkastelun kohteena ovat oleskeluluvan jo saaneet ihmiset ja heidän kumppaninsa, tuoda tutkimukseen näkökulmaa siitä, miten rajallistaminen vaikuttaa

tilanteissa, joissa uhka joutua karkotetuksi ei ole välitön. Diatlovan ja Näreén (2018) mukaan jopa kansalaisuuden saaneet ihmiset kohtaavat rajallistamisen käytäntöjä, vaikka heitä ei voidakaan fyysisesti karkottaa. Lisäksi rajallistamisen käytännöt kohdistuvat myös muihin kuin EU-maiden ulkopuolelta tuleviin ihmisiin, esimerkiksi EU-alueelta Suomeen muuttaneisiin romanisiirtolaisiin (Tervonen & Enache 2018; Tervonen & Pellander 2020, 73).

3.2.2 Muukalaistaminen ja kokemuksellinen muukalaistuminen

Andersonin (2019) mukaan yksi tapa rikkoa siirtolaisen ja kansalaisen kategorioita on tarkastella tilanteita, joissa siirtolaisuuden hallinta vaikuttaa kansalaisten elämään ja rajoittaa myös heitä. Mervi Leppäkorven suomennoksen mukaisesti käytän ilmiöstä käsitettä muukalaistaminen (*'migrantizing' the citizen*) (Leppäkorpi 2023). Toinen suomenkielinen vaihtoehto käsitteelle olisi ollut ulkomaalaistaminen, mutta muukalaistaminen kiteyttää paremmin ilmiön, jossa kansalaisuuden sisäryhmään kuuluvasta ihmisestä tulee ainakin tietyissä yhteyksissä ulkoryhmään kuuluva muu, joka ei kuitenkaan tämän myötä saavuta minkään muun maan kansalaisuutta, kuten ulkomaalaistamisen termi saattaisi antaa ymmärtää. Esittelen muukalaistamista tässä luvussa, koska muukalaistaminen voidaan ymmärtää kansalaiseen ulottuvana rajallistamisen muotona. Kansalaisten muukalaistamista tapahtuu esimerkiksi puheessa toisen polven maahanmuuttajista. Tällöin maahanmuuttajakehitys säilyy rodullistettujen kansalaisten kohdalla. Anderson esittää, että muukalaistamista kohtaavat myös kansalaiset, jotka auttavat ei-kansalaisia tai ovat parisuhteessa ei-kansalaisen kanssa. Anderson käsittää muukalaistamisen sekä tiettyihin ihmisiin liitettyä leimana että maahanmuuttojärjestelmän kansalaiseen kohdistuvana seurauksena. Vaikka käsite saattaa antaa ymmärtää toisin, ei Anderson siis henkilöi muukalaistamisen lähdeksi tai kohdistu huomiota siihen, kuka muukalaistaa. Muukalaistaminen ymmärretään Andersonin teoretisoinnissa enemmänkin rajoittavan maahanmuuttojärjestelmän rakenteellisena seurauksena. (Anderson 2019.)

Katharine Charsleylla ja Helena Wraylla (2023) on tutkimuksessaan samankaltainen lähestymistapa kuin Andersonilla, mutta he menevät vielä vahvemmin mikrotasolle korostaessaan muukalaistamista henkilökohtaisena kokemuksena, joka yksilölle syntyy kohtaamisissa maahanmuuttojärjestelmän kanssa. Charsley ja Wray kuvaavat tätä maahanmuuttohallinnan ulottumista kansalaiseen käsitteellä *experiental migrantization*, jonka suomennan tässä tutkielmassa kokemukselliseksi muukalaistumiseksi. He tarkastelevat tutkimuksessaan ei-kansalaisten kansalaispuolisista, jotka kokevat tulevansa kohdelluksi ei-

kansalaisina, jopa rikollisina, heidän puolisoidensa statuksen takia.

Maahanmuuttojärjestelmän taholta kohdistetut epäilykset, tarkastukset ja vaatimukset ovat aiheuttaneet näille kansalaisille tuntemuksia ulkopuolisuudesta ja heidän kansalaisuutensa vähempiarvoisuudesta. Tutkittavat ovat prosessien aikana kärsineet stressistä, unettomuudesta, paniikkikohtauksista, yksinäisyydestä ja mielenterveyden heikkenemisestä. Negatiiviset vaikutukset saavat huippunsa tilanteissa, joissa puoliso saa kielteisen oleskelulupapäätöksen. Tilanteet ovat pareille suuria shokkeja, ja niiden absurdiutta kuvastaa se, että perheiden koko elämää määrittävän päätöksen on tehnyt tuntematon, joskus vain numerosarjalla tunnistettava virkamies tavallisena työpäivänään. Puolisoille on konkretisoitunut se, kuinka ehdollisia kansalaisuuteen liittyvät etuoikeudet ovat. He eivät ole menettäneet kansalaisuusosoikeuksiaan avioituessaan ei-kansalaisen kanssa, kuten aikaisemmin olisi tapahtunut, mutta avioitumisen myötä he ovat tutustuneet vaativaan ja ankaraan hallintajärjestelmään, joka kyllä toimii valtion sisällä, mutta jonka tavallisesti kohtaavat vain ei-kansalaiset. Vaikka kansalaisuus takaa oikeuden asua valtion rajojen sisäpuolella, ei se takaa oikeutta asua yhdessä perheenä ihmisen kanssa, joka ei ole kansalainen. (Charsley & Wray 2023.)

Vaikka muukalaistamista tulkitaan lähtökohtaisesti ongelmallisena asiana, voidaan pohtia, voisiko muukalaistaminen tuottaa myös positiivisia identifioitumisen mahdollisuuksia. Muukalaistamisen kokemus voi esimerkiksi mahdollistaa vahvemman kuulumisen ja samastumisen johonkin yhteisöön, jonka jäsenet ovat hekin muukalaistettuja tai ei-kansalaisia (Charsley & Wray 2023, 388). Tässä tutkielmassa pyrin yhdistämään aiempaa teoretisointia niin, että tarkastelen muukalaistamista sekä rakenteena, joka vaikuttaa elämään, mutta ei välttämättä tuota keskeisiä identiteettejä että henkilökohtaisena kokemuksena ja identiteettiä muokkaavana tekijänä. Ymmärrän muukalaistamisen liittyvän myös ulkopuoliseen leimaan ja erontekoon, jota tiettyihin kansalaisiin, esimerkiksi ei-kansalaisten kanssa parisuhteessa oleviin kansalaisiin kohdistetaan.

Muukalaistamisesta tai kokemuksellisesta muukalaistumisesta kansalaisen ja ei-kansalaisen muodostamassa parisuhteessa on kyseisin käsittein tehty sekä kansainvälisesti että Suomessa hyvin vähän tutkimusta. Kaikessa tehdyssä tutkimuksessa kuitenkin tulee esiin muukalaistaminen sekä materiaalisia ja käytännönläheisiä että myös abstrakteja seurauksia aiheuttavana. Se vaikuttaa käytännössä esimerkiksi terveydentilaan sekä yhdessäolon, asunnon ostamisen ja matkustamisen mahdollisuuksiin mutta vahvasti myös laajempiin ymmärryksiin, kokemuksiin ja tunteisiin. (Charsley & Wray; Griffiths 2019; Lyytinen 2025.)

Yksi harvoista tutkimuksista, joka pohjautuu äsken esittelemiini teoretisointeihin, on Eveliina Lyytisen vielä julkaisematon tutkimus, jossa hän tarkastelee naiskansalaisten kokemuksellista muukalaistumista tilanteissa, jossa heidän kumppaninsa on tai on ollut karkotusuhan alla. Kamppailuissa kumppaninsa oleskeluluvan puolesta naiset ovat kokeneet rasismia ja syrjintää, uupumista, fyysisiä ja mielenterveydellisiä haasteita, tunnetta jumissa olemisesta, halua muuttaa ulkomaille ja häpeää Suomea ja sen toimintaa kohtaan. Nämä kokemukset olivat johtaneet valtioon ja sen instituutioihin kohdistettuun epäluottamukseen ja vihaan sekä kokemuksiin kuulumattomuudesta ja oman kansalaisuuden vähempiarvoisuudesta tai merkityksettömyydestä. (Lyytinen 2025.)

Muita kuin muukalaistamisen käsitteitä ja teorioita käyttäen yllä teoretisoimiani ilmiöitä on kuitenkin käsitelty useissa kansalaisuutta, perheenyhdistämistä ja kahden kansalaisuuden pareja ja perheitä koskevissa tutkimuksissa. Yksi keskeisimmistä aiheen tutkimuksista on Melanie Griffithsin vuonna 2021 julkaistu artikkeli, jossa hän tarkastelee sitä, millaisia kokemuksia kahden kansalaisuuden kansalaisosapuolilla on maahanmuuttopolitiikasta, ja miten kokemukset ovat vaikuttaneet näiden kansalaisten ajatuksiin turvallisuudesta ja kuulumisesta. Griffiths esittää artikkelissaan, kuinka kansalaisuuteen liittyvät etuoikeudet ovat luokittuneita ja sukupuolittuneita ja kuinka kamppailut maahanmuuttotoimijoiden kanssa ovat muovanneet kokonaan uusiksi näiden ihmisten käsityksiä kansalaisuudesta. Heidän kumppaneidensa maahanmuuttostatus on vaikuttanut esimerkiksi tulevaisuudensuunnitelmiin, työllisyyteen, perhesuunnitteluun ja hyvinvointiin. Haastateltavat ilmaisivat kokemuksia jatkuvasta epävarmuudesta, jumissa olemisesta ja voimattomuudesta. Lisäksi he olivat menettäneet luottamuksensa valtioon ja ylpeytensä kansallisuudestaan. (Griffiths 2019.) Niin Charsleyn ja Wrayn (2023), Griffithsin (2021) kuin Lyytisenkin (2025) tutkittavien kokemuksia leimaa tunne siitä, että heidän oma kotimaansa on pettänyt heidät.

Myös muussa aihetta käsittelevässä tutkimuksessa (esim. Bonjour & De Hart 2020; López 2015; Rodriguez 2016) on korostettu sitä, kuinka merkittävä vaikutus kumppanin maassaolotatuksella on muihin perheenjäseniin. Esimerkiksi Jane Lilly López (2015) esittää, että Yhdysvalloissa meksikolaisten paperittomien kansalaiskumppanit ja lapset ikään kuin tulevat hekin maahanmuuttajiksi (vrt. kokemuksellinen muukalaistuminen), kun koko perhe joutuu kokemaan maahanmuuttopolitiikan vaikutukset. Samalla tavoin Cassandra Rodriguez (2016) esittää, että laittomuus voi kategoriana ulottua kaikkiin perheenjäseniin statuksesta huolimatta kahden kansalaisuuden perheissä Yhdysvalloissa. Hänen mukaansa oleskelustatus läikkyy myös muihin perheenjäseniin pakottaen heidät elämään marginalisoituina

yhteiskunnan varjoissa. Kaikessa aihetta käsittelevässä tutkimuksessa on huomattavissa, kuinka kansalaisuus ei ole vain yksilöön liittyvä status, vaan vaikuttaa myös laajemmin lähipiiriin. (Bonjour & De Hart 2020; Odasso 2020.)

3.3 Kuuluminen ja kuulumattomuus

Kun tutkimuksessa tarkastellaan rajallistamisen vaikutuksia, on kuulumisen käsittely perusteltua monestakin syystä. Rajallistamisen kokemusten on huomattu vaikuttavan sekä kansalaisten että ei-kansalaisten kuulumisen kokemuksiin (Blanco 2022; Griffiths 2019; Yuval-Davis ym. 2019, 127, 164). Erityisesti ei-kansalaisia koskevassa tutkimuksessa kuulumisen ja kuulumattomuuden käsitteet nousevat toistuvasti esiin (esim. Yuval-Davis ym. 2018). Kuulumista on tutkittu monitieteellisesti ja -puolisesti, mutta tutkimusta on kritisoitu siitä, että kuuluminen on usein otettu itsestään selvänä käsitteenä, joka ei kaipa teoretisointia tai avaamista. Kuten jo kansalaisuuden käsittelyn yhteydessä mainitsin, kuuluminen on usein yhdistetty varsin kriitikittömästi kansalaisuuteen, kansakuntaan tai etnisyyteen, jolloin kuuluminen on ymmärretty yksinkertaisesti viralliseksi jäsenyydeksi yhteisössä. (Antonsich 2010; Lähesmäki ym. 2016; Youkhana 2015.) Tutkimusta, jossa kansa tai kansalaisuus on oletettu itsestäänselvänä kuulumisen kohteena, on syytetty metodologisesta nationalismista, joka vahvistaa käsitystä näistä yksiköistä luonnollisina. Vaikka tutkittaisiin kansan tai kansallisvaltion yli ulottuvia yksiköitä, kuten uskonnollisia yhteisöjä, tutkimuksissa silti hyvin harvoin haastetaan käsitystä valtioista kansojen säiliöinä. Lisäksi on kritisoitu sitä, että kuulumisen tutkimuksessa ei ole tarpeeksi tarkasteltu kuulumisen esteitä tai valtahierarkioita. (Youkhana 2015.)

Kuulumisen tutkimus pohjautuu kriittiseen identiteettitutkimukseen. Kuulumisen käsitettä on alettu käyttää uutena lähestymistapana identiteetin käsitteen rinnalla, koska kuulumisen nähdään paremmin kuvastavan ihmisten prosessimaista pyrkimystä kiinnittyä johonkin ja olla osa jotain. Kun identiteettitutkimus on keskittynyt enemmän ihmisen sisäiseen ymmärrykseen itsestä, kuulumisen käsite on mahdollistanut tarkastelun ihmisen suhteesta toisiin ihmisiin ja ympäristöön. (Lähesmäki ym. 2016.) Identiteetin ymmärretään myös rakentuvan läheisessä yhteydessä kuulumisen kanssa. Esimerkiksi Ian Loaderin (2006) mukaan kysymys 'kuka olen' on erottamaton kysymyksestä 'mihin kuulun'. (Loader 2006, 25.) Täten erityisesti paikkakuulumista tarkasteltaessa identiteetti ja kuuluminen ymmärretään lähes synonyymeina (Antonsich 2010).

Virallisen jäsenyyden lisäksi kuuluminen on aikaisemmassa tutkimuksessa yhdistetty esimerkiksi paikkaan, materiaalisuuteen tai moninaisiin erillisiin yhteisöihin liittyväksi (Lähdesmäki ym. 2016). Kuulumisen tutkimusta on jaoteltu sen mukaan, tutkitaanko kuulumista tunteena vai tutkitaanko kuulumisen politiikkaa. Kuulumisen politiikalla tarkoitetaan sitä, että kuulumisen rakentumiseen tarvitaan myös muun yhteisön tunnustus ja hyväksyntä, jolloin kuulumisen ymmärretään rakentuvan vuorovaikutuksessa. (Lähdesmäki ym. 2016; Rajamäki 2021.) Kuulumisen tutkimuksessa kuuluminen on usein ymmärretty konstruktivistisena ilmiönä, joka rakentuu sosiaalisesti. Vaikka kuulumisen käsite voi monikäyttöisyydellään ja -merkityksellisyydellään aiheuttaa hämmennystä, pidetään sitä samalla kuitenkin varsin antoisana käsitteenä. Käsitteen vahvuutena pidetään sitä, että se kattaa sekä ympäristön antamat mahdollisuudet kuulumiseen että henkilökohtaisen tunteen ja täten yhdistää henkilökohtaista ja poliittista, mikro- ja makrotasoa. (Lähdesmäki ym. 2016.) Nykytutkimuksessa kuulumista harvemmin jaotellaan tiukasti tunteeseen tai politiikkaan, mikro- tai makrotasoon liittyväksi, vaan käsitettä tarkastellaan usein monitasoisena verkostona, joka liittyy ihmisen kaikkiin risteäviin positioihin (Antonsich 2010; Lähdesmäki ym. 2016). Jotkut tutkijat käyttävät käsitettä kuulumisen muodot (*modes of belonging*) havainnollistamaan kuulumisen monia ulottuvuuksia. Kuuluminen voi liittyä esimerkiksi paikkaan, etnisyyteen, sukupuoleen tai kulttuuriin. (Antonsich 2010.)

Oman käsitykseni kuulumisesta pohjaan yhden kuulumista eniten teoretisoineen tutkijan, Nira Yuval-Davisin, käsityksiin. Yuval-Davis on jaotellut kuulumista kahteen ulottuvuuteen: intiimiin ja henkilökohtaiseen tunteeseen 'kotona olemisesta' eli paikkakuulumiseen (*place-belongingness*) ja kuulumisen politiikkaan (*politics of belonging*), joka rakentuu ympäristön sisäänottamiseen tai ulossulkemiseen liittyvinä käytäntöinä (Yuval-Davis 2006). Tunteella kotona olemisesta ei viitata materiaaliseen tilaan, vaan symboliseen kokemukseen turvallisuudesta, rauhasta, tuttuudesta ja kiintymisestä. Joidenkin tutkijoiden mukaan kokemus kuulumisesta ja turvallisuudesta ovat toisiinsa kietoutuneita, eikä toista voi olla ilman toista. Siirtolaisuustutkimuksessa onkin kritisoitu siitä, millaista turvattomuutta ja täten myös kuulumattomuutta oleskelustatukseen liittyvät epävarmuudet aiheuttavat eikansalaisille. (Antonsich 2010.) Tutkimuksissa on osoitettu yhteys epävarman statuksen ja kuulumattomuuden kokemuksen välillä (Nelson & Hiemstra 2008; Yuval-Davis and Kaptani 2008).

Kun henkilökohtaisen tunteen lisäksi käsitellään sitä, miten ympärillä olevat ihmiset tai yhteisö hyväksyvät yksilön kuulumisen, tarkastellaan kuulumisen politiikkaa. Siirtymistä

kuulumisen tunteista kuulumisen politiikkaan on teoretisoitu kuulumisen järjestelmät - käsitteellä. Kuulumisen järjestelmillä Joanna Pfaff-Czarnecka (2011) kuvaa sitä, kuinka kuulumisen muodoista tulee vakiintuneita, rajoittavia ja poissulkevia, kun siirrytään kuulumisen tunteista kuulumisen politiikkaan. (Pfaff-Czarnecka 2011.) Diskursseilla ja käytännöillä luodaan rajoja sisäänottamisesta ja ulossulkemisesta. Kuulumista voidaan täten pitää myös neuvottelun prosessina, joka sisältää valta-asetelmia ja arviointia ja on erottamaton yksilöiden risteävistä ominaisuuksista, kuten luokasta, seksuaalisuudesta, sukupuolesta ja rodusta. (Antonsich 2010; Lähdesmäki ym. 2016; Youkhana 2015.) Yuval-Davis onkin kuvannut kuulumisen politiikkaa kiistojen areenana (Yuval-Davis 2011, 18). Erityisesti poliittinen kuuluminen on tutkimuksessa yhdistetty kansalaisuuteen, joka nähdään täysmääräisenä poliittisen kuulumisen mittarina. Tutkimuksessa muistutetaan, että virallinen jäsenyys ei kuitenkaan välttämättä tarkoita tunnetta 'kotona olemisesta', jolloin kuuluminen voi myös olla vain osittaista. (Antonsich 2010.)

Uudemmassa kuulumisen tutkimuksessa sekä Yuval-Davisin teoretisointia että muuta aikaisempaa tutkimusta kuulumisesta on kritisoitu metodologisesta nationalismista ja siitä, että ne eivät vangitse kuulumisen kohteiden moninaisuutta (Youkhana 2015). Rakentaessani ymmärrystä kuulumisesta tässä tutkielmassa otan huomioon myös Yuval-Davisin teoretisointiin kohdistetun kritiikin ja uudet teoretisoinnit. Uudemmassa kuulumisen tutkimuksessa on alettu tunnistaa kuulumisen muotoja, jotka ylittävät vanhat käsitykset mahdollisista kuulumisen kohteista ja korostavat tilanteisia, tilallisia ja muuttuvia, arkisiin käytäntöihin liittyviä kuulumisia (Antonsich 2010; Youkhana 2015). Kuulumisen tarkastelu muussakin kuin kansallisvaltion kontekstissa auttaa näkemään moninaisia kuulumisen tasoja, joihin ihmiset kiinnittyvät. Erityisesti kuulumisen materiaalista puolta on alettu huomioimaan uudella tavalla, jolloin kuulumisen ymmärretään voivan ihmisten lisäksi rakentua suhteessa asioihin, esineisiin tai tiloihin. (Youkhana 2015.)

Staattisen käsityksen sijaan kuulumista on alettu ymmärtää prosessimaisena ja tilanteissa kehittyvänä (Antonsich 2010; Youkhana 2015). Tällöin kuuluminen ymmärretään levittyvänä verkostona, joka liittyy useiden, sekä elollisten että elottomien toimijoiden, kiintymyksiin. Tällaiset käsitykset kuulumisesta osoittavat, kuinka kuulumista voidaan tuottaa myös tilanteissa, joissa ympäristö on ulossulkeva ja vihamielinen. (Youkhana 2015.) Kuuluminen voidaankin nähdä myös uhmana ja vastarinnan tapana (Youkhana 2015), joskin on kuitenkin syytä pitää mielessä se, että kuuluminen on aina sidoksissa myös kehoihin ja niihin liittyviin valtahierarkioihin. Kuulumisen tutkijoilla on myös yksimielinen käsitys siitä, ettei

kuuluminen ole nollasummapeliä, eikä kuuluminen johonkin ole välttämättä pois toiseen asiaan kohdistetusta kuulumisesta. (Antonsich 2010.) Kun kuuluminen ymmärretään laajemmin myös muihin kuin kansaan tai kansallisvaltioon liittyvänä, voidaan välttyä metodologiselta nationalismilta (Youkhana 2015). Metodologisen nationalismin välttäminen ei tarkoita sitä, että paikan merkitystä tutkimuksessa pitäisi häivyttää, vaan enemmänkin uusien tasojen etsimistä itsestäänselviksi ymmärrettyjen yksiköiden rinnalle (Antonsich 2010).

Koska kuulumiseen liittyy aina mahdollisuus ulossulkemisesta ja se on keskeinen ymmärrys kuulumisen teoretisoinnissa, on yllättävää, kuinka vähän kuulumisen kääntöpuolta, kuulumattomuutta, (*non-belonging*) on tutkittu. Koen tärkeäksi tarkastella myös kuulumattomuuden käsitettä teoriaosuudessa, sillä oletukseni on, että sen lisäksi, että rajallistamisen kokemukset muokkaavat tai vähentävät kuulumista, saattavat ne tuottaa myös kuulumattomuutta, kuten aiemmassa tutkimuksessa on todettu (Korteweg & Yurdakul 2024). Kuulumattomuuden käsitteen etuna on se, että käsitys siitä ”*ruumillistuneena, affektiivisesti koettuna ja sosiaalisesti konstruoituna*” voi auttaa ymmärtämään sekä kuulumista että kuulumattomuutta kokonaisvaltaisina ja moniulotteisina ilmiöinä (Lähdesmäki ym. 2016, 239). Kuulumattomuus voidaan yksinkertaisemmillaan ymmärtää kuulumisen kääntöpuolena ja sen poissaolona (Korteweg & Yurdakul 2024; Lähdesmäki ym. 2016), mutta hienostuneimmissa analyyseissä käsitystä kuulumattomuudesta on viety pidemmällekin.

Artikkelissaan Anna Korteweg & Gökce Yurdakul (2024) määrittelevät kuulumattomuuden itsenäisesti muodostuvana prosessina ja logiikkana, joka tarkoittaa henkilön persoonallisuuden kieltämistä. Persoonallisuuden he ymmärtävät ihmisen identiteettinä, toimintakykyä sekä ihmis- ja kansalaisuusosoikeuksina. Korteweg ja Yurdakul (2024) tarkastelevat kuulumattomuutta edistävinä tekijöinä rajallistamisen käytäntöjä ja representaatioiden kautta toteutettua ulossulkemista. Tällöin kuulumattomuuden tilaa luovat maahanmuuttopolitiikka ja -lait sekä mediarepresentaatiot. Kuulumattomuutta tuottavat esimerkiksi median vahvistamat oletukset siirtolaisuuden ja terrorismin, väkivaltaisuuksien sekä rikollisuuden yhteyksistä. (Korteweg & Yurdakul 2024.) Artikkelissaan he eivät kuitenkaan ymmärrä kuulumattomuutta toivottomana tai totaalisenä tilana, vaan kyseenalaistavat oletuksen siitä, että kuuluminen olisi aina toivottavaa. He käsittävät kuulumattomuuden neuvoteltuna ja haastettuna tilana, joka voi johtaa myös uusiin identiteetteihin ja subjektipositioihin. Kuulumattomuus voi pakottaa ihmisen etsimään ja rakentamaan vaihtoehtoisia, itse valittuja kuulumisen kohteita, jotka vastaavat hänen

arvojaan, jolloin kuulumattomuus voikin tuottaa uudenlaisia identiteettejä ja uudenlaista kuulumista. (Korteweg & Yurdakul 2024.) Vaikka Korteweg ja Yurdakul ovat käsittäneet kuulumattomuuden ulkopuolelta tuotettuna, voidaankin miettiä sitä, voisiko kuulumattomuus olla joskus myös tiettyjen ihmisten aktiivisesti valitsema tila, joka koetaan paremmaksi kuin kuuluminen sellaisiin yksiköihin, jotka eivät vastaa omia arvoja tai toivota ihmistä sellaisenaan tervetulleeksi.

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkielmassa tutkin rajallistamisen kokemuksia kahden kansalaisuuden parisuhteissa molempien puolisoitten näkökulmista. Rajallistamista tai vastaavia kokemuksia kahden kansalaisuuden parisuhteissa on tutkittu tyypillisesti sellaisissa parisuhteissa, joissa oleskelulupaa on haettu perhesiteen perusteella (Griffiths 2019; López 2015; Lyytinen 2025). Lisäksi tutkimus on usein kohdistunut sellaisiin pareihin, joissa tutkimushetkellä ei-kansalainen on elänyt epävarmalla statuksella, paperittomana tai karkotusvaarassa. Tällainen tutkimus on antanut tietoa siitä, miten rajallistaminen vaikuttaa ihmiseen ja hänen lähipiiriinsä oleskelun kannalta täysin epävarmassa tilanteessa, jossa puoliso on sitoutunut prosessiin myös oleskelulupatyypin takia. Tässä tutkielmassa tuon aikaisempaan tutkimukseen uuden näkökulman tutkimalla kahden kansalaisuuden pareja, joissa tutkittavat ei-kansalaiset eivät ole saaneet tutkimushetkellä voimassa olevaa oleskelulupaansa perhesiteen perusteella, vaan kansainvälisen suojelun, yksilöllisen inhimillisen syyn tai työn perusteella. Olen kiinnostunut siitä, millaisia rajallistamisen kokemukset ovat ja miten ne vaikuttavat tällaisissa perheissä.

Rajallistamisen lisäksi tarkastelen puolisoitten kuulumisen kokemuksia ja rajallistamisen vaikutuksia kuulumiseen. Koen kuulumisen käsitteen hyödylliseksi lähestymistavaksi, koska aiemmassa aihepiirin tutkimuksessa rajallistamisen ja muukalaistamisen kokemusten on huomattu liittyvän heikentyneeseen kuulumiseen (esim. Charsley & Wray 2023; Griffiths 2019; Rodriguez 2016). Tutkielman laajempaan tavoitteena minulla on pyrkimys tuoda tutkielmallani uutta näkökulmaa ja ymmärrystä kahden kansalaisuuden pareja ja ei-kansalaisia koskevaan keskusteluun. Yhteiskunnassamme tarvitaan laajempaa ymmärrystä siitä, miten rajallistaminen vaikuttaa ei-kansalaisten ja rodullistettujen lisäksi eri tavoin myös muihin kansalaisiin. Lisäksi haluan tällä työllä tuoda esiin maahanmuuttopolitiikkaan liittyviä vallankäytön muotoja ja niiden seurauksia.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia rajallistamisen kokemuksia kahden kansalaisuuden parisuhteissa ilmenee ja miten rajallistaminen muodostuu parien arjessa jaetuksi kokemukseksi?
2. Miten rajallistaminen vaikuttaa puolisoitten kuulumisen kokemuksiin?

3. Millaista vastarintaa parit kohdistavat rajallistamisen käytäntöihin?

4.2 Tutkimusaineisto

4.2.1 Haastateltavat

Tutkimukseni aineisto koostuu viidestä parihaastattelusta sekä yhdestä sairastumisen vuoksi tehdystä kansalaispuolison yksilöhaastattelusta. Myös yksilöhaastattelussa haastateltava oli käynyt haastattelurungon etukäteen läpi puolisonsa kanssa ja toi haastatteluun myös puolisonsa näkökulmia. Löysin haastateltavat sekä omasta tuttavapiiristäni että tuttujeni tutuista. Osa heistä oli itselleni täysin tuntemattomia, jotkut puolittuja ja muutama lähipiiriini kuuluvia henkilöitä. Olen pohtinut tutkittavien läheisyyteen liittyviä eettisiä kysymyksiä tutkimusetiikkaosiossa. Lukuun ottamatta yhtä toisen EU-maan kansalaista, kaikki haastattelemani kansalaispuolisot olivat syntyperäisiä Suomen kansalaisia. Mielestäni oli perusteltua ottaa mukaan toisen EU-maan kansalainen, koska hänen laillinen asemansa Suomessa vastaa näkökulmani kannalta varsin paljon Suomen kansalaisen asemaa, ja hän on asunut Suomessa yli kymmenen vuotta. Haastattelemani kansalaiset ovat 24–34-vuotiaita naisia, joista viidellä on tai he olivat haastattelun tekemisen aikaan suorittamassa korkeakoulututkintoa yliopistossa. Yhdellä heistä on ammattikoulututkinto.

Kaikki tutkimani ei-kansalaiset ovat saapuneet Suomeen vuosien 2015–2016 aikana turvapaikanhakijoina Etelä-Aasiasta ja Lähi-Idästä. He ovat 25–37-vuotiaita miehiä, joista kolmella on ammattikoulututkinto ja kolme heistä opiskelee korkeakoulussa. Neljä on saanut ensimmäisen oleskelulupansa kansainvälisen suojelun perusteella, yksi yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella ja yksi avioliiton perusteella. Avioliiton perusteella saadussa oleskeluluvassa kyseessä on ollut eri puoliso kuin tässä haastateltu. Kyseinen haastateltava on myöhemmin saanut oleskeluluvan työn perusteella. Haastatteluhetkellä kolmella heistä oli pysyvä ja kahdella määräaikainen oleskelulupa, yhdellä Suomen kansalaisuus. Se, että yhdellä haastateltavista on jo kansalaisuus, antaa kiinnostavan mahdollisuuden tarkastella sitä, miten henkilön kokemukset rajallistamisesta tai kuulumisesta ovat kehittyneet kansalaisuuden saamisen jälkeen. Koen, että henkilö oli perusteltua ottaa mukaan tutkimukseen, koska hänellä ei ollut vielä Suomen kansalaisuutta, kun he ovat tavanneet puolisonsa kanssa. Tekstin sujuvuuden ja luettavuuden vuoksi käytän hänestäkin ei-kansalaisen käsitettä. Ymmärrän sanavalinnoilla tuotetun kategorioinnin vaikutukset, mutta olen silti päättänyt pitää käsitteen

parempien vaihtoehtojen puutteessa. Tämän yhden haastateltavan tilanteen erittely jokaisessa kohdassa tekisi tekstin hankalaksi.

Ensimmäisen oleskeluluvan saaminen on kestänyt tutkittavillani hyvin vaihtelevan ajan, lyhimmillään viisi kuukautta ja pisimmillään viisi vuotta. Neljä kuudesta on saanut oleskeluluvan alle vuodessa. Yksi heistä on ollut alaikäinen Suomeen tullessaan. Sen sijaan kahdella ensimmäisen oleskeluluvan saamisen prosessi on kestänyt vuosia, pisimmillään viisi vuotta. Tapauksissa, joissa oleskeluluvan saaminen on kestänyt vuosia, pari on yleensä tutustunut ennen ensimmäisen oleskeluluvan saamista. Sen sijaan kolme haastateltavistani pareista on tutustunut toisiinsa vaiheessa, jossa toinen heistä on jo saanut ensimmäisen oleskelulupansa. Parit ovat haastatteluhetkellä olleet yhdessä neljästä kahdeksaan vuotta ja neljä pareista oli avioliitossa. He ovat tutustuneet toisiinsa esimerkiksi työpaikalla, baarissa, deittisovelluksessa, julkisessa kulkuneuvossa ja kadulla. Kahdella pareista on yhteisiä lapsia. Haastateltavat asuvat eri puolilla Suomea, suurin osa eteläisen Suomen kaupungeissa.

Viisi kuudesta tutkittavina olleista ei-kansalaisista (mukaan luettuna Hussain, joka ei osallistunut haastatteluun, mutta jonka kokemuksia Matilda jakoi haastattelussaan) on saapunut Suomeen maata pitkin turvapaikanhakijoina. Yksi on sen sijaan matkustanut Kreikkaan kotimaastaan ja on Kreikassa pakolaisten uudelleensijoitusohjelmassa päätenyt valituksi Suomeen. Haastateltavat avasivat lähtösyitä eri tavoin, mutta ovat lähteneet muun muassa heidän ammatistaan, poliittisista mielipiteistään ja etnisyydestään johtuvan turvallisuushkan vuoksi. Ensimmäisen oleskeluluvan saaminen on ollut suurimmalle osalle haastateltavistani ei-kansalaisista suhteellisen helppoa. Kaksi haastateltavistani on kääntynyt kristityksi, toinen Suomessa ja toinen ennen Suomeen tuloa, mikä on vaikuttanut heidän oleskelulupaprosessiinsa.

Se haastateltava, joka oli valittu Kreikasta Suomeen pakolaisten uudelleensijoitusohjelmassa, kuvaili, että hän ”*ei valinnut Suomea, vaan Suomi valitsi hänet.*” Muilla haastateltavilla oli kiinnostavia syitä Suomeen pääntymiselle. Heidän kokemuksensa ovat linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa, jonka mukaan turvapaikanhakijoiden syyt tiettyyn maahan suuntaamiselle perustuvat usein sosiaalisiin verkostoihin ja voivat olla hyvinkin epämääräisiä (Havinga & Böcker 1999). Esimerkiksi joillain haastateltavistani oli ollut läheinen ystävä, jonka kanssa he olivat tehneet matkaa yhdessä ja ystävän halutessa Suomeen myös haastateltava oli päätenyt Suomeen ilman erityistä punnintaa. Usein syyt perustuivat epämääräisiin, ihmisten verkostoissa liikkuneisiin kuulo- ja huhupuheisiin. Monet olivat

kuulleet, että Suomessa hakemukset käsiteltäisiin nopeasti ja että Suomessa prosessi olisi helppo. Lisäksi yhdellä päätökseen on vaikuttanut tieto siitä, että Suomessa asuu vain vähän ihmisiä, minkä hän oli arvellut helpottavan prosessia. Eräs toinen oli kuullut Juha Sipilän paljon keskustelua herättäneen kommentin siitä, että hän voisi majoittaa pakolaisia omaan kotiinsa, mikä oli saanut henkilön päättämään, että Suomessa pakolaisten vastaanotto olisi parempaa kuin muissa Euroopan maissa.

Suomi on valikoitunut haastateltavieni kohteeksi varsin sattumanvaraisista syistä, mutta samaan aikaan kuitenkin monet ovat olleet varsin määrätietoisia Suomeen suuntaamisessaan sen jälkeen, kun he ovat tehneet päätöksen kohdemaasta. Eräs haastateltavistani pohti sitä, että monet hänen tuttavistaan jäivät jonnekin aikaisemmin vastaan tullessiin maihin esimerkiksi rahan loppumisen takia, mutta hän jatkoi sitkeästi Suomeen asti, koska oli kuullut hyviä asioita Suomesta. Toinen oli jatkanut matkaa siitä huolimatta, että rajavartija Ruotsissa oli vitsailnut hänelle siitä, miksi kukaan jatkaisi matkaansa enää maahan, jossa ei ole mitään. Kolmas oli rekisteröitynyt jo aikaisemmin Saksan viranomaisille ja oli joutua palautetuksi takaisin Saksaan, mutta vastusti sitä niin kovasti, että sai lopulta jäädä Suomeen.

Haastattelut toteutettiin vuosien 2024–2025 aikana kaikki etäyhteyden välityksellä teams- ja zoom-sovelluksissa ja suurin osa niistä kesti noin puolitoista tuntia. Haastattelukielinä käytettiin suomea ja englantia. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, ja niissä hyödynnettiin kerronnalliseen haastatteluun kuuluvia ymmärryksiä. Päädyin kerronnallisiin teemahaastatteluihin tutkimusasetelmani kautta. Vaikka kerronnalliseen tutkimukseen sopisivat hyvin myös avoimet haastattelut (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006), vaativat tutkimuskysymykseni osin sellaisten teemojen käsittelyä, joiden ei voinut odottaa aiheeseen liittyvissä avoimissa keskusteluissa nousevan esiin. Täten koin parhaaksi haastattelutavaksi kerronnallisuutta painottavan teemahaastattelun.

4.2.2 Kerronnallinen teemahaastattelu

Teemahaastattelu on haastattelumenetelmä, joka sijoittuu strukturoidun ja avoimen haastattelun välille. Haastatteluissa on tarkoitus kartoittaa tietyt, tutkimusasetelman pohjalta kootut teemat, mutta niitä voidaan käydä eri järjestyksessä ja eri laajuisesti kussakin haastattelussa. Teemahaastatteluun liittyvä ymmärrys on kehkeytynyt laadullisen perinteen parissa vuosikymmeniä. Nykyään teemahaastattelu voidaan ymmärtää haastateltavan ja haastattelijan välisenä keskustelutilanteena, jossa pyritään tutkittavan ja tutkijan väliseen tasavertaisuuteen. (Eskola, Lähti & Vastamäki 2018.) Jari Eskolan, Johanna Lähtin ja Jaana

Vastamäen (2018) mukaan on tutkijan itse päätettävissä, kuinka paljon hän haluaa antaa itsestään keskusteluun. Sekä vähäinen että merkittävä osallistuminen haastattelutilanteeseen voivat olla perusteltuja. Tässä tutkielmassa punnintaani osallistumisen määrästä vaikuttivat kerronnalliseen haastatteluun liittyvä ohjeistus mahdollisimman vähäisestä osallistumisesta sekä toisaalta pakolaistutkimukseen liittyvät ohjeistukset itsensä alttiiksi asettamisesta valtapositioiden tasoittamiseksi. Lisäksi pohdintaani vaikutti tutkijan positioni, joka puolesta olen monin tavoin hyvin samankaltaisessa asemassa tutkittavieni kanssa. Päädyin tämän tutkielman haastatteluissa osallistumaan keskusteluun vuorovaikutustilanteen kaipaamalla tavalla. Jos haastateltavat tuntuivat kaipaavan keskustelevampaa tai dialogisempaa otetta, osallistuin enemmän ja toisaalta, jos kerronta eteni sujuvasti haastateltavien omilla ehdoilla, pysyttelin enemmän taka-alalla.

Silloin kun haastateltavat olivat itse aktiivisia kerronnassaan, pyrin aineiston keruussa noudattamaan ohjeistusta siitä, että kerronnallisessa haastattelussa kannattaa mahdollisimman vähän nojata haastattelukysymyksiin. Rajoittavien tutkimuskysymysten avulla saa Hyvärisen (2017b) mukaan ”*vastaukseksi pelkkiä raportteja, ei kertomusta eikä kokemusta*”. Lisäksi yritin Hyvärisen ohjeistuksen mukaisesti käsitellä aihetta tieteellistä jargonia välttämällä siten, että haastateltavat pystyisivät kertomaan kokemuksistaan omin sanoin ilman oletuksia tieteellisen kielen osaamisesta. Noudatin ohjenuoraa siitä, että kysyn mahdollisimman avoimia, ei-johdattelevia kysymyksiä, ja tukeudun jatkokysymyksiin vasta, jos tarve niin vaatii. (Hyvärinen 2017b.) Pyrin pitämään haastattelurungon mahdollisimman joustavana siten, että kyselin haastattelukysymyksiä tarpeen mukaan ja etenin haastatteluissa haastateltavien kerronnan ehdoilla. Toisaalta huomasin, että päästäkseni juuri itseäni kiinnostaviin aiheisiin ja keskusteluihin, minun oli tietyissä tilanteissa kysyttävä varsin yksityiskohtaisia kysymyksiä, jotka johdattelivat haastateltavien kerrontaa oikeaan suuntaan.

Rakensin haastattelurunkoni aikaisemman aihealueen tutkimuksen, tutkimusasetelmani, kerronnallisiin haastatteluihin liittyvien ohjeistusten ja saamieni kommenttien pohjalta. Lisäksi haastattelurunko muokkautui erityisesti ensimmäisten haastattelujen jälkeen, kun sen toimivuutta käytännössä oli testattu. Keskeisiksi läpikäytäviksi teemoiksi muodostuivat ei-kansalaisen oleskelulupaprosessi, kokemukset Suomen maahanmuuttojärjestelmästä ja suomalaisesta yhteiskunnasta laajemmin, puolison osallistuminen oleskelulupaprosessiin ja sen vaikutukset häneen, rajallistamisen vaikutukset yhteiseen elämään ja arkeen sekä kokemukset kuulumisesta ja luottamuksesta. Erityisesti haastattelurungon

rakentamisvaiheessa minun oli helppo ymmärtää tämän tutkielman merkitys oppimisprosessina.

Sain rungon kehittämiseen arvokkaita kommentteja ja muokkailin sitä hieman haastattelujen välissä. Kuitenkin olen prosessin aikana ymmärtänyt monia asioita, joiden pohjalta tekisin rungon eri tavoin, jos aloittaisin kaiken alusta. Esimerkiksi rajallistamisen käsitteen kokonaisvaltaisuus avautui minulle osittain vasta haastattelurungon tekemisen ja joidenkin haastattelujen jälkeen. Huomasin, että kysymykseni liittyivät pääosin hallinnolliseen rajallistamiseen, vaikka ajattelin olleeni kiinnostunut erityisesti arjen rajallistamisesta. Toiseksi ymmärsin vasta haastattelut tehtyäni, että haastattelurunkoni olisi voinut olla huomattavasti vähemmän strukturoitu. Luulen pyrkineeni kompensoimaan haastatteluihin liittyvää jännitystä hyvällä valmistautumisella, mikä käytännössä tarkoitti hyvin tarkkaan valmisteltua haastattelurunkoa. Toisaalta onnistuin hyvin myös irrottautumaan rungon kysymyksistä, jos haastattelu eteni sujuvasti eteenpäin myös ilman niitä. Kolmanneksi huomasin käyttäneeni erityisesti suomen kielellä toteutetuissa haastatteluissa toisinaan varsin vaikeaa ja akateemista kieltä, mikä on voinut etäännyttää haastateltavia kokemuksistaan. Haastattelurunko on nähtävillä tiedoston lopussa.

4.2.3 Parihaastattelut

Koska kokemukset rajallistamisesta ovat vaikuttaneet sekä ei-kansalaiseen että hänen puolisoonsa, halusin kuulla näistä vaikutuksista yhteisesti jaettuina ja tulkittuina kokemuksina. Valintaani parihaastatteluista liittyy useita perusteluita, tärkeimpänä se, että koen aiheeni ja rajaukseni sopivan erityisen hyvin parihaastatteluina toteutettaviksi. Lisäksi haastateltavat toivoivat parihaastatteluja, mikä oli sekin keskeinen peruste niiden käytölle. Parihaastattelulla viitataan yleisesti haastattelutilanteeseen, jossa on kaksi haastateltavaa, mutta omassa tilanteessani haastateltavat ovat myös parisuhteessa keskenään, mikä tuottaa omat erityispiirteensä haastatteluun. Koin parihaastattelut perusteltuna valintana myös siitä syystä, että haastateltavien pariin toiset osapuolet eivät puhu äidinkielenään suomea tai englantia. Hilary Arksey'n (1996) mukaan parihaastattelut mahdollistavat sellaisten ihmisten äänten esiin tuomisen, joiden voi olla yksilöhaastatteluissa vaikeaa ilmaista itseään tai ajatuksiaan. Vaikka haastateltavillani ei ollut merkittäviä haasteita suomen tai englannin kielen kanssa, koen, että vierellä oleva läheinen ihminen pystyi parhaiten ymmärtämään puolisonsa ajatuksia ja tarvittaessa tarkentamaan puolisolleen esittämiäni kysymyksiä.

Narratiivisen lähestymistavan voidaan ymmärtää sopivan parihaastatteluihin erityisen hyvin sen takia, että narratiivisen ymmärryksen mukaan inhimilliset tulkinnat ja kertomukset rakentuvat interaktiivisesti sosiaalisessa tilanteessa. Täten jaettu tilanne, yhteisesti rakentuva kerronta ja tulkinnat sekä toisten täydentäminen tuottavat narratiivisesti kiinnostavaa tietoa. (Sakellariou, Boniface & Brown 2013.) Tutkimuksessa on huomattu parihaastattelujen dialogisuuden lisäävän haastattelujen sisältöä ja niin kutsuttua rikkautta. Parhaimmillaan parit esimerkiksi esittivät toisilleen jatkokysymyksiä, haastoivat toisiaan ja täydensivät toistensa muistiaukkoja. Lisäksi parien vuorovaikutus, valtasuhteet ja dynamiikat haastattelutilanteessa olivat itsessään kiinnostavia, huomionarvoisia asioita. (Arksey 1996; Bjørnholt & Farstad 2014).

Parihaastatteluihin liittyy myös omat eettiset ja metodologiset haasteensa. Yksi keskeinen haaste liittyy siihen, että parihaastatteluissa toinen osapuolista saattaa dominoida haastattelutilannetta. Parisuhteen sisäiset valtdynamiikat näkyvät usein myös haastattelutilanteessa, mikä näkyy siinä, miten osapuolet ovat äänessä. (Arksey 1996.) Omassa tutkimuksessani parihaastattelun hyödyt peittosivat haasteet. Pysin varmistamaan molempien osapuolten tasapuolisen osallistumisen molemmille erikseen osoitetuilla kysymyksillä. Mahdollinen vaara toisen osapuolen dominoinnista ei myöskään toteutunut haastatteluissani, sillä parit olivat hyvin kunnioittavia toisiaan kohtaan ja kävivät usein lyhyitä neuvotteluja siitä, kumpi vastaa ensin. Monet myös täydensivät toistensa vastauksia sujuvasti. Mahdollisesti haastava aihe tuntui yhdistävän pareja ja sitovan heitä toisiinsa. Monet esimerkiksi kertoivat aiheeseen liittyviä yhteisiä vitsejä tai käyttivät muuten huumoria vaikeiden aiheiden käsittelyssä. Lisäksi yhteiseen historiaan ja taustaan liittyvät kysymykset vaikuttivat tuottavan haastateltaville miellyttäviä muistoja yhteisestä menneisyydestä.

Kaikissa parihaastatteluissa tunnelma parin välillä oli huomattavan lämmin ja sydämellinen, mikä teki minun tehtäväni haastattelijana helpoksi. Puolisot kertoivat silminnähden yleinä toisistaan, historiastaan ja yhdessä selvityistä haasteista. Parit tukivat toisiaan kerronnassa, muistuttelivat asioista, täydensivät toisiaan, leikittelivät ja kiusoittelivat. Haastattelutilanne vaikutti olevan pariskunnille huomattavasti mukavampi yhdessä koettuna. Toisaalta on oletettavaa, että parihaastattelu haastattelumuotona jätti tietynlaisia sisältöjä ja aiheita pois. Esimerkiksi parisuhteeseen liittyvät haasteet olivat aihe, josta ei juurikaan puhuttu. Voidaan olettaa, että haastattelussa, jossa monet kysymykset liittyvät nimenomaan parisuhteeseen, haastateltavat kokivat tietynlaista painetta esittää suhde toimivana, kunnollisena ja ristiriidattomana. Paine lienee erityisen korostunut kahden kansalaisuuden parien kohdalla,

jotka kohtaavat stereotypioita ja oletuksia esimerkiksi parisuhteen motiiveista, sen kestosta, siihen liittyvistä haasteista tai yhteisestä työnjaosta. Haastateltavieni kerronnassa oli huomattavissa pyrkimystä etäännyä stereotypioista, joita liitetään kahden kansalaisuuden heteroparien kohdalla molempiin osapuoliin.

4.3 Tutkimusmenetelmänä kerronnallinen analyysi

Kerronnallinen eli narratiivinen tutkimus ei ole vain analyysitapa, vaan sillä viitataan myös laajemmin haastattelujen toteutustapaan, tutkimusaineiston luonteeseen ja kerronnalliseen ymmärrykseen tietämisestä ja tiedosta (Heikkinen 2018). Tässä tutkielmassa hyödynnän narratiivisuutta laajempaan tutkimusotteena siten, että se liittyy sekä analyysimenetelmään että haastattelutapaan. Tarkkarajaisen rakennelman sijaan kerronnallinen tutkimus voidaan ymmärtää avoimena verkostona, josta tutkijat ammentavat oman ymmärryksensä ja omien tarpeidensa mukaan. Täten kerronnalliseen tutkimukseen liittyy vain vähän jäykkiä ohjenuoria. (Hänninen 2000, 16.) Kerronnallisessa tutkimuksessa tarkastellaan tutkittavien kertomuksia, mutta ymmärretään tutkimus myös itsessään maailmasta tuotettuna kertomuksena, joten kerronnallisuudella on tutkimuksessa monia ulottuvuuksia. Narratiivisessa lähestymistavassa on hyvä erottaa toisistaan narratiivien analyysi ja narratiivinen analyysi. Narratiivien analyysissa huomio kohdistuu kertomusten luokitteluun esimerkiksi metaforien tai tiettyjen kategorioiden mukaan. Sen sijaan narratiivisessa analyysissa, jota tässä tutkimuksessa toteutan, on pyrkimyksenä synteetin tekeminen ja uuden kertomuksen tuottaminen aineiston yksittäisistä kertomuksista. (Heikkinen 2018.)

Kerronnallisen tutkimuksen keskeisen ymmärryksen mukaan tarinat ovat perustavanlaatuisia inhimillistä tulkintaa. Ihmiset jäsentävät ja ymmärtävät elämäänsä ja tulevaisuuttaan kertomusten kautta, joita ammennetaan sekä henkilökohtaisesta että kulttuurisesta tarinavarannosta. (Hyvärinen 2017b; Hänninen 2000, 21–22; Hänninen 2018.)

Kerronnallisessa tutkimuksessa huomio kiinnittyy kertomuksiin, jotka nähdään tiedon rakentajina ja välittäjinä (Heikkinen 2018). Arkikielessä tarinan ja kertomuksen käsitteitä käytetään synonyymeina, mutta kerronnallisessa tutkimuksessa niissä nähdään ero. Tarina ymmärretään kronologisena tapahtumakulkujen kuvauksena. Tarina muuttuu kertomukseksi, kun se esitetään vastaanottajalle esimerkiksi kirjallisesti, suullisesti tai kuvallisesti. Kertomus ei tarinan kaltaisesti välttämättä etene kronologisesti, vaan voi alkaa esimerkiksi lopputilanteesta ja päättyä alkuun. (Heikkinen 2018; Hänninen 2018.)

Kerronnallisen tutkimuksen piirissä on käyty paljon keskustelua siitä, mikä on kertomus ja erityisesti, mitkä ovat kertomuksen vähimmäiskriteerit. Melko yleisesti hyväksyttynä kriteerinä kertomukselle pidetään tarinan juonellisuutta, siis alkua, keskikohtaa ja loppua (Kujala 2006, 109; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Juonellistamisessa kertoja tuottaa eheän ja ajallisesti etenevän kertomuksen erillisistä, hajanaisista ja jopa ristiriitaisista tapahtumista, jotka hän kokee tarinan kannalta keskeisiksi (Sirkkilä 2005, 106). Juonellisuuteen liittyen joidenkin tutkijoiden mukaan kertomus vaatii yllättävän häiriön, murroksen tai poikkeaman tarinassa ollakseen kertomisen arvoinen (Hyvärinen 2007; Hyvärinen 2017b). Tällöin kertomusten käsitetään sisältävän aina päähenkilön muutoksen ja kontrastin alku- ja lopputilanteen välillä (Sirkkilä 2005, 107). Juonellisuutta ei kuitenkaan pidetä nykyään poissulkevana kertomuksen kriteerinä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Jälkiklassisen kertomuksen teoretisoinnissa 1990-luvulta lähtien kertomuksen vähimmäismääränä on pidetty kokemuksellisuutta kontrastina klassiselle narratologialle, jossa kertomukselta vaadittiin myös rakenteellisia piirteitä, kuten juonta tai aikarakennetta. Kokemuksellisuudella tarkoitetaan kertomuksessa esiintyviä inhimillistä kokijaa ja kokemuksia. (Hyvärinen 2017b.) Kerronnallisuus ei ole kertomuksessa joko-tai-kysymys, vaan sitä voi olla enemmän tai vähemmän, jolloin kerronta on tiheää tai ohutta sen mukaan, kuinka paljon se sisältää kokemuksellisuutta (Kujala 2006, 109). Tyypillisiä kerronnallisen tutkimuksen kohteita ovat olleet elämäkerrat, mutta nykyään tutkimuskohteiden joukko on huomattavan monimuotoinen, ja sitä rajoittavat ainoastaan kerronnallisuuden minimikriteerit, joiden toteutumista jokainen tutkija arvioi itse (Hyvärinen 2017b; Hänninen 2000, 18). Tätä moninaisuutta on pidetty sekä narratiivisen tutkimuksen mahdollisuutena että haasteena (Hänninen 2000, 19).

Kerronnallisuutta tutkimusotteena on perusteltu sillä, että se mahdollistaa marginalisoitujen kertomusten esiin nostamisen (Heikkinen 2018; Kujala 2006, 102–104). Kerronnallisessa tutkimuksessa puhutaan hallitsevista kertomuksista ja vastakertomuksista (Hyvärinen 2007). Vastakertomusten lisäksi käytetään käsitettä vastapuhe, jolla tarkoitetaan puhetta, jolla vastustetaan olemassa olevia kategorioita ja kategorisoiteja (Juhila 2004, 20). Hallitsevat kertomukset ovat kulttuurisen tarinavarannon hegemonisia kertomuksia, joiden on huomattu olevan keskiluokkaisia, maskuliinisia ja valkoisia. Sosiaalis-konstruktivistisen käsityksen mukaan nämä kertomukset eivät vain heijasta, vaan myös muokkaavat todellisuutta. Marginalisoitujen ja leimattujen ihmisten äänten esiin nostaminen vastakertomusten ja

vastapuheen kautta on oleellista, jotta kulttuuriset tarinavarantomme eivät pakota ihmisiä eriarvoisuutta tuottaviin ahtaisiin identiteetteihin tai typisty vain hallitseviksi kertomuksiksi ja täten rajoita ihmisten mahdollisuuksia hahmottaa elämäänsä (Juhila 2004, 24; Kujala 2006, 105). Tiettyjä ryhmiä marginalisoivat kertomukset alkavat helposti ohjata tapaamme hahmottaa maailmaa (Juhila 2004, 153). Koska kertomisessa hyödynnetään aina kulttuurista tarinavarantoa, josta on valittava tietyt tarinalinjat, on kertominen aina sosiaalisesti ja poliittisesti latautunutta (Kujala 2006, 105). Tämän tutkimuksen ja tutkittavieni kontekstissa marginaalisuus nousee erityisesti esiin suhteessa maahanmuuttajan, ulkomaalaisen tai pakolaisen kertomuksiin.

Kulttuurisella tai sosiaalisella tarinavarannolla tarkoitetaan kulttuuristen kertomusten joukkoa, joka yksilöllä on saatavillaan. Tarinavaranto on jatkuvasti muokkautuva ja liikkeessä oleva tarinoiden kokoelma, joka koostuu esimerkiksi suullisesta kerrontaperinteestä, median luomista tarinoista ja kirjallisuudesta. Kulttuurisen tarinavarannon lisäksi ihmisellä on myös henkilökohtainen tarinavaranto, joka sisältää oman henkilöhistorian ja lähipiirin tarinallisesti käsitetyt kokemukset. Kulttuurisesta ja henkilökohtaisesta tarinavarannosta tehtyjen valintojen ja tulkintojen kautta ihminen muotoilee sisäistä tarinaansa, jonka avulla määrittellään omia arvoja, identiteettiä ja tavoitteita. (Hänninen, 2000, 21–22.) Tarinallisuus liittyy siis sekä subjektiivisiin elämäkokemuksiin että laajoihin sosiaalisiin ja historiallisiin ilmiöihin ja rakenteisiin. Kerronnallinen analyysi muodostuukin ”*vuoropuhelusta yksityisen ja yleisen välillä*”. (Kujala 2006, 109–110.)

Kerronnallinen tutkimus alkoi yleistyä kielellisen käänteen myötä 1980-luvun puolivälissä, Suomessa hieman myöhemmin. Kielellinen käänne oli laaja paradigmasiirtymä, joka perustui sosiaalisen konstruktivismiin. Sen mukaan kieli on keskeinen sosiaalisen todellisuuden muokkaaja ja rakentaja, ei pelkästään todellisuuden neutraali kuvaaja. (Kujala 2006, 102; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Sosiaalisessa konstruktivismissa tieto ymmärretään suhteellisena, riippuvaisena esimerkiksi tietävästä subjektista, ajasta ja paikasta. Tällaisella ymmärryksellä tehtiin ero luonnontieteelliseen todellisuuskäsitykseen ja korostettiin sosiaalisen todellisuuden olevan luonnontieteelliseen todellisuuteen verrattuna erilaista ja vaativan eri tutkimusmetodeja. (Heikkinen 2018; Kujala 2006, 101.) Sosiaalisen konstruktivismin käsitys tiedosta sosiaalisessa todellisuudessa rakentuvana sopii hyvin narratiiviseen ymmärrykseen tiedosta ja identiteetistä jatkuvasti muodostuvina kertomuksina, joita ammennetaan kulttuurisesta tarinavarannosta (Heikkinen 2018). Narratiivisessa käsityksessä sosiaalisen konstruktivismin perusidea kielestä todellisuuden rakentajana

sovelletaan niin, että siinä kertomukset ymmärretään todellisuuden muokkaajina ja rakentajina (Kujala 2006, 111).

Kerronnallisen tutkimuksen rajoitteena on pidetty kertomusten luotettavuutta, koska ei pystytä osoittamaan, millainen suhde ihmisten kertomuksilla on todellisuuteen. Lähtökohtaisesti kuitenkin kerronnallisessa tutkimuksessa ei edes pyritä tavoittamaan tapahtumien todellista kulkua tai todellisuutta sellaisenaan, vaan siinä ollaan kiinnostuneita tutkittavien tulkinnoista, kokemuksista ja merkityksenannoista itsessään. (Hänninen 2000, 18; Kujala 2006, 110.) Kertomusta voidaan peilata esimerkiksi muihin kertomuksiin tai kirjallisuuteen, mutta kertomuksen suhde muuhun todellisuuteen ei ole tyypillisesti oleellista kerronnallisessa tutkimuksessa (Hänninen 2000, 16). Kerronnalliseen tutkimukseen liittyy useita aikaulottuvuuksia: haastattelutilanne ja tarinoiden tapahtuma-ajankohdat (Kujala 2006, 111). Siksi tapahtumista kerrotaan aina nykyhetken ehdoilla, jolloin kertomuksia tulkitaan ensimmäisen kerran jo niiden kerrontavaiheessa (Hyvärinen 2017b). Omassa tutkielmassani olen kuitenkin kertomusten lisäksi kiinnostunut myös kerronnan suhteesta todellisuuteen, sillä haluan osoittaa, miten maahanmuuttokontrolli vaikuttaa parien elämiin. Vaikka kerronnan totuudellisuutta on vaikea osoittaa, voidaan kuitenkin olettaa, että tutkittavat pyrkivät kertomaan asiat totuudenmukaisesti, vaikka kerrontaan vaikuttavatkin aina vallitsevat kerronnan tavat ja konteksti (Gheorghiu 2011).

Positivistiset vaatimukset tutkimuksen reliabiliteetista ja validiteetista eivät myöskään ole käyttökelpoisia kerronnallisessa tutkimuksessa (Heikkinen 2018; Smythe & Murray 2000). Laadullinen ja erityisesti kerronnallinen tutkimus syntyy vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä tutkijan ja tutkittavan kanssa (Hyvärinen 2017a). Tutkija vaikuttaa vääjäämättä tutkimukseen, eikä siinä pyritäkään etäisyyteen tai neutraaliuteen, vaan taataan luotettavuus refleksiivisyydellä eli pohdinnalla oman position vaikutuksesta tutkimukseen. Validiteetin ja reliabiliteetin sijaan tulkinnalliseen ja konstruktivistiseen tutkimukseen onkin kehitetty muita kriteerejä laadun takaamiseksi. Jo mainitun refleksiivisyyden lisäksi näitä ovat 1) historiallisen jatkuvuuden periaate, jossa lukijalle esitellään tutkimuksen ajalliset ja paikalliset yhteydet 2) dialektisuuden periaate, jonka mukaan tulkinta dialogisena prosessina muun maailman kanssa on tuotava esiin 3) toimivuuden periaate, eli pyrkimys tuottaa tutkimuksessa jotain hyödyllistä ja tarpeellista ja 4) havahduttavuuden periaate, jonka mukaan hyvä tutkimus havahduttaa lukijan ja avaa hänelle uusia ymmärryshorisontteja. (Heikkinen 2018.)

Koen kerronnallisen lähestymistavan sopivan tähän tutkimukseen, koska haastateltavat kertoivat menneisyyden kokemuksistaan ja niiden vaikutuksista nimenomaan kertomuksina, joissa luodaan uusia tulkintoja tapahtuneesta (Hänninen 2000, 22). Hännisen (2000, 22) mukaan narratiivianalyyseissa tyypillisesti tarkastellaankin imperfektin muodossa jo toteutuneita tapahtumia. Toisaalta kerronnallisessa tutkimuksessa on olennaista myös kerronnan hetki, jossa tulkitaan tapahtumia. Lisäksi mahdollisuus nostaa esiin ja antaa ääni marginalisoiduille kokemuksille kerronnallisessa analyysissä motivoi myös omien tutkittavieni suhteen (Kujala 2006, 102, 105). Rajallistamisen kokemukset olivat haastatteluissani kertomuksissa esiintyviä yllätyksellisiä häiriö- tai särökohtia, joita jotkut tutkijat pitävät kertomuksen määreenä (Hyvärinen 2007). Toisaalta kertomusten juonellisuus muokkautui vahvasti myös tutkimuskysymyksiini mukaan: kun keskeisenä huomion kohteena kysymyksissäni oli rajallistaminen, kokemukset siitä myös nousivat keskeisiksi juonenkäänteiksi. Kerronnallista analyysia on kritisoitu liian voimakkaasta vaatimuksesta ja oletuksesta koherentteihin ja hyvin jäsenneltyihin kertomuksiin, jolloin epäselvät ja hajanaiset tarinat ovat jääneet analyysin ulkopuolelle. Olenkin pyrkinyt ymmärtämään kertomuksia laajasti niin, että en tulkitse pelkästään jäsenneltyjä tai koherentteja kertomuksia, vaan huomioin analyysissäni myös ristiriitaiset ja rikkonaiset kertomukset. (Hänninen 2018.)

Tässä tutkielmassa hyödynnän narratiivisesta tutkimusperinteestä kumpuavaa analyysitapaa, mutta en tiukasti sitoudu perinteen kaikkiin näkökulmiin. Lähestymistapaani voisikin kutsua löyhäksi narratiivianalyysiksi. Teemoittelen aineistoani tutkimuskysymysten mukaisesti, ja lisäksi etsin aineistostani kertomuksia, joissa haastateltavat kuvasivat kokemuksiaan ja tulkintojaan sekä tarkastelen heidän esittämiään kerronnan tapoja. Koska kertominen on aina yhteydessä muuhun sosiaaliseen todellisuuteen ja täten sitä hallitsevat kerronnalliset konventiot, on kiinnostavaa kiinnittää haastatteluissa huomiota siihen, miten kerrotaan, mitä saa ja pitää kertoa, millainen on oikea ja hyväksyttävä tarina ja millaista tarinaa haastateltavat kokevat minun tutkijana odottavan (Sirkkilä 2005, 108). Lisäksi hyödynnän tässä tutkielmassa kriittisen diskurssianalyysin perinteeseen kuuluvaa ajatusta tutkimuksen tehtävästä ja tavoitteista. Tyypillisesti vahingollista vallankäyttöä ja siitä seuraavaa epätasa-arvoa tutkiva kriittinen diskurssianalyysi ei ole vain kuvailevaa tutkimusta, vaan siinä pyritään tutkimuksen kautta aitoon muutokseen kohti oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa. Teun van Dijk (1993) mukaan tutkimuksen muut valinnat tehdään tämä tavoite mielessä, ja myös tutkimuksen onnistumista mitataan tarkastelemalla tavoitteen saavuttamista. (van Dijk 1993.) van Dijk ymmärryksen mukaisesti lähestyn tässä tutkimuksessa kriittisesti normatiivisia ja hegemonisia

käsityksiä liikkumisesta, rajoista ja kahden kansalaisuuden pareista, ja pyrin tutkimuksellani vaikuttamaan aiheeseen liittyviin ymmärryksiin ja siitä käytyihin keskusteluihin.

Aloitin analyysin litteroimalla haastattelut sanatarkasti. Tuloksissa esitellyissä sitaateissa tekstiä on osin sujuvoitettu ja toisinaan käännetty suomeksi lukemisen helpottamiseksi. Litterointia seurasi useita kertoja toistunut litteraatioiden läpiluku, joka auttoi hahmottamaan keskeisiä ja toistuvia sisältöjä. Jatkoin aineiston temaattisella jaottelulla, jossa yliviiivasin tietyllä värillä tietyt toistuvat teemat. Viimeistelin teemoittelun keräämällä keskeiset teemat ja niiden alla olevat sisällöt erilliseen tiedostoon. Läpilukujen ja teemoittelun aikana huomioin kerronnallisuutta siltä osin kuin se nousi itsenäisesti esiin, mutta sen jälkeen aloin tarkastella kerronnallisuutta tarkemmin lukemalla litteraatioita läpi useaan kertaan ja analysoimalla kunkin haastattelun kerronnallisia erityispiirteitä, niiden eroja ja yhtäläisyyksiä sekä suhdetta kulttuuriseen tarinavarantoon ja hallitseviin kertomuksiin.

4.4 Tutkimusetiikka

4.4.1 Tutkimuksen eettiset lähtökohdat

Suomessa ihmistieteellisen tutkimuksen eettisyyttä ohjaavat Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ihmistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet. Kaikilla tieteenaloilla tehtävää tutkimusta ohjaavat eettiset periaatteet, joiden mukaan tutkijan on kunnioitettava tutkittavien itsemääräämistä ja ihmisarvoa sekä aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä ja luonnon monimuotoisuutta. Lisäksi tutkimuksesta ei saa aiheutua merkittävää haittaa tai riskejä tutkittavana oleville ihmisille tai yhteisöille. (TENK 2023, 7.) Ihmistieteellisen eettisen ohjeistuksen mukaan tutkittavan on annettava osallistumisestaan vapaa, tietoon perustuva suostumus, ja hänellä on oltava tieto mahdollisuudesta keskeyttää osallistumisensa milloin tahansa (TENK 2023, 8). Tietoon perustuvaan suostumukseen kuuluu myös tutkijan vastuu kertoa tutkittaville aineiston säilytyksestä, käytöstä ja tietosuojasta (Siim 2022, 78–79). Henkilötietojen keräämiseen ja käsittelyyn sekä yksityisyyden suojaan on kiinnitettävä erityistä huomiota tutkimuksissa, joissa tutkittavat jakavat sensitiivisiä tietoja itsestään poliittisesti tulenarkaahan aiheeseen liittyen (TENK 2023, 11–12).

Tein tämän tutkielman osana Siirtolaisuusinstituutissa toteutettavaa, Suomen Akatemian rahoittamaa ja Saara Pellanderin johtamaa INDEFI-hanketta (*Rajallistamisen intiimi maantiede*). Hankkeessa käsitellään niin ikään sensitiivistä dataa, joten sille on haettu eettinen

ennakkoarvio Turun yliopiston eettisen toimikunnan ihmistieteellisen tutkimuksen jaostosta. Jaosto on arvioinut hankkeen ja antanut lausunnon siitä, että se on eettisesti hyväksyttävä. Hankkeessa on sitouduttu tiettyihin periaatteisiin esimerkiksi aineiston keräämiseen, säilyttämiseen, käsittelyyn ja julkaisuun liittyen. Osana INDEFI-hanketta olen noudattanut myös tässä tutkielmassa näitä periaatteita.

Haastattelut nauhoitettiin tietoturvallisesti ja litteroitiin pseudonymisoidussa muodossa niin, että suorat tunnistetiedot poistettiin ja nimet muutettiin keksityiksi. Tutkittavien suorat henkilötiedot ja yhteystiedot säilytettiin tutkimusaineistosta erillään. Tutkimusaineisto tallennettiin salasanalla suojattuun Turun yliopiston Seafire-palveluun. Olen huolehtinut siitä, että tutkittavat eivät ole tunnistettavissa julkaisusta. Tutkittavat ovat antaneet luvan, että tutkimuksen pseudonymisoitua aineistoa, josta tutkittavat eivät ole tunnistettavissa, voivat käyttää myös muut INDEFI-hankkeen tutkijat, ja aineistoa voidaan käyttää gradun lisäksi myös muihin hankkeen tutkimusartikkeleihin. Hanke kestää vuoteen 2025 asti, ja aineisto tuhoetaan hankkeen loppumisen ja pro gradu -työn päätyttyä. Huolehdin tutkittavien vapaasta tietoon perustuvasta suostumuksesta lähettämällä tutkittaville ennakkoon suostumuslomakkeen, josta he saivat yleistä tietoa tutkimuksesta ja yllä mainitut tiedot tutkimusdatan käsittelyyn liittyen. Pyysin suostumuslomakkeeseen osallistujilta allekirjoituksen, mutta lisäksi haastattelun alussa varmistin suullisesti tutkittavien suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta ja kertosin perustiedot tutkimuksestani. Suostumuslomake on nähtävillä tiedoston lopussa.

Tässä tutkielmassa minun oli huomioitava eettisyyttä suhteessa sekä menetelmälliseen lähestymistapaani eli kerronnalliseen tutkimukseen että tutkimuskohteeseeni eli kahden kansalaisuuden pareihin. Näiden parien ei-kansalaisosapuolten osalta tutkimukseni sijoittuu pakkomuutto- ja pakolaistutkimuksen kentälle, mikä vaati omat tutkimuseettiset huomionsa. Tutkimusetiikassa tutkimuskentät ovat kategorisoituneita siten, että on yleisiä eettisiä ohjenuoria ja sitten on erikseen tiettyyn aiheeseen liittyviä eettisiä ohjenuoria. Ajattelen, että tutkittavien ”erityispiirteisiin” liittyviin ohjenuoriin tutustumisen lisäksi eettisyyden kannalta on tärkeää kohdata jokainen tutkittava yksilönä, kuten ihmisten välisissä kohtaamisissa ylipäätään. Täten seuraavaksi esiteltävien eettisten huomioiden lisäksi pidin eettisesti toimivana myös yksinkertaisesti herkistymistä tutkittavien ja tutkimustilanteiden moninaisuudelle ja tutkittavien toiveille.

4.4.2 Eettisyys suhteessa kerronnalliseen tutkimukseen ja pakolaistutkimukseen

Kerronnalliseen tutkimukseen liittyy useita seikkoja, jotka voivat olla tutkimuseettisesti haasteellisia. Käsittelen tässä sellaisia kysymyksiä, jotka olivat relevantteja oman tutkimukseni kohdalla. Kerronnallisessa tutkimuksessa ymmärretään tutkimushaastattelun ja niissä esitettyjen kertomusten muodostuvan tutkijan ja tutkittavan välisessä vuorovaikutuksessa (Hyvärinen 2017a). Tähän liittyen mahdollisena tutkimuseettisenä haasteena pidetään sitä, että tutkittava saattaa haastattelussa päätyä kertomaan sellaisia asioita, joita hän ei tutkimukseen suostuessaan osannut odottaa kertovansa. Haasteeksi tämä voi muodostua siksi, että narratiivisessa tutkimuksessa käsitellään usein henkilökohtaisia ja sensitiivisiä asioita. Täten suositellaankin prosessisuostumusta, jolla tarkoitetaan tutkimusprosessin aikana useita kertoja varmistettua osallistujien suostumusta.

Toisena keskeisenä kerronnalliseen tutkimukseen liittyvänä haasteena on se, että kun tutkija asettaa yksilön henkilökohtaisen kertomuksen osaksi laajempia sosiologisia ymmärryksiä ja teorioita, yksilöstä voi tuntua, että tarinaa on tulkittu eri tavalla kuin hän itse sen tekisi tai että tarina on omittu häneltä pois. Tutkijan onkin valmistauduttava tilanteisiin, joissa hän itse tulkitsee tutkittavan kertomuksen toisella tapaa kuin tutkimukseen osallistujat. Ratkaisuna tähän haasteeseen on ehdotettu tutkittavien tilaisuutta lukea ja kommentoida tutkijan tekemää tulkintaa heistä ennen tutkimuksen julkaisua. (Smythe & Murray 2000.) Pohdin tätä ristiriitaa omien haastattelujen kohdalla varsin paljon miettien sitä, voisiko joillekin tutkittavistani jäädä paha mieli heistä tekemistäni tulkintoista tai johtopäätöksistä. Olin antanut mahdollisuuden litteraatioiden läpilukuun ja vaikka sitä ei kukaan käyttänyt, se ei olisi poistanutkaan tätä haastetta, koska oma haasteeni liittyi nimenomaan analyysivaiheessa tekemiini tulkintoihin. Pyrin ratkaisemaan ristiriitaa kirjoittamalla erityisesti kunkin parin haastattelusta ja kerronnasta tavalla, joka korostaa, että teksti on omaa tulkintaani, pohdintojani ja ymmärryksiäni, ei välttämättä oikeita tai samoja päätelmiä, joita joku muu olisi haastatteluista tehnyt. Tutkimuksessa muistutetaan, että tutkija ei koskaan voi täydellisesti tavoittaa toisen ihmisen tarinaa, jolloin tuloksissa saakin näkyä tutkijan ja tutkittavan välinen ”*kunnioittava ei-ymmärrys*” sekä tutkijan tulkintojen rajoittuneisuus ja paikantuneisuus (Siim 2022, 77–78).

Pakolaistutkimukseen liittyy erityispiirteitä, joiden takia eettisiin vaatimuksiin on kiinnitettävä tavallista enemmän huomiota. Näitä ovat esimerkiksi mahdollisesti haavoittuvassa asemassa olevat osallistujat, tutkittavien kyky luottaa tutkijaan, epätasaiset valtasuhteet tutkijan ja tutkittavan välillä sekä anonymiteetin ja tietosuojan tärkeys. (Hugman

ym. 2011; Mackenzie, McDowell & Pittaway 2007.) Pakkomuuttajilla on usein kokemuksia erilaisista haastattelu- ja puhuttelutilanteista, jotka ovat saattaneet olla enemmänkin molemminpuolisen epäluottamuksen sävyttämiä kuulusteluja kuin tasavertaisuuteen pyrkiviä haastatteluja (Griffiths 2012; Puumala & Kynsilehto 2017). Tämä on yksi syy sille, miksi valtdynamiikkojen, tietoon perustuvan suostumuksen ja tasavertaisuuden huomioimista korostetaan. Lisäksi marginalisoituja ja stigmatisoituja ihmisiä koskevassa tutkimuksessa yhtenä vaarana on, että tutkija uusintaa tahattomasti marginalisoituihin ryhmiin liittyviä haitallisia stereotyyppioita (Kaukko & Kiilakoski 2023; Puumala & Kynsilehto 2017).

Vähemmistöjä tutkittaessa on olennaista, ettei esimerkiksi haastattelu- tai tutkimuskysymyksillä uusinneta stereotyyppioita ja täten kavenneta kertomusten

moninaisuutta tai dynaamisuutta. Lisäksi tutkittavien toimijuuden esiintuomisen kannalta on merkittävää, että tutkittavia ei kuvata tekstissä ainoastaan olosuhteidensa passiivisina uhreina, vaan aktiivisina toimijoina. (Siim 2022, 76.)

Pakolaistutkimuksen kentällä on käyty laajaa keskustelua siitä, kuinka haitan ja harmin välttämisen periaatteen täyttäminen eli pyrkimys olla tuottamatta haittaa tutkittavalle ei vielä riitä pakolaistutkimuksessa (Hugman ym. 2011; Mackenzie ym. 2007). Haitan välttämisen lisäksi tutkimuksessa pyritään usein jollain tavalla tuottamaan tutkittaville konkreettista hyötyä tutkimukseen osallistumisesta. Lisäksi kannustetaan kanssatutkijuuteen eli tutkittavien osallistamiseen tutkimuksen eri vaiheisiin, minkä koetaan tasaavan tutkijan ja tutkittavan välisiä valtasuhteita. (Hugman ym. 2011; Mackenzie ym. 2007.) Omassa tutkimuksessani haitan välttämisen periaatteeseen liittyen minun oli huomioitava se, että sensitiivisten ja raskaiden aiheiden käsittely voi itsessään nostaa esiin ikäviä tunteita (Kaukko & Kiilakoski 2023; Symthe & Murray 2000). Tulkitsin eettisiä ohjenuoria kuitenkin niin, että jos tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta pidempiaikaista henkistä taakkaa, ovat hetkittäiset negatiiviset tunteet siedettäviä tutkimusetiikan näkökulmasta.

Omissa haastatteluissani haastateltavat ilmaisivat aiheen raskauden, jopa epämiellyttävyyden, mutta myös sen, kuinka iloisia he olivat voidessaan jakaa kokemuksiaan ja täten kokea pääsevänsä edes pienellä tavalla vaikuttamaan asioihin. Haastattelut eivät sisältäneet yllättäviä henkisiä purkauksia tai romahduksia. Haastateltavat helpottivat vaikeiden aiheiden käsittelyä ironialla ja huumorilla. Pyrin välttämään ikäviä yllätyksiä mainitsemalla tutkittaville aiheen mahdollisesta kuormittavuudesta jo tutkittavien rekrytointivaiheessa. Kuten Pihla Maria Siim muistuttaa, tutkimusaiheen liian arkaluontoiseksi kokevat saattavat jo alun alkaenkin

kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. Lisäksi, kuten jo parihaastatteluita esitellessäni olen maininnut, on tutkijan tehtävä ohjata haastateltavat pois aiheista, jotka ovat liian raskaita käsiteltäviksi. (Siim 2022, 80–81.)

Pyrin tutkimuksessani varmistamaan jatkuvasti avoimen mahdollisuuden palautteelle, dialogille ja mielenmuutoksille (Mackenzie 2007), mutta en kuitenkaan toteuttanut kanssatutkimusta tai auttanut tutkittavia tavoilla, joilla kanssatutkijuus tai auttaminen tyypillisesti pakolaistutkimuksessa ymmärretään. Syynä tähän oli se, että kukaan tutkittavistani ei ole täysin prekaarissa tai epävarmassa asemassa oleskelustatukseltaan, jolloin apuani ainakaan oleskeluluvan hakemiseen tuskin olisi kaivattu. Haastatteluissa ei myöskään ilmennyt sellaisia tarpeita, joihin tutkittavat olisivat kaivanneet minulta apua.

Kanssatutkijuutta en toteuttanut siksi, että koin sen voivan pikemminkin rasittaa tutkittavia vaatavuudellaan. Pyrin käyttämään mahdollisimman vähän tutkittavien aikaa, joten vaikka annoin ja annan heille mahdollisuuden antaa palautetta ja kommentteja niin haastattelusta, tästä tutkielmasta kuin muistakin aineiston pohjalta tehdyistä artikkeleista, en odota tai edellytä sitä heiltä. Sen sijaan olen tyytyväinen, jos voin kuuntelemiselläni tai tutkittavieni äänten esiin nostamisella tuottaa jotain hyötyä tutkittaville. Tämän tutkimuksen avulla osallistun pienellä panoksella keskusteluun, joka tuo hegemonisiin diskursseihin ja ymmärryksiin uusia sävyjä.

4.4.3 Refleksiivisyys ja oman position tarkastelu

Refleksiivisyyttä pidetään nykyään hyvän laadullisen tutkimuksen kriteerinä (Heikkinen 2018). Sen huomioimisesta alkoi muodostua keskeinen osa tutkimusetiikkaa 1970-luvulla esimerkiksi naistutkimuksen ja antropologian tieteenaloilla. Refleksiivisyydellä tarkoitetaan läpinäkyvyyttä ja avoimuutta tutkimuksen lähtöoletuksista, tutkijan aseoitumisesta ja tutkijan osallisuudesta aineiston tuotannossa. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi oman position, tutkijan tutkimukseen vaikuttavien ominaisuuksien ja tutkijan sisäryhmäisyyden tai ulkoryhmäisyyden pohdintaa sekä tutkijan ja tutkittavien välisten valtasuhteiden huomioimista. Tutkija vaikuttaa haastattelutilanteessa muodostuvan aineiston syntyyn, mutta yhtä lailla myös analyysiin ja tuloksiin. Reflektiivisyyteen kuuluvat ymmärrykset pohjautuvat käsitykseen tiedosta aina subjektiivisesti tuotettuna ja paikantuneena. Vaikka refleksiivisyyttä on alettu korostaa yhä tärkeämpänä osana laadullista tutkimusta, ei ole kuitenkaan ihanteellista, että omasta positiosta jaaritellaan sivukaupalla. Täten on tutkijan itse

arvioitavissa, mikä määrä refleksiivisyyttä on tarpeeksi ja mikä on oleellista refleksiivisyyden kannalta juuri kyseisessä tutkimuksessa. (Siim 2022, 53–57.)

Valtasuhteiden pohtiminen on yksi keskeinen osa refleksiivisyyttä. Tutkijan on tunnustettava sekä oma että tutkittavan asema suhteessa yhteiskunnallisiin valta-asemiin ja epätasa-arvoisuuksiin (Kaukko & Kiilakoski 2023; Mackenzie ym. 2007). Valta-asetat on tunnustettu usein vaihteleviksi ja dynaamisiksi tutkijan ja tutkittavien välillä, mutta tutkijalla voidaan kuitenkin ymmärtää olevan viimesijainen valta tutkimuksessa (Siim 2022, 54–55).

Valtasuhteiden huomiointia pidetään erityisen tärkeänä pakolaistutkimuksessa, koska siinä tutkijan ja tutkittavan välillä saattaa olla merkittäviäkin valtahierarkioita. Valtasuhteiden ja eettisten vaatimusten puutteellinen pohtiminen voi Richard Hugmanin ja kumppanien (2011) mukaan pahimmillaan tarkoittaa tutkittavien kokemusten ja tarinoiden hyväksikäyttöä.

Joidenkin tutkijoiden mielestä on jo lähtökohtaisesti väärin, jos valkoinen, länsimainen tutkija puhuu pakkomuuttajien kokemuksista (Kaukko & Kiilakoski 2023). Suuri osa tutkijoista kuitenkin korostaa, että ihmisten erilaiset positiot ja valtasuhteet eivät itsessään ole ongelma, jos tällainen asia otetaan huomioon ja sen pohjalta toteutetaan eettiseen kestävyyyteen pyrkivää tutkimusta. Eeva Puumala ja Anitta Kynsilehto (2017) ehdottavat kohtaavaa haastattelua, jossa haastateltava kohdataan ensisijaisesti toisena ihmisenä ja tilanteen annetaan muotoutua siihen suuntaan, mitä haastateltava haluaa tuoda esiin. Tällöin haastateltavan kokemus otetaan tutkimuksen keskiöön, millä pyritään heikentämään tutkijan ja tutkittavan välistä rakenteellista valta-asetelmaa. Tällöin tutkija voi myös itse tuoda esiin omia näkemyksiään ja asettaa omat käsityksensä tulkinnalle tai arvioinnille alttiiksi. (Puumala & Kynsilehto 2017.) Itse en myöskään ajattele, että valkoisena ja suomalaistaustaisena tutkijana eri asemassa olevien ihmisten tutkiminen olisi itsessään ongelmallista. Ajattelen, että marginaalissa olevien kertomusten esiin tuomiseen tarvitaan kaikkia, ei vain näiden ryhmien edustajia. En halua tässä tutkimuksessa omia ihmisten tarinoita, vaan pikemminkin tuoda esiin kokemuksia yhdessä heidän kanssaan ja toimia ikään kuin väylänä tai äänitorvena, jota kautta nämä kokemukset ja kertomukset saavuttavat uusia kuulijoita.

Keskeisiä asemoitumisiani tutkijana tässä tutkimuksessa ovat suomalaisuus, valkoisuus, keskiluokkaisuus, naiseus ja monien haastateltavien kanssa sama ikäluokka ja samankaltainen elämäntilanne. Lisäksi ehkä kaikista merkittävimpänä asemoitumiseni vaikuttaa oman arvioni mukaan se, että minulla on itse lähipiirissäni useita ei-kansalaisia, ja läheisten kautta minulla on myös omia kokemuksia maahanmuuttokontrollin vaikutuksesta elämään. Täten

voidaan ajatella, että kuulun ainakin osittain tutkittavieni sisäryhmään. Koen mielipiteideni, arvojeni ja sisäryhmäisyyteni ansiosta olevani samalla puolella tutkittavieni kanssa, minkä koen helpottaneen tutkimustilannetta ja tehneen siitä rennomman. Tutkimuksen kohderyhmänä olevat ihmiset voivat olla epäileväisiä omien kokemustensa ja ajatustensa jakamisen suhteen, ja heillä saattaa olla hyvinkin ahdistavia muistoja haastattelutilanteista (Puumala & Kynsilehto 2017). Oman positioni takia kuitenkin uskoin ja toivoin, että tutkittavat kokivat voivansa luottaa siihen, että he voivat jakaa ajatuksiaan minulle luottamuksellisesti ja tasavertaisesti. Lisäksi sisäryhmään kuuluminen auttoi esimerkiksi siinä, että tiesin kysyä juuri oikeita kysymyksiä tutkittaviltani (Siim 2022, 54).

Refleksiivisyyden kannalta on olennaista, että samankaltaisen position lisäksi useat tutkittavani ovat minulle tavalla tai toisella tuttuja ja yksi tutkittavista on perheenjäseneni. Tuttuus haastateltavien kanssa teki haastattelutilanteesta rennomman ja koin sen myös mahdollistavan luottamuksellisemman keskustelun, mutta toisaalta tuttuudella ja sisäryhmäisyydellä oli myös vaara- tai haittapuolia, joita oli huomioitava. Tuttuja ihmisiä haastateltaessa oli oltava tarkkana, että tutkittavat saavat selvän käsityksen siitä, milloin haastattelutilanne alkaa ja mihin se loppuu, jotta heille ei jää epäselväksi, milloin kerään tutkimukseen tulevaa aineistoa (Smythe & Murray 2000). Haastateltavien tuttuus johti toisinaan haasteisiin siinä, että he jättivät kerronnasta joitain sisältöjä pois viittaamalla aikaisempiin keskusteluihimme. Oletan, että tällaista poisjäämistä toteutui myös huomaamattani siten, että mitä paremmin tunsin parin ja heidän prosessinsa etenemisen, sitä vähemmän tarkasti he kertoivat ja minä kyselin prosessin yksityiskohtia. Toisaalta tuttuus oli etuna siinä, että pystyin kohdistamaan kysymykseni tarkasti johonkin tiettyyn prosessin tai elämänvaiheeseen. Lisäksi haastateltavien kerrontaa ja kokemuksia oli helpompi ymmärtää, kun haastateltavan tunsin etukäteen. Toisena tutkimuseettisenä vaarana olisi voinut olla se, että tutkittavat olisivat osallistuneet tutkimukseen pelkästä velvoitteesta, mikä olisi vaarantanut heidän vapaan, tietoon perustuvan suostumuksensa (Siim 2022, 54). Tämän haasteen pyrin huomioimaan siten, että jo alustavissa tunnusteluissa osallistumisen halukkuudesta korostin sitä, että aihe voi tutkimuskohteena olla sensitiivinen ja että kieltäytyminen osallistumisesta on ymmärrettävää, eikä muuttaisi suhdettamme.

5 Haastatteluiden kulku ja kerronnallisuus haastatteluissa

Siirryn nyt esittelemään analyysini tuloksia tutkimuskysymysteni ja sekä valitsemieni teoreettisten keskustelujen ja menetelmien valossa. Aloitan esittelemällä yleisesti haastatteluaineistoa ja syventymällä sen jälkeen jokaisen parin haastatteluun erikseen. Parit on esitelty siinä järjestyksessä, jossa heidät haastattelin. Kerron haastattelujen kulusta ja lisäksi jokaiselle haastattelulle tyypillisestä kerronnasta. Kuvaukset myös auttavat hahmottamaan, miten kunkin parin oleskelulupaprosessi on edennyt ja miten he suhtautuvat yhteiskunta- ja oleskelulupajärjestelmään tällä hetkellä. Luvun lopussa teen yhteenvetoa tyypillisistä kerronnan tavoista ja aineiston avainkertomuksista. Käytän haastateltavista pseudonyymejä, mikä helpottaa ymmärtämistä ja tutkittavien käsittämistä oikeina ihmisinä esimerkiksi numerosarjojen sijaan.

Seuraavassa luvussa tarkastelen pariin hallinnollisen rajallistamisen kokemuksia sekä jaettuina kokemuksina parisuhteessa että erityisesti kansalaispuolisoiden näkökulmasta. Olen päättänyt rajata tarkasteluni näin, koska rajallistamisen kokemuksista ei-kansalaisten kohdalla on jo paljon tutkimusta. Haluan kiinnittää huomioni erityisesti vähemmän tutkittuihin näkökulmiin eli parisuhteen jaettuihin ja kansalaispuolisoiden kokemuksiin. Käytännössä hallinnollinen rajallistaminen tarkoittaa tässä tutkielmassa lähes aina oleskelulupaprosessia eri vaiheineen. Tarkastelen luvussa hallinnollisen rajallistamisen kokemuksia ja vaikutuksia myös arjessa, mutta arjen rajallistamista – eli arjessa muiden ihmisten toteuttamia rajanvetoja, luokitteluja, ulossulkemista ja syrjintää – käsittelen vasta kuulumisluvussa, jossa siirryn tarkastelemaan hallinnollisen maahanmuuttokontrollin sijaan ympäröivän yhteiskunnan ja lähiyhteisöjen toteuttamaa rajallistamista ja sen vaikutuksia kuulumiseen. Kuulumisluvussa tarkastelen aihetta sekä yhdessä että erikseen molempien puolisoiden näkökulmista. Eri luvuissa muun tekstin yhteydessä esittelen vastarinnan tapoja, joiden avulla parit pyrkivät horjuttamaan heihin kohdistuvan vallan totaalisuutta ja voimaa. Parit toteuttivat vastarintaa vallitseviin kertomuksiin kohdistuvana, kerronnan seassa esitettynä vastapuheena.

Luettavuuden helpottamiseksi olen jakanut jotkut alaluvuista sen mukaan, käsitelläänkö niissä kansalaisten vai ei-kansalaisten kokemuksia. On kuitenkin huomattavaa, että käsitellessäni aihetta kansalaispuolisoiden näkökulmasta sisältyy käsittelyyn usein myös parin yhteistä kerrontaa ja joskus myös ei-kansalaisten kokemuksia, koska kansalaisuusstatuksensa myötä kansalaispuolisoiden kokemukset rajallistamisesta liittyvät aina heidän puolisoihinsa, koska he eivät ole itse yksilöinä kohdanneet rajallistamista. Sen sijaan ei-kansalaisia käsitellessäni

tarkastelen rajatummin heidän kokemuksiin, koska heillä on myös henkilökohtaisia, parisuhteen ulkopuolisia kokemuksia rajallistamisesta.

Huolimatta samasta haastattelurungosta haastattelutilanteet muotoutuivat hyvin omanlaisikseen, koska annoin haastateltavien itse johdattaa kerrontaa, mikäli se eteni luontevasti. Täten aiheiden käsittely ja niihin syventyminen riippui hyvin paljon parista itsestään. Jotkut haastateltavat olivat aktiivisesti miettineet, mitä haluavat sanoa, mikä teki heistä hyvin sanavalmiita ja itsenäisiä, kun taas joidenkin kohdalla jouduin enemmän turvautumaan haastattelurunkoon. Tarkentavilla kysymyksillä pyrin varmistamaan, että jokaisessa haastattelussa tavalla tai toisella katettiin kaikki tarkastelemani teemat. Tutkittavat myös jännittivät vaihtelevasti: jotkut olivat varautuneita ja vastasivat harkiten, kun taas toiset ottivat tilanteen haltuun hyvin nopeasti. Tein joitain muutoksia haastattelurungon suomenkieliseen versioon ensimmäisten haastattelujen jälkeen etupäässä siksi, että ymmärsin sen olleen varsin jäykkä ja akateeminen. Kielelliset muotoilut saattoivat olla vaikeita myös äidinkielenään suomea puhuville, mutta erityisesti niille haastateltaville, jotka eivät puhuneet suomea äidinkielenään. Kielellisten muutosten lisäksi pyrin tarkentamaan tutkimuskysymyksiä, koska ymmärsin sen, että niiden parien kanssa, joille rajallistamisen kokemukset eivät ole keskeisiä elämää määrittäviä tekijöitä, niistä kertominen ei ole itsestään selvää, vaan kokemuksiin pitää pureutua melko yksityiskohtaisilla kysymyksillä.

5.1 Kaisa ja Soheil

Soheilin ja Kaisan kerrontaa leimasi vilpitön innostus kertoa omasta parisuhteesta, siihen liittyvistä käänneistä ja kahden kulttuurin perhe-elämästä. Haastattelun perusteella Kaisan ja Soheilin keskeiset kokemukset läpikäydyistä aiheista eivät liity suoraan rajallistamiseen, vaan ne keskittyivät haastattelussa esimerkiksi tapaamiseensa, elämään kahden kulttuurin suhteessa ja puolisoitten kulttuurien vertailuun. Haastattelussa korostui asioiden tarkastelu nimenomaan kulttuurisesta näkökulmasta. Erityisesti Kaisa teki toistuvasti vertailuja suomalaisen kulttuurin ja hänen puolisonsa kulttuurin välillä pohtien eroja esimerkiksi ihmisten kohtelussa, yhteisöllisyydessä ja avuliaisuudessa. Molemmat puoliset olivat hyvin aloitteellisia haastattelussa ja heidän kerrontansa oli runsasta ja rönsyilevää. Heidän innokas kerrontansa teki haastattelusta sujuvan ja miellyttävän, koska itse olin varsin jännittynyt tilanteessa sen vuoksi, että haastattelu oli tämän tutkimuksen ensimmäinen. Toisinaan haastateltavat ajautuivat omien haastattelukysymysten kannalta sivupoluille, mikä on

ymmärrettävää, koska tutkittavilleni eri asiat ovat merkityksellisiä ja kiinnostavia. Toisaalta he vastasivat myös aiheen kannalta keskeisiin kysymyksiin runsaasti ja kiinnostavasti.

Haastattelussa toistui kertomus hyvästä ja ansaitsevasta maahanmuuttajasta. Pari koki, että Soheilin prosessi ja Suomeen asettuminen on mennyt hyvin juuri sen takia, että hän on ollut ”hyvä maahanmuuttaja” eli sosiaalinen, reipas ja iloinen. He kertoivat tietävänsä pariskuntia, jotka saavat aivan erilaista kohtelua sen takia, että ei-kansalainen on vetäytyvä ja vähemmän sosiaalinen. Haastateltavat eivät juurikaan haastaneet vallitsevia, ei-kansalaisiin tai kahden kansalaisuuden parisuhteisiin kohdistuvia normeja tai odotuksia, vaikka tunnistivatkin ne. Sen sijaan he ovat kuvaustensa mukaan sopeutuneet ja vastaavat varsin hyvin näihin oletuksiin. Toisaalta he eivät myöskään esittäneet kuvaa nöyrästä tai vaatimattomasta maahanmuuttajasta, vaan kokivat, että Soheil esimerkillisellä toiminnallaan nimenomaan ansaitsee oleskeluluvan ja kansalaisuuden.

Soheil ja Kaisan kertomus on menestystarina haastavasta alusta, josta Soheil on kuitenkin reippaudellaan ja ahkeruudellaan nopeasti ponnistanut eteenpäin ja alkanut menestyä elämässä. Parin tutustuttua myös Kaisa on ollut pelkästään positiivisen yllättynyt siitä, kuinka hyvää kohtelua Soheil saa, koska hänkin oli valmistautunut siihen, että he joutuisivat kohtaamaan vaikeuksia ja rasismia. Kaisa kertoi puolisostaan ja hänen menestymisestään hyvin ylpeänä. Hän vaikuttaa sisäistäneen hyvän maahanmuuttajan ihanteen ja iloitsevan siitä, kuinka hyvin Soheil mukautuu siihen. Kaisan kuvailu hänen puolisonsa valinnasta kunnan kotoutumista käsittelevään työryhmään avaa hänen suhtautumistapaansa hyvin: *”kun tutustuttiin niin mä olin tosi otettu hänen puolesta, että onpa hienoa, että hänet on havaittu.”* Molemmat korostivat kiitollisuuttaan siitä, kuinka hyvin Soheil on otettu vastaan ja kuinka hyvin heidän asiansa ovat hoituneet. Ne harvat haasteet, joita maahanmuuttojärjestelmän kanssa on kohdattu, kuitattiin sillä, että päätös on tehty virheellisesti ja jäykän byrokraattisesti, että siinä ei ole tarkasteltu henkilön oikeaa elämäntilannetta Suomessa. Parilla on niin hyviä kokemuksia Suomen valtiosta ja ihmisistä, että muutama huono kokemus ei ole särkenyt heidän kuvaansa Suomesta paikkana, johon he kuuluvat ja luottavat.

5.2 Matilda (ja Hussain)

Matilda kertoi haastattelussa sekä omia että puolisonsa Hussainin kokemuksia, koska hänen puolisonsa ei päässyt haastatteluun sairastumisen vuoksi. Matildan haastattelu oli etukäteen harkittu kertomus, jossa hän vastasi tarkan kuuliaisesti ja rajatusti kysymyksiin. Matilda oli saanut haastattelurungon etukäteen tarkasteltavaksi, mikä oli huomattavissa huolellisesti

mietityistä vastauksista. Valmistautuminen toimi hyvin, koska monet haastattelukysymykset ja aihe ylipäättään saattavat vaatia syvällisempää ja pidempää pohdiskelua erityisesti sellaisille tutkittaville, joiden kohdalla rajallistaminen liittyy vahvemmin menneisyyteen ja joille aiheet eivät ole esillä jokapäiväisessä arjessa. Toisaalta tällaisessa hyvin valmistellussa yksilöhaastattelussa oli vähemmän spontaaniutta, kokemuksellisuutta tai toistuvia kerronnan tapoja. Matilda oli haastattelutilanteessa jännittynyt ja hän vaikutti epävarmalta siitä, vastaisiko ”oikein” tai toivotulla tavalla. Koska Matilda oli haastattelussa yksin ja koska tunsin Matildan kanssa entuudestaan, jaoin tutkijana myös omia kokemuksiani aiheesta, mikä teki keskustelusta dialogisempaa ja runsaampaa.

Sain tutkielmanteon aikana eräässä graduseminaarissa kysymyksen, miten aion huolehtia siitä, etten johdattele kysymyksilläni tutkittavia vastaamaan tietyllä tavalla. Parihaastatteluissa tämä ei tuntunut varteenotettavalta haasteelta, koska tällöin haastateltavat vaikuttivat kertovan varsin suoraan, jos mahdolliset kysymyksissä piilevät oletukseni eivät pitäneet paikkaansa. Sen sijaan Matildan haastattelun kohdalla pohdin tätä kysymystä, erityisesti, koska olin lähettänyt haastattelurungon hänelle jo etukäteen ja koska Matilda ilmaisi epävarmuutensa vastausten kiinnostavuudesta. Toisaalta en pidä tätä merkittävänä ongelmana, koska hänen enemmän pohditut vastauksensa olivat linjassa spontaanimpien vastausten kanssa, jotka syntyivät yhteisen dialogimme pohjalta. Kuten Matilda kuvailee, hän koki dialogisemman haastattelun tukeneen hänen omaa kerrontaansa:

Mä just tuskailin sitä Jennille, kun mä mietin, että mä en tiedä, että onko mulla ihan liian vähän jotenkin ajatuksia ja sitten kun helposti mä olen semmoinen, että sitten kun saa sen toisen näkökulman ja keskustelun niin sitten huomaa, että okei no itse asiassa toi on myös mun kokemus.

Vaikka Matildan kerronta ei ollut kovin runsasta, hän meni tiiviissä vastauksissaan suoraan asiaan, jolloin lyhyissäkin vastauksissa oli kiinnostavaa sisältöä. Hussainin oleskelulupaprosessi on sujunut hyvin vaihtelevasti, mutta hän luottaa vahvasti kaiken menevän hyvin. Matilda kertoi olevansa prosessista huolestuneempi ja myös hoitavansa esimerkiksi hakemusten täytön ja kääntämisen usein Hussainin puolesta. Matilda pohti Hussainin olevan niin luottavainen juuri siksi, ettei hän täysin ymmärrä prosessin monimutkaisuutta ja totesi oman suhteensa institutionaaliseen luottamukseen ja kuulumiseen muuttuneen Hussainiin tutustumisen myötä. Matildan epäluottamus ja kriittisyys on sisällöllisesti hyvin samankaltaista kuin myöhemmin esiteltävien Olivian ja Armanin sekä Marian ja Muhammadin, mutta ehkä juuri kerronnan tyylistä johtuen hän ei avannut

kokemuksiaan samalla tavoin runsaalla, tyytymättömällä ja pettyneellä sävyllä kuin muut oleskelulupa- ja yhteiskuntajärjestelmään pettyneet haastateltavat. Lisäksi Matildan kerronnassa erona muihin on, että siitä ilmenee kriittisyys, mutta ei juurikaan kerronnallisilla tavoilla osoitettua vastarintaa.

5.3 Laura ja Nasim

Laura ja Nasim olivat haastattelussa ujoja, pohtivia ja jopa epävarmoja vastauksissaan. Erityisesti alussa he kertoivat vain vähäisesti rajallistamisen kokemuksistaan, vaikka tiesin niitä olevan paljon. Haastattelun alussa pari ei kertonut kokeneensa Nasimin kansalaisuudettomuuden vaikuttaneen merkittävästi elämään, ja arjen kuvattiin sujuneen suhteellisen hyvin. Lopussa, menneisyyden muistojen noustessa pintaan Laura kuitenkin kuvasi aikaa ennen oleskelulupaa ja sen odotusta ahdistavana silmukkana, jolla on ollut vaikutuksia myös mielenterveyteen. Täten kerronnassa rakentui kiinnostava kontrasti alun ja lopun välille. Pyrin haastattelijana tukemaan Lauraa ja Nasimia kerronnassaan esimerkiksi muistuttamalla paria heidän aikaisemmin kertomista kokemuksistaan. Tulkitsen ujouden Nasimin kohdalla liittyvän kieliosaamiseen ja Lauran kohdalla haastattelutilanteeseen liittyvään jännitykseen. Huomasin haastattelun jälkeen käyttäneeni liian vaikeaa ja muodollista kieltä puhuessani esimerkiksi instituutioista, viranomaisista, oleskelustatuksesta tai oleskelulupaprosessista, ja täten olen saattanut myös kielenkäytölläni etäännyttäneeni haastateltavia heidän omista kokemuksistaan.

Tyypillisesti Lauran vastaukset olivat haastattelussa hyvin diplomaattisia ja asioita monelta kantilta pohtivia. Hän perusteli toiveitaan maahanmuuttopolitiikkaan liittyvistä muutoksista Suomen valtion hyödyn näkökulmasta ja esitti heidän toiveensa parina samassa linjassa valtion edun kanssa. Lisäksi Laura pyrki esittämään näkemyksensä mahdollisimman objektiivisesti, perustellen niitä esimerkiksi muiden ihmisten kokemuksilla tai median vahvistamilla tiedoilla. Täten lupaprosessiin, instituutioihin ja oleskelulupajärjestelmään liittyvissä vastauksissa kokemuksellisuutta ja tulkintaa oli melko vähän. Lauran tapa argumentoida ilmenee hyvin seuraavasta sitaatista: *”se on mun mielipide siitä, että asioita voitaisiin hoitaa eri tavalla ja sitten saada vaikka just houkutelua Suomeen enemmän maahanmuuttajia tulevaisuudessa, mikä olisi sitten Suomen hyöty.”* Tällainen puhetapa voidaan ymmärtää keinona vahvistaa ja legitimoida omat toiveet ja tarpeet. Tulkitsen oikeutuksen tarpeen liittyvän Lauran epävarmuuteen esittää vastauksia täysin omina kokemuksinaan ja näkemyksinään.

Aiheissa, jotka liittyivät vahvemmin tutkittavien omiin kokemuksiin ja arkielämään, vastaukset olivat runsaampia ja niissä oli enemmän kerronnallisuutta. Kerronta liittyen kuulumisen kokemuksiin ja muiden ihmisten reaktioihin parisuhteesta oli erityisen tiheää. On ymmärrettävää, että vaikeasta prosessista huolimatta rajallistamisen kokemukset eivät ole parille keskeisimpiä elämää määrittäviä kokemuksia. Ne ovat parisuhteen historiaan liittyvä erityispiirre, joiden koetaan olevan paljolti jo menneisyyttä. Haastattelun perusteella vaikuttaa siltä, että Laura ja Nasim haluavat päästä vaikeasta menneisyydestä yli ja jatkaa elämäänsä, kuten kuka tahansa muukin pari. Menneisyyden unohtamista tai kuoppaamista voidaan pitää myös tapana selviytyä. Pari tarkasteli haastattelussa maahanmuuton kontrollia enimmäkseen oman tilanteensa kautta, eikä laajemmin kritisoinut järjestelmää tai vaatinut muutosta siihen, mikä liittyy oletettavasti myös heidän pyrkimyksiinsä haastaa rajallistamista elämää määrittävänä kokemuksena. Tämä selittää sen, miksi heille oli luontevampaa puhua vain omista kokemuksistaan tekemättä laajemmin arvioita esimerkiksi maahanmuuttojärjestelmän, -viranomaisten tai -instituutioiden toiminnasta.

Myös tässä haastattelussa korostui kertomus hyvästä ja kotoutuneesta maahanmuuttajasta, joka ansaitsee kansalaisuuden. Nasim esimerkiksi esitti haastattelussa toiveen, että maahanmuuttolakia helpotettaisiin sellaisille hyvin kotoutuneille ei-kansalaisille, joilla on suomalainen perhe. Hän myös painotti ansaitsevuuttaan toteamalla, että hänellä on Suomessa kaikki kunnossa, eikä hän ole tehnyt mitään suuria rikoksia, jonka takia hänen oleskelulupahakemuksensa tulisi hylätä. Nasim ja Laura kokivat voivansa luottaa instituutioihin ja siihen, että ne toimivat tasa-arvoisesti ja lainmukaisesti, vaikka laki ei aina olisikaan yksilölle edullinen. Parin luottamusta instituutioita ja Migriä kohtaan on vahvistanut se, että he ovat saaneet niissä ystävällistä kohtelua ja palvelua.

5.4 Olivia ja Arman

Olivia ja Arman ovat pari, josta huomaa, että he ovat pohtineet haastattelun teemoja aikaisemminkin yhdessä. Heidän vastauksensa olivat runsaita ja niissä oli paljon kokemuksellisuutta. Monia aiheita he käsittelivät jo ennen kuin kysyin niistä. Lisäksi he kysyivät niin osuvia tarkentavia kysymyksiä, että muokkasin joitain kysymyksiä kokonaan heidän haastattelunsa jälkeen. Tunsin olevani näiden tutkittavien kanssa samalla aaltopituudella siten, että he puhuivat aiheesta juuri sillä tavalla ja antoivat sellaisia vastauksia, jollaisia oletin saavani ennen haastattelujen aloittamista. Kyseinen kerronnan tapa oli yhdistelmä omia kokemuksia ja yhteiskunnallista näkökulmaa aiheeseen. Jaettu ymmärrys

välillämme teki sekä haastattelemisesta että analyysistä helppoa. Haastattelussa toistui huumorin ja ironian käyttö retorisenä keinona ja tapana käsitellä vaikeita aiheita. Kerrontaa leimasi yhteiskuntajärjestelmää kohtaan koettu epäluottamus ja tyytymättömyys, mutta pari oli kuitenkin hyväksynyt sen, että heidän täytyy luovia järjestelmässä voidakseen menestyä elämässä. Vaikka rajallistamisen tuottama epävarmuus vaikutti edelleen heidän elämäänsä, heillä oli suunnitelmia ja luottoa tulevaisuuteen.

Armanin oleskelulupaprosessi on mennyt yhtä kielteistä päätöstä lukuun ottamatta sujuvasti, mutta siitä huolimatta molemmat puolisoista olivat hyvin kriittisiä Suomen valtiota ja oleskelulupajärjestelmää kohtaan. Kumpikaan ei kokenut voivansa luottaa Suomen instituutioihin tai kuuluvansa mihinkään yhteiskuntaan tai valtioon. Olivian ja Armanin epäluottamus perustuu sekä heidän omiin ja tuttavien kokemuksiin että aiheeseen liittyvään tietoon. He kritisoivat maahanmuuttopolitiikkaa ja siihen liittyviä ymmärryksiä myös laajemmin kuin oman tapauksensa näkökulmasta. Pari mietiskeli haastattelussa esimerkiksi kansalaisuuden ja rajojen mielettömyyttä. He pohtivat monia aiheita omasta näkökulmastaan liittäen kokemuksensa yhteiskunnalliseen, rakenteelliseen ulottuvuuteen. Tämä ilmenee myös sanavalintojen tasolla esimerkiksi siinä, että he puhuivat paljon *järjestelmästä*. Kerronnassa korostui parin kokema ulkopuolisuus ja yhteinen vastakkainasettelu ympäröivää yhteiskuntaa kohtaan. Haastattelussa ilmeni, kuinka he tukeutuvat elämässään vahvasti toisiinsa ja kompensoivat esimerkiksi haastettua kuulumista kiinnittymällä yhä vahvemmin parisuhteeseensa.

5.5 Maria ja Muhammad

Marian ja Muhammadin haastattelun kerronta kumpusi suuttumuksesta ja turhautumisesta maahanmuuttojärjestelmän epäoikeudenmukaisuuteen. He kritisoivat järjestelmää omiin kokemuksiin mutta myös laajempaan tietoon ja muiden kokemuksiin pohjautuen. Pari koki henkilökohtaista kaunaa ja vääryyttä prosessista, ja heidän epäluottamuksensa oli laajentunut koskemaan koko maahanmuuttokontrollin institutionaalista järjestelmää. Kerronta oli läpi haastattelun hyvin tiivistä, ja myös tunteet olivat siinä vahvasti läsnä. Haastateltavat käyttivät tehokeinoina huumoria, kärjistystä ja kiroilua. Olin lähettänyt haastattelurunon Muhammadille ja Marialle ennakkoon, minkä ansiosta he olivat hyvin sanavalmiita. Erityisesti Marian kohdalla oli huomattavissa, että hän tiesi, mitä haluaa sanoa ja oli valmistautunut sanomaan sen. Maria myös auttoi minua haastattelijana muotoilemalla ja

tarkentamalla haastattelukysymyksiä Muhammadille. Pari koki haastatteluun osallistumisen tapana vaikuttaa ja saada heidän kokemuksensa kuuluviin.

Maria tunsi Muhammadin prosessin täydellisesti, ja täten he kertoivat kokemuksiaan kuin yhdestä suusta. Haastattelussa oli vahva me vastaan maailma -asetelma. He kertoivat aiheesta hyvin tiiviisti yhdessä ja toisiaan tukien, ilmaisten epäluulonsa ja epäluottamuksensa Suomen valtiota ja viranomaisia kohtaan. Samalla heillä on kuitenkin ympärillään tiivis sosiaalinen verkosto asiantuntevia ihmisiä, johon he nojaavat ja turvautuvat. Erityisesti Marialla on myös laaja tietopohja aiheesta aktivismityönsä kautta. Myös tämän parin kerronta yhdisteli yksityistä ja yhteiskunnallista tasoa tavalla, joka oli itselleni helppoa ymmärtää.

Haastattelussa haastettiin ja kyseenalaistettiin olemassa olevia käytäntöjä ja yhteiskunnallisen järjestelmän toimintaa ja muistutettiin mahdollisuudesta tehdä toisin. Kerronnassa oli järjestelmätasoisia ymmärrystä, joten pari pohti monia asioita myös laajemmin kuin vain omaan tapaukseensa liittyen.

5.6 Eerika ja Kareem

Eerikan ja Kareemin haastattelu oli monessa mielessä hyvin erilainen kuin muut haastattelut: Kareemilla on mennyt kaikki hyvin hänen lupaprosesseissaan ja haastatteluhetkellä hänellä oli jo Suomen kansalaisuus. Monet kysymyksistäni olivat parin tilanteeseen varsin huonosti osuvia, koska heillä oli vain vähän kokemuksia etenkin hallinnollisesta rajallistamisesta, mikä oli ollut taustaoletukseni kysymyksiä muotoillessa. Lisäksi heidän kerrontaansa vaikutti merkittävästi se, että Kareem on halunnut pitää prosessiinsa liittyvät asiat itsellään ja olla kuormittamatta puolisoaan niillä, joten rajallistamiseen liittyvät asiat eivät olleet jaettuja parisuhteessa tai keskeisiä identifioitumisen määreitä kummallekaan. He kyllä tunnistivat parisuhteeseensa liittyvät epätasa-arvoisuudet, mutta pyrkivät välttämään niiden vaikutuksia elämään. Haastateltavat olivat hyvin pohtivia vastauksissaan ja tarkastelivat asioita monista näkökulmista. Erityisesti Eerika oli epäröivä joidenkin kysymysten kohdalla ja antoi ymmärtää, että aihe ei ole hänelle kovin arkipäiväinen. Koska Kareem ei ole juuri jakanut kokemuksiaan prosessista Eerikalle, oli heillä myös hyvin erilaisia vastauksia esittämiini kysymyksiin. Tämä oli poikkeuksellista, koska tyypillisesti haastatteluissa parit yhdessä pohtivat aiheeseen liittyviä asioita ja heidän vastauksensa muistuttivat toisiaan.

Kareem ei selvästi halunnut tulla leimatuksi maahanmuuttajataustaisena tai ei-kansalaistaustaisena, mikä aiheutti tietynlaista jännitettä haastatteluun, koska lähdin haastattelukysymyksissä oletuksesta, että rajallistaminen on ollut sekä ei-kansalaisen omaa

että parin yhteistä elämää keskeisesti määrittävä tekijä. Kun kyseinen pari ei kuitenkaan antanut sen olla, vaan tahtoi elää elämäänsä kuin ketkä tahansa kansalaiset, jotkut kysymykseni tuntuivat erikoisilta ja vaikeilta, jopa tökeröiltä. Joidenkin esittämieni kysymysten kohdalla itselleni jäi epäselväksi, kokivatko haastateltavat kysymyksen ongelmallisena vai ainoastaan haastavana kysymyksenä. Tämä ilmenee esimerkiksi seuraavissa sitaateissa ilmenevistä tavoista, joilla Eerika ja Kareem reagoivat kysymyksiini. Ensimmäinen sitaatti on Kareemin vastaus tarkentavaan kysymykseeni. Kerrottuaan eräästä syrjäintäkokemuksestaan kysyin, kokeeko hän muuten tullessa kohdelluksi tasa-arvoisena. Seuraava sitaatti on Eerikan vastaus kysymykseeni siitä, onko hän kokenut, että häntä ja hänen puolisoaan kohdellaan eri tavalla yhteiskunnassa heidän erilaisten taustojensa takia.

En tiedä, mietin jopa, että mitä tasa-arvo oikeastaan tarkoittaa – se on vähän, tiedäthän...epäselvää, että missä tilanteessa ja miten... Joo, en tiedä, en tiedä. Tasa-arvo... kysymys itsessään on vähän haastava.

Hmm, tää on sellainen aihe et tästä tuntuu vaikeelta puhua, koska siihen liittyy aika syvällä olevaa rasismia mitä suomalaisessa yhteiskunnassa on, niin se tuntuu vaikeelta puhua siitä jotenki.

Haastatteluun lienee vaikuttanut melko paljon se, että Kareemilla oli jo haastatteluhetkellä kansalaisuus, vaikka kysymykseni liittyivätkin pääosin menneisyyteen. Kareemin jo saavutettu kansalaisuus on voinut vaikuttaa siihen, että aikaan ennen kansalaisuuden saamista liittyvien kokemusten muisteleminen tuntui tarpeettomalta tai epäolennaiselta. Oli arvokasta saada haastateltavaksi pari, jonka kokemuksia rajallistaminen ei määrittänyt samalla tavalla kuin muilla haastateltavilla ja jotka täten toivat muiden kokemuksista (ja oletuksistani) poikkeavaa näkökulmaa aiheeseen. Kareemin ja Eerikan tapa reagoida kysymyksiini voidaan nähdä myös vastarinnan tapana. Ehkä he eivät yksinkertaisesti kokeneet kysymyksiäni tärkeiksi sen takia, että heidän kokemuksensa olivat erilaisia ja he halusivat ymmärtää tilanteensa eri tavalla. Haastattelun jälkeen jäi pohdituttamaan, yritinkö kysymyksilläni pakottaa Kareemin takaisin maahanmuuttajakehykseen, johon hän ei halua tulla kategorisoiduksi.

Siitä huolimatta, että parilla oli vain vähän omia kokemuksia kysymyksiini liittyen, oli heillä aiheesta ajatuksia, joita he pohjasivat esimerkiksi tuttujensa kokemuksiin tai tietoon maahanmuuttojärjestelmän toiminnasta. Koska monet parin kertomat asiat eivät olleet oman käden kokemuksia aiheesta, oli kerronnassa toisinaan melko vähän kokemuksellisuutta. Molemmat kuitenkin pohtivat asioita hyvin monipuolisesti ja -tasoisesti. He tarkastelivat aihetta laajemmin kuin yksilönäkökulmasta, vaikkakin molemmat hieman eri tavoin. Eerika

kritisoi varovasti tapaa järjestää maahanmuuton kontrolli, kun taas Kareemin kritiikki kohdistui siihen, että politiikka sotkeutuu maahanmuuton kontrolliin tai median tapaan kohuta maahanmuuttoon liittyvistä aiheista, vaikka ilmiön suuruusluokan kannalta siihen ei olisi aihetta. Kareem tunnisti rasismia ja syrjinnän Suomessa, mutta on päättänyt olla välittämättä niistä. Hän keskittyy vahvasti itseensä, kokee luottamusta ja kuulumista ja on aktiivinen Suomen kansalainen, joka ei koe tarvetta keskittyä siihen, mitä muut ihmiset ajattelevat hänen kuulumisestaan.

5.7 Haastatteluiden keskeiset kertomukset ja kerronnan tavat

Näissä haastatteluissa oikeaksi ja hyväksytyksi koetun tarinan voidaan tulkita olevan tarina hyvästä parisuhteesta, jossa selviydytään kunniallisesti haasteista, tuetaan toista ja voitetaan vaikeudet yhdessä. Parihaastattelu haastattelumuotona lienee vaikuttanut siihen, että monet haastateltavat tuottivat kertomusta heistä parina taistelemassa järjestelmää, yhteiskuntaa tai maailmaa vastaan. Kertomus on luonteva, kun otetaan huomioon parisuhteiden tausta. Sen lisäksi, että ei-kansalaisuus on itsessään aiheuttanut epävarmuutta elämään, monet ovat kohdanneet vastustusta tai kyseenalaistusta parisuhteestaan läheisiltään tai muilta ympäröiviltä ihmisiltä. Kahden kansalaisuuden parisuhde on näyttäytynyt poikkeuksellisen suhdemuotona, jota on täytynyt selittää muille ihmisille, ja sen toimivuus on täytynyt todistaa. Tällaisessa kertomuksessa keskeistä oli vastarinnan esittäminen esimerkiksi maahanmuuttojärjestelmää, rasismia, stereotyyppioita tai epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Vastarinta oli yhteydessä haastatteluissa käytettyihin tehokeinoihin, kuten huumoriin ja ironiaan.

Haastatteluissa on lisäksi vihjeitä menestys- tai selviytymistarina -kertomuksesta, joka syntyi haastatteluissa muodostuneesta draaman kaaresta. Kerronta alkoi tyypillisesti ei-kansalaisen Suomeen tulosta, jatkui hänen kokemuksiinsa, parin tapaamiseen, heidän yhteisiin kokemuksiinsa ja loppui tämänhetkisen tilanteen pohdintaan. Monet olivat kohdanneet vastoinkäymisiä sekä yksin että yhdessä, mutta haastatteluhetkellä lähes kaikkien haastateltavien tilanteesta muodostui toiveikas kuva ja oletus, että suurimmat haasteet olisivat takanapäin. Toisaalta voidaan pohtia, voiko tulevaisuuden suuntautuneessa toiveikkudessa olla kyse enemmänkin kerronnallisesta oletuksesta, jossa kertojalta odotetaan onnellista loppua, koska kuitenkin moni pareista oli menettänyt luottamuksensa Suomen valtioon tai maahanmuuttojärjestelmään ja monella oli ollut aikaisempia kokemuksia petollisesta toiveikkudesta. Täten toiveikkuus saattoi myös olla pyrkimys saattaa kerronta ja juoni

tietyllä tavalla loppuun: kerrontakulttuurissamme tuntuisi erikoiselta, jos kerronta jätettäisiin tilanteeseen, josta ei esitetä edes toiveita vaikeasta tilanteesta ulospääsystä tai asioiden ratkaisusta. Toisaalta monet haastateltavat pystyivät olemaan melko varmoja siitä, että suurin osa viralliseen statukseen liittyvistä haasteista olisi takanapäin, joten heidän toiveikkuutensa saattoi olla myös aitoa. Menneisyyden kokemusten reflektointi haastattelun aikana mahdollisesti muistutti pareja siitä, kuinka haastavasta menneisyydestä haastateltavat ja heidän parisuhteensa ovat selvinneet tähän asti.

Haastateltavien ei-kansalaisten korostunut tarve näyttäytyä kunnan kansalaisina tai ansaitsevina maahanmuuttajina ilmeni haastatteluissa toistuvana kertomuksena. Käsitteitä maahanmuuttajien ansaitsevuudesta on tutkittu erityisesti suhteessa sosiaaliturvaan (esim. Ahlo & Sippola 2019; Saari, Behm & Lagus 2017), mutta tässä tutkielmassa tarkoitan ansaitsevan maahanmuuttajan narratiivilla laajemmin kertomusta ahkerasta, kunnollisesta ja lakia noudattavasta maahanmuuttajasta. Ansaitsevuuden narratiivin yleisyys haastatteluissa voi johtua myös siitä, että se on kerronnan tapa, johon haastateltavat ovat sosiaalistuneita ja tottuneita esimerkiksi perinteisen ja sosiaalisen median, Migrin puhutteluiden ja yleisesti yhteiskunnallisen ilmapiirin myötä, ja täten kokivat mahdollisesti myös minun tutkijana odottavan sitä. Joissain tapauksissa oman kunnollisuuden ja ansaitsevuuksen korostamisella haastateltavat tarkoituksellisesti etäännyttivät itsensä laiskan, rikollisen tai sosiaaliturvajärjestelmää hyväksikäyttävän maahanmuuttajan stereotypiasta. Täten he eivät aina pyrkineet rikkomaan kertomusta, vaan lähinnä etäännyttämään sen itsestään implikoiden, että jotkut muut ovat niitä huonoja, ei-ansaitsevia maahanmuuttajia (ks. Alho & Sippola 2019; Krivonos 2019). Toisaalta, kuten myöhemmässä analyysissä pohdin, ansaitsevuus ei näissä haastatteluissa näyttäytynyt aina nöyränä tai kiitollisena ansaitsevuuksena, vaan vallitsevan yhteiskunnallisen odotuksen vastaisesti myös vaativana ja ylpeänä.

Monien pariin kohdalla haastateltavilla oli vähemmän sanottavaa instituutioiden, valtion tai maahanmuuttojärjestelmän toiminnasta kuin mikrotason omakohtaisista tuntemuksista ja kokemuksista. Tämä on varsin ymmärrettävää, koska ajatukset tai mielipiteet abstrakteista järjestelmistä, kuten valtion tai instituutioiden toiminnasta, voivat olla monille varsin vieraita ja epäolennaisia verrattuna omakohtaisiin kokemuksiin arkeen liittyvistä asioista. Monilla pareilla arkea määrittävät keskeisemmin kokemukset suhteessa omiin ympärillä oleviin yhteisöihin kuin abstrakteihin kokonaisuuksiin, kuten kansaan tai valtioon. Toisaalta ne parit, joiden luottamus valtioon tai yhteiskunnalliseen järjestelmään oli rikkoutunut, pohtivat runsaastikin heidän uudelleen määrittynyttä suhdettaan niihin.

6 Hallinnollisen rajallistamisen kokemukset ja vaikutukset kahden kansalaisuuden parisuhteissa

Hallinnollisen rajallistaminen voidaan ymmärtää oleskelulupaprosessiin ja viralliseen statukseen liittyvänä maahanmuuttokontrollina (Tervonen ym. 2018). Kuten aikaisempi kirjallisuus (Tervonen & Pellander 2020, 71; Yuval-Davis et al. 2019, 162), myös omat tulokseni osoittavat, että rajallistaminen ei pääty oleskeluluvan saamiseen. Useat haastateltavani olivat kohdanneet vahvempaa rajallistamista sekä hallinnollisesti että arjessa vasta myöhemmin, oleskeluluvan saamisen jälkeen. Tämä myös osoittaa sen, että rajallistaminen ei ole lineaarisesti ajan kanssa häviävää, vaan epämääräisempiä, yllättävissäkin elämäntilanteissa esiin tulevia muistutuksia ei-kansalaisen erilaisuudesta ja erilaisista oikeuksista. Kuten tuloksissa esitän, elämää oleskeluluvan saamisen jälkeen mutta ennen kansalaisuuden saamista edelleen määrittää liminaalisuus ja rajoittuneet mahdollisuudet elämässä.

6.1 Maahanmuuttobyrokratian viidakoissa – parien jaetut kokemukset puolison oleskelulupaprosessista

Hallinnollisen rajallistamisen kokemukset olivat jaettuina kokemuksiin parisuhteissa, koska useimmiten kansalaispuolisot olivat olleet hyvin tiiviisti puolisoidensa oleskeluluvan tai kansalaisuuden hakuprosesseissa mukana. Kansalaispuolisot olivat osallistuneet puolisoidensa prosesseihin hyvin eri tavoin riippuen esimerkiksi heidän osaamisestaan ja siitä, missä kohtaa prosessia pari oli tutustunut. Eerika ja Kaisa, joiden puolisoilla oli jo oleskelulupa heidän tavatessaan, olivat seuranneet prosessia enemmän vierestä, kun taas Laura, Olivia, Matilda ja Maria olivat olleet hyvin tiiviisti mukana prosesseissa avustaen esimerkiksi hakemusten täyttämässä, kääntämisessä, selventämisessä ja maksamisessa sekä olemalla mukana oleskelulupahaastatteluissa. Erityisesti ne ei-kansalaiset, joilla hakuprosessi on ollut vaikea, kokivat, etteivät olisi selvinneet siitä ilman puolisonsa tukea.

Haastattelun aikana kerronta eteni tyypillisesti niin, että kysyessäni puolison antamasta avusta hakemiseen liittyen kansalaispuoliso alkoi luetella tapojaan auttaa, kunnes hänen puolisonsa käänsi tilanteen huumoriksi pohtimalla sitä, missä kaikessa kansalaispuoliso ei olisi auttanut. Monet parit pohtivat sekä konkreettisia että psyykkisiä avun muotoja. Esimerkiksi Olivia ja Arman pohtivat humoristisesti sitä, millainen merkitys on ollut sillä, että Armanin saatua kielteisen oleskelulupapäätöksen Olivia oli reagoinut kiroilemalla Migristä ja Migrille

seuraavan viikon ajan – ele, joka oli erityisesti symbolisella tasolla tukenut Armania hänen tunteidensa käsittelyssä. Toisaalta, vaikka prosessit ovat usein epävirallisesti hyvin jaettuja kokemuksia parisuhteessa, virallisesti näiden parien kohdalla rajallistaminen ulottuu vain ei-kansalaiseen, koska oleskelulupaa ei ole haettu perhesiteen perusteella. Esimerkiksi Maria muistutti, että vaikka kokeekin prosessin olevan heidän parisuhteessaan täysin yhteinen asia, on sillä kuitenkin väliä, että loppujen lopuksi hakemus koskee virallisesti vain hänen puolisoaan. Kuten hän sanoo: ”*minun nimeni ei tule olemaan päätöksessä.*”

Olivia korosti hämmennystään siitä, miten ei-kansalaiset ilman tukiverkkoja tai korkeakoulutusta pärjäävät lupaprosesseissa, kun ne aiheuttavat merkittäviä haasteita jopa aihetta opiskelleelle ja yliopiston käyneelle kansalaiselle. Myös Matilda ihmetteli, miten ei-kansalaiset ilman osaavaa tukiverkosta selviävät maahanmuuttojärjestelmässä. Matilda pohti, että hänen puolisonsa ei olisi mitenkään pärjännyt yksin hakuprosessissa, koska se on niin monimutkainen ja vaatii niin laajaa osaamista ja ymmärrystä. Tutkimuksessa on paljon kritisoitu sitä, kuinka paljon tietotaitoa ja pääomaa lupaprosesseissa selviäminen käytännössä vaatii. On esimerkiksi kiinnitetty huomiota siihen, kuinka subjektiivisia, kulttuurisidonnaisia ja epäjohdonmukaisia kriteerit uskottavuudelle turvapaikkahaastatteluuissa ovat. (Baade & Gözl 2023; Bodström 2021; Kagan 2002.) On osoitettu, että Migri odottaa hakijalta autenttista kerrontaa, vaikka kerronnan autenttisuus tai varma tieto ovat mahdottomia oletuksia monikielisessä ja -kulttuurisessa haastattelutilanteessa, jota leimaa väärinkäsityksille altistava epätasa-arvoisuus ja valtaero haastateltavan ja haastattelijan välillä (Bodström 2022; Määttä, Puumala & Ylikomi 2023; Puumala 2018). Täten haastattelut vaativat monilta käytännössä harjoittelua ja uskottavan kerronnan taitamista, vaikka nimellisesti Migri korostaa aitoa ja vilpittöntä kerrontaa (Bodström 2022).

Kerronnan taitamisen merkityksestä prosesseissa kertoo myös Nasimin kuvaus hänen turvapaikkahaastatteluistaan, joissa keskeiseksi tekijäksi onnistumisen kannalta Nasim tulkitse kerrontaan liittyvän osaamisen. Nasim kuvaili ensimmäistä turvapaikkahaastatteluaan tapahtumana, jossa hän kertoi yleisesti kansansa tilanteesta kotimaassaan, koska ei tiennyt, että hänen olisi pitänyt kertoa erityisesti omasta tilanteestaan. Myöhemmin hän oli tuttaviltaan oppinut, miten haastattelussa pitää edetä ja toimia, ja, kuten hän kuvaa, ”*miten pitäisi aloittaa, miten pitäisi lopettaa ja mikä asia pitäisi sanoa ensin*”, minkä hän tulkitse vaikuttaneen siihen, että myöhemmin hän oli saanut oleskeluluvan. Eeva Puumalan (2018) mukaan turvapaikkapuhutteluissa on tavallista, että haastateltavat keskittyvät yleisen kontekstin kuvailemiseen yksilöllisen tilanteensa esittämisen sijaan, kuten Nasim oli ensimmäisellä

kerralla tehnyt. Reaktiota ensimmäiseen kielteiseen päätöksensä Nasim kuvailee seuraavalla tavalla: ”*mä olen sanonut lakimiehelle, että en mä hyväksy tämän päätöksen.*” Lausahdus tuo hyvin esiin sen, kuinka ei-kansalaiset eivät ole vain päätösten passiivisia vastaanottajia, vaan aktiivisia toimijoita, jotka luovivat järjestelmässä ja kokiessaan sen toimivan epäoikeudenmukaisesti haastavat sitä saavuttaakseen oikeudenmukaisen lopputuloksen.

Oleskeluluvan ja kansalaisuuden hakemisen prosessien vaikeutta ja monimutkaisuutta kuvaa se, että kahden haastattelemani parin kohdalla suomalainen, ei-kansalaisen elämään tueksi osoitettu tukiperhe oli neuvonut toimimaan prosessissa tavalla, joka oli myöhemmin osoittautunut haitalliseksi virheeksi. Parit korostivat haastatteluissa hämmennystään siitä, että myöskään tällaiset luotetut Suomen kansalaiset eivät olleet tunteneet maahanmuuttojärjestelmää niin hyvin, että he olisivat osanneet auttaa oikealla tavalla. Nämä kokemukset kuvastavat maahanmuuttojärjestelmään liittyvän tiedon rajautuneisuutta – huomio, joka jatkuvasti toistuu tuloksissa. Joillain haastattelemillani kansalaispuolisoilla oli ollut aiempaa osaamista ja kokemusta oleskelulupajärjestelmästä jo ennen heidän puolisonsa tapaamistaan, mutta myös heille puolison prosessi oli tuottanut yllätyksiä.

Ystävien ja tuttavien kokemukset ovat vaikuttaneet merkittävästi parien ymmärrykseen oleskelulupajärjestelmästä. Juuri muiden ihmisten kokemusten myötä myös sellaiset parit, joiden oma prosessi on sujunut verrattain hyvin, saattoivat suhtautua kriittisesti järjestelmään. Esimerkiksi Olivialle rajallistaminen oli konkretisoitunut hänen puolisonsa sukulaispojan vilpittömässä hämmennyksessä siitä, miten on mahdollista, että Olivia voi Suomen kansalaisena matkustaa pojan kotimaahan, mutta hän itse tai Olivian puoliso eivät voi matkustaa sinne. Myös Eerikalle maahanmuuttojärjestelmän toiminta oli paljastunut lähinnä hänen puolisonsa sukulaisten ja tuttujen kautta. Ne ei-kansalaiset, joiden prosessi oli sujunut hyvin, ilmaisivat ymmärtävänsä, kuinka poikkeuksellisen onnekkaita tai hyvässä asemassa he ovat. Kertoessaan oleskelulupaprosessistaan he korostivat oman tilanteensa harvinaisuutta ja kertoivat myös toisten ihmisten tapauksista tuoden esiin, miten prosessi olisi vaihtoehtoisesti, jopa todennäköisemmin, voinut sujua. Prosessien vaikeus nähdään normina, jolloin hyvää kokemusta korostetaan poikkeuksena. Soheil peilaa seuraavassa sitaatissa omaa tilannettaan hänen tuttaviansa kokemuksiin ja tunnustaa omansa poikkeuksellisuuden. Monet Soheilin tuttavista ovat joutuneet odottamaan ensimmäistä oleskelulupaa vuosien ajan, minkä hän rinnastaa vangitsemiseen:

Olisin varmaan pettynyt aika pahasti, jos olisi ollut samanlainen kuin muut kaverit, kun oli taistelleet sitä 4–5 vuotta. Se oli paha, niin kuin olisi vanginnut

niitä kavereita mitä mulla oli ja odottanut 5–6 vuotta vain sen ensimmäinen oleskeluluvan edestä niin ymmärsi, miten suuri asia itselle oli tapahtunut, kun heti sai.

Tutkimuksessa on osoitettu, että epäluottamus on yhteisöllistä: läheisten ja tuttavien kokemukset instituutioissa vaikuttavat yksilön luottamukseen, tässä tapauksessa luoden usein epäluottamusta instituutioita kohtaan (Eskelinen, Laitinen & Uhlbäck 2017; Sundbäck 2023). Eräs haastateltavista kertoi pyrkivänsä tietoisesti etäännyttämään itsensä muista pakolaistaustaisista Suomessa, koska hän pelkää heidän seurassaan katkeroituvansa Suomea ja sen yhteiskunnallista järjestelmää kohtaan. Hänen mukaansa samankaltaiset kokemukset rasismista ja ulossulkemisesta sekä siitä, että suomalainen yhteiskunta pyrkii lähinnä käyttämään hyväksi ei-kansalaisia, aiheuttavat katkeroitumista ja pelkoa siitä, ettei henkilöllä ole mahdollisuuksia menestyä yhteiskunnassa. Täten henkilö on kokenut olevan hänen omalle tulevaisuudelleen paremmaksi ottaa etäisyyttä ihmisiin, joilla on samanlainen tausta. Hän esimerkiksi totesi, ettei ikinä olisi hakenut yliopistoon, jos ei olisi tehnyt päätöstä etäisyyden ottamisesta. Haastateltavan esimerkki osoittaa, että myös kuulumattomuuden ja erillisyyden kokemukset ovat yhteisöllisiä ja leviäviä. Kiinnostavasti kyseinen haastateltava tunnisti, että ongelma pohjautuu yhteiskunnallisen järjestelmän toimintaan, ei pakolaistaustaisiin itseensä. Hän kuitenkin ajattelee, että tällaisissa asemissa ihmiset helposti uhriutuvat, eivätkä edes pyri etsimään tapaa menestyä tai selviytyä. Haastateltava itse kokee, että vaikka yhteiskuntajärjestelmä on ei-kansalaisia kohtaan epäoikeudenmukainen, on yksilön mukauduttava järjestelmän ehtoihin pystyäkseen luovimaan siinä kohti parempaa tulevaisuutta.

Erityisesti maahanmuuttoaktiivisuuden kentällä toimivat sosiaaliset verkostot vaikuttivat olevan keskeisiä maahanmuuttojärjestelmään kohdistetun kritiikin kehittymisessä. Tätä kuvaa hyvin Marian seuraava sitaatti: *”Ja sitten menin mielenosoituksiin, ympyröihin ja keskusteluihin mukaan. Ja olin ihan järkyttynyt, no en järkyttynyt koska tiedän että tällaista paskaa tapahtuu kaikissa maissa, mutta olin että ihanko oikeasti.”* Marian kuvaus ilmentää hyvin, kuinka verkostoista jaettu tieto tuottaa yllätyksiä myös sellaisille ihmisille, joilla on ollut tietoa maahanmuuttokontrollista jo aikaisemmin. Vaikka hän oli jollain tasolla tietoinen epäoikeudenmukaisista käytännöistä, sosiaalisten verkostojen myötä tieto oli tehnyt käytäntöjä konkreettisemmaksi ja todellisemmaksi. Maria korosti sosiaalisten verkostojen merkitystä myös prosessista selviämisessä. Hän totesi toivovansa, ettei kenenkään tarvitsisi käydä läpi samanlaista prosessia, jonka he ovat Muhammadin kanssa kokeneet, mutta jos niin kävisi, olisi tärkeää, että ihmisellä olisi ympärillään asiantunteva tukiverkosto, jonka kanssa

voi yhdessä taistella epäoikeudenmukaisuutta edistävää oleskelulupajärjestelmää vastaan. Maria koki, että aktivismiverkostot ovat olennaisia myös sen takia, että ihmisten yhdistetty osaaminen antaa enemmän voimaa taistella epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Hän kuvasi verkostoista syntynyttä yhteisöllisyyttä ja empatiaa kauneutena tragedian keskellä.

Rajallistamista kohtaavilla pareilla muiden ihmisten kautta saatu informaatio vaikuttaa olevan keskeinen tiedonlähde myös prosesseissa toimimisen kannalta. Sosiaalisissa verkostoissa jaetaan tietoa esimerkiksi siitä, miten täyttää hakemus parhaalla mahdollisella tavalla, miten vastata selvityspyyntöön, miten aloittaa perheenyhdistäminen ja missä tilanteissa voi odottaa kielteistä, missä myönteistä päätöstä. Maria korosti sitä, että väärintekemisen pelossa tutuilta on lähes pakonomaisesti tarkistettava prosessin joka vaiheessa, että kaiken on tekemässä oikein. Hän myönsi esimerkiksi pyytävänsä ystäviään kertomaan, jos hän neuroottisuudessaan vastaisi tarpeettoman perusteellisesti puolisonsa hakemuksiin.

Toisaalta verkostojen kautta saatu tieto voi olla myös ristiriitaista ja epäselvää. Esimerkiksi Laura pohdiskeli sen tuottavan epävarmuutta ja arvaamattomuutta, että muut Nasimin kanssa samankaltaisessa tilanteessa olevat ovat saaneet vaihtelevasti myönteisiä ja kielteisiä kansalaisuuspäätöksiä. Hän koki, että tieto on epäselvää, koska he eivät voi tietää muiden ihmisten tapausten yksityiskohtia. Tiedontarpeesta kertoo kuitenkin se, että kaikki tieto, myös epäselvä ja mahdollisesti epäluotettava, otetaan vastaan. Verkostoissa jaettu osaaminen saattaa olla ratkaisevan tärkeää päätöksen kannalta: kolmella haastateltavistani ei-kansalaisista oli heidän tulkintansa mukaan tilanne, jossa heidän saama kielteinen päätöksensä olisi voinut olla myönteinen, jos he olisivat saaneet verkostoissa jaettua tietoa siitä, miten kyseisessä tilanteessa kannattaa toimia.

On kiinnostavaa, että tällä kentällä olennainen informaatio on nimenomaan ruohonjuuritasolla levitettävää suusta suuhun -tietoa, ei viranomaisten tai instituutioiden jakamaa virallista tietoa. Muistellessaan oleskeluluvan odottamisen aikaa Arman kertoi kyselleensä asianajajalta vinkkejä siihen, miten oma tapaus kannattaisi esittää, mutta saaneensa vain yleistä informaatiota hyödyllisten yksilöllisten neuvojen sijaan. Haastateltavien kokemukset kertovat lupaprosesseihin liittyvän tiedon rajautuneisuudesta, marginaalisuudesta ja epämääräisyydestä. Täten on erittäin merkityksellistä, kuka hakemuksia tekee ja kuka niissä auttaa. Monet pareista painottivat huoltaan hallituksen tekemistä muutoksista maahanmuutto- ja kansalaisuuslakiin myös sen takia, että he olivat epävarmoja, miten lakeja tultaisiin toimeenpanemaan ja toteuttamaan käytännössä. Esimerkiksi Maria kritisoi sitä, että hänen

mukaansa ihmisen on lähestulkoon opiskeltava oikeustieteitä, jotta prosesseja voisi syvällisesti ymmärtää.

Oleskelulupajärjestelmän monimutkaisuus ei liity ainoastaan siihen liittyvän tiedon rajautuneisuuteen, vaan myös prosessien keston ja asioiden hoitamisen vaikeuteen. Jotkut haastattelemistani pareista olivat ikään kuin jääneet jumiin järjestelmään taloudellisen tilanteen tai osaamisen puutteen takia. Esimerkiksi Soheil olisi halunnut tuoda kotimaassaan yksin asuvan äitinsä Suomeen, mutta he olivat jääneet puolisonsa kanssa odottamaan kansalaisuuspäätöstä, joka yllättäen olikin ollut kielteinen. Pari oli epävarma siitä, pitäisikö heidän odottaa kansalaisuuden saamista vai hakea oleskelulupaa äidille heti. Hyvin harvoin puoliset kuvasivat haastatteluissa heidän parisuhteeseensa liittyviä konflikti- tai riitatilanteita, mutta tässä yhteydessä Soheilin puoliso Kaisa totesi, että heille aihe oli aiheuttanut riitaisuutta, koska Soheil odotti, että Kaisa Suomen kansalaisena osaisi hoitaa hakuprosesseja, vaikka Kaisalla ei ollut mitään osaamista hakemiseen liittyen. Oleskeluluvan hakemisen oli Soheilin ja Kaisan tilanteessa jumiuttanut myös hakemusten käsittelyaikojen pituus, mikä ei ollut saanut paria hakemaan oleskelulupaa äidille mahdollisimman nopeasti, vaan pikemminkin lamaannuttanut heidät.

Prosessien kesto ja tietämättömyys käsittelyajoista nousi keskustelunaiheeksi lähes kaikissa haastatteluissa. Yksi keskeisimmistä lupaprosesseja tai Migriä kohtaan esitetyistä kritiikeistä liittyikin juuri pitkiin käsittelyaikoihin ja tietämättömyyteen käsittelyajoista, minkä haastateltavat kuvasivat luovan turvattomuutta ja epävarmuutta elämään. Esimerkiksi Arman totesi, ettei luota Migriin, koska hän ei voi ymmärtää, miksi prosessit kestävät niin kauan myös sellaisissa tapauksissa, joissa vaaditut kriteerit täyttyvät helposti. Laura puolestaan tuskaili sitä, kuinka passittomat hakijat tuntuvat menevän aina hänille esimerkiksi kansalaisuushakemusten jonoissa, mikä pidentää hänen puolisonsa prosessia entisestään.

Monille ei-kansalaisille aika ennen oleskeluluvan saamista oli määrittynyt vahvasti sen odottamisen ajaksi, odotustilana. Eräs keskeinen piirre maahanmuuttojärjestelmän toteuttamassa hallinnollisessa väkivallassa onkin juuri ajallisuus: prosessien kesto, pitkät käsittelyajat ja tiedon puute käsittelyn kestosta. Hallinnollinen väkivalta tulee esiin myös haastatteluissa käytetyissä sanavalinnoissa ja kielikuvissa. Esimerkiksi Laura puhui silmukassa elämisestä pohtiessaan oleskeluluvan odottamisen aikaa. Tuolloin elämä tyipistyy helposti vain odottamiseksi. Muhammad kertoi työskennelleensä ja keskittyneensä vain oleskelulupien saavuttamiseen ja ylläpitämiseen kahdeksan vuoden ajan Suomeen

saapumisestaan alkaen. Hän oli pyrkinyt vastustamaan rajallistamisen totaalisuutta elämässä ennen oleskelulupaa kovalla työnteolla, mikä auttoi suuntamaan ajatuksia muualle. Muhammad kuvaili odottamista tilana, joka vie kaiken energian ihmisestä ja kertoi tuntevansa ihmisiä, jotka eivät pysty tekemään elämässään mitään muuta kuin odottamaan oleskelulupapäätöstä. Muhammadin, kuten Soheilin ja Kaisankin kuvauksessa odottaminen näyttäytyy lamaanuttavana, toimintakyvyttömyyttä aiheuttavana voimana.

Odottamisen aikajänteet lupaprosesseissa tulevat varsin karulla tavalla esiin, kun pohditaan odottamisen käsitettä. Kotimaisten kielten keskus määrittelee odottamista verbinä seuraavasti: *olla varautunut, valmistautunut jnk tuloon, jhk tapahtumaan tms.* Kuten määritelmä kuvaa, odottaminen on siten aktiivista, että vaikka sitä ei koko ajan ajattelisi, se on jatkuvasti läsnä odottajan elämässä. Julmaa ja väkivaltaista odottamisesta tulee etenkin silloin, kun jotain niinkin elämää määrittävää kuin oleskelulupapäätöstä joudutaan odottamaan vuosien ajan. Haastateltavien kokemukset kuvaavat, miten tällainen vuosiakin jatkunut varautumisen tila vaikuttaa ihmiseen ja hänen lähipiiriinsä. Soheil pohtii epävarmaa odotteluaikaa seuraavassa sitaatissa:

Koska uudessa maassa, uudessa kulttuurissa ja uudet ihmiset ja vielä se, että sun asiat jotenkin siellä jossain kelluu eikä tiedä mitään, sä et tiedä päätöstä, ei mitään työtä, ei mitään tulevaisuutta, mutta vähän sun piti vain opiskella kieltä ja toivoa, että joskus pääset tuohon yhteiskuntaan sisään.

Soheilin mukaan oleskeluluvan odottamisen tilanteessa yhdistyy epävarmuus käsittelyajoista, päätöksen lopputuloksesta ja tulevaisuudesta. Lisäksi aikaa määrittää ulkopuolisuuden tunne muista ihmisistä, kulttuurista ja yhteiskunnasta. Kuvaus luonnehtii sitä, kuinka moninlaisella tavalla epävarmaa ja näköalatonta elämä voi olla oleskeluluvan odottamisen tilanteessa. Hän käyttää osuvasti sanaa kelluminen kuvaamaan oleskelulupaprosessin epämääräisyyttä. Lisäksi Soheilin mukaan tilannetta haastaa se, että yhteiskuntaan mukaan pääseminen, joka voidaan ymmärtää kotoutumisena, perustuu oleskeluluvan odottamisen vaiheessa *toivoon*, ei varmuuteen.

Ei-kansalaisten elämän ajallinen ulottuvuus syntyi vahvasti hakuprosessien syklimäisestä kierteestä, jossa ikään kuin porttina vapautteen häämöttää kansalaisuus, joka mahdollistaisi liminaalitalasta ulospääsyn. Kansalaisuus näyttäytyy haastateltavien kokemuksissa nimenomaan epämääräisesti tulevaisuudessa häämöttävänä, erityisesti Orpon hallituksen maahanmuuttopoliittisten muutosten myötä, joita Maria kuvaili kansalaisuuden maalin yhtäkkisenä siirtämisenä huomattavasti kauemmas. Merkille pantavaa onkin se, että myös

haastatteluhetkellä, jolloin kaikilla haastateltavilla oli joko voimassa oleva oleskelulupa tai kansalaisuus, parien arkielämää leimasi kokemus liminaalitulassa elämisestä. Esimerkiksi Soheil korosti sitä, kuinka ei-kansalaisena kaikki byrokraattiset prosessit kestävät kauemmin. Hän antoi esimerkin viisumin hakemisesta ulkomaille matkustettaessa. Syklimäisyys toistui myös parien kokemassa ahdistuksessa oleskeluluvista. Monet parit kokivat voivansa elää varsin normaalia perhe-elämää aina siihen asti, kunnes oleskelulupaa pitää hakea uudestaan, mikä toimii muistutuksena siitä, että toisen puolison oikeus elää Suomessa ei ole itsestäänselvä ja palauttaa mieleen hakuprosesseihin liittyvän ahdistuksen.

Oleskeluluvan odottamisen vaihe elämässä on ollut joillekin pareille aikana niin stressaavaa ja kuormittavaa, jopa traumatisoivaa, että siihen liittyvä pelko on jäänyt elämään myös sen jälkeen, kun oleskelulupa on saatu ja vahvistuu erityisesti oleskelulupaa uusittaessa. Erityisen ahtaalla parit kokivat olleensa tilanteissa, joissa puolisolle oli annettu oleskelulupa vain lyhyeksi aikaa, esimerkiksi vain vuodeksi. Oleskeluluvan uusimisen lisäksi oleskelulupatyypin vaihtaminen oli ahdistusta aiheuttava asia, jota Maria ja Muhammad kuvailivat hyppäämisenä: *”Ja sitten se epävarmuus, silloin kun lupia vaihdetaan – muistan, kun Muhammad valmistautui, hän sanoi, hyppäämään – silloin todella tuntuu siltä, että pitää ottaa iso harppaus luvasta toiseen.”* On huomattavaa, että pari kuvaa lupatyypin vaihtamista nimenomaan hyppäämisenä, ei esimerkiksi uskon loikkana, joka ilmaisuna myös sopisi kuvaukseen. Parin kokemukset prosessista olivat niin huonoja, että sanavalintaa voidaan pitää tarkoituksellisena. Verbi hyppääminen korostaa vahvemmin lupatyypin vaihtamiseen liittyvää pelkoa ja toivoa, jossa ei ole enää jäljellä uskoa tai luottoa prosessin sujuvuuteen.

Monet pareista olivat huonojen kokemustensa myötä kyynistyneet ja menettäneet luottamuksensa maahanmuuttojärjestelmään. Aikaisempien kokemustensa takia esimerkiksi Maria ja hänen puolisonsa eivät voi luottaa siihen, että prosessi menisi hyvin, johdonmukaisesti ja hakijan etu edellä. Heillä on jatkuvasti läsnä abstrakti pelko siitä, että entä jos sittenkin asiat tulevat menemään huonoimmalla mahdollisella tavalla, mikä käytännössä tarkoittaisi karkottamista. Heidän kokemustensa mukaan oleskeluluvan saaminen on täysin kiinni hyvästä onnesta ja tuurista. Maria totesi, että vaikka teoriassa kaiken pitäisi toimia hyvin, Migrin kohdalla siihen ei voi luottaa. Marian ja Muhammadin epäluottamus liittyy vahvasti siihen, että he ovat omakohtaisesti kokeneet niin paljon vääryyksiä Muhammadin prosessissa. Myöskään Soheil ei enää luota siihen, että Migrissä ymmärrettäisiin inhimilliset virheet, kuten kirjoitusvirheet nimissä, vaan kokee, että tällaiset pienet virheet voivat osoittautua kohtalokkaasti koko hakemuksen kannalta. Hän oli sitä

mieltä, että virheen tehdessään ihmisen on johdonmukaisesti pysyttävä antamassaan virheellisessä tiedossa, koska sen korjaamaan pyrkiminen herättäisi heti epäluottamusta ja epäilyä tahallisesta valehtelusta tai tietojen vääristelystä.

Haastateltavat olivat vaihtelevin tavoin kriittisiä tai epäluottavaisia maahanmuuttojärjestelmää, käytännössä usein Migriä, kohtaan. Usein parien luottamus ja kriittisyys järjestelmää kohtaan olivat kuitenkin parisuhteessa puolisoiden välillä samantasoisia. Täysin luottamuksensa menettäneet parit kyseenalaistivat usein kokonaan sen, että Migri toimisi lainmukaisesti, oikeudenmukaisesti tai johdonmukaisesti. Maria, Olivia, Arman ja Matilda esittivät tällaista kritiikkiä. Muhammad puolestaan tasapainotteli perusteellisen epäluottamuksen ja osittaisen kyseenalaistamisen välillä pohtien sitä, että joko Migri tekee työnsä todella huonosti ja epäammattimaisesti tai sitten he tekevät kielteisiä päätöksiä tarkoituksella, ideologisista syistä. Myös Kareem oli kahden vaiheilla esittäessään ensisijaisesti Migrin huonon toiminnan menneinä vuosina johtuneen vuoden 2015 pakolaiskriisin aiheuttamasta sekasorrosta ja uudesta tilanteesta, henkilöstön kouluttamattomuudesta ja päätösten nopeasta tahdist, mutta samalla pohtien sitä, että päätöksiin on mahdollisesti vaikuttanut myös vallalla ollut hallitus. Lievempi tapa esittää epäluottamusta onkin esimerkiksi prosessin byrokraattisuuden, jäykkyyden ja vaikeuden, Migrin työntekijöiden pätevyyden tai käsittelyaikojen pituuden kritisointi. Tällaista kritiikkiä esittivät erityisesti Kaisa, Soheil, Nasim ja Laura. Halu voida luottaa valtioon ja yhteiskuntajärjestelmään ilmenee siinä, että jotkut haastateltavat pyrkivät oikeuttamaan tai hyväksymään hallintaa esimerkiksi todeten, että vaikka se ei olisi parin oman tilanteen kannalta edullista, luonnollisesti valtion pitää jollakin tavoin kontrolloida maahanmuuttoa.

On huomattavaa, että usein erilaiset kritiikin muodot maahanmuuttokontrollia kohtaan limittyvät siten, että haastateltavat esittivät eri kohdissa vanhempaa ja lievempää kritiikkiä. Tyypillisesti he ilmaisivat syväkin kriittisyyttä muissa haastattelun kohdissa, mutta kysyessäni nimenomaan institutionaalista luottamuksesta, moni totesi kuitenkin luottavansa, ainakin jossain määrin. Tämä paljastaa sen, että institutionaalinen luottamus on toivottavaa ja se nähdään hyvänä. Täten haastateltavien oli vaikea suoraan todeta menettäneensä luottamuksensa, vaikka he olisivat ilmaisseet sen muissa kohdin haastattelua. Luottamuksen toivottavuus ilmeni myös siinä, että jotkut haastateltavat ilmaisivat suoraan halunsa luottaa, mutta totesivat tämän olevan mahdotonta heidän kokemustensa vuoksi. Luottamuksen menettämiseen tai säilyttämiseen maahanmuuttojärjestelmän kohtaamisten myötä en tässä tutkimuksessa paneudu pidemmin tekstin pituuteen liittyvistä syistä, mutta käsittelen aihetta

saman aineiston pohjalta erillisessä artikkelissa, joka on kirjoitettu yhdessä Sami Torssosen ja Saara Pellanderin kanssa.

6.2 Rajallistamisen vaikutukset arkeen ja yhteisiin suunnitelmiin

Rajallistamisen kokemukset ilmenivät pariin arjessa monin eri tavoin. Yleensä ne tarkoittivat lisääntyntä epävarmuuden tunnetta elämässä. Parit kuvasivat oleskelulupaprosessia erittäin kuormittavaksi erityisesti henkisellev hyvinvoinnille: se oli aiheuttanut unettomuutta, ahdistusta, huolta ja epävarmuutta pariin elämiin. Yksi kansalaispuoliso oli sairastunut uupumukseen prosessin tuottaman henkisen taakan alla. Epävarmuus elämässä oli niin normalisoitunutta pareille, että se ei noussut esiin haastatteluissa poikkeuksena, vaan enemmänkin elämään kuuluvana ja sitä määrittävänä itsestäänselvyytenä.

Elämään liittyvä rajallistaminen ja rajatut mahdollisuudet olivat konkretisoituneet pareille eri tilanteissa. Monet pareista tunnistivat heidän omaan parisuhteeseensa liittyvät rajoitteet verratessaan elämäänsä muiden pariskuntien elämiin. Esimerkiksi Laura pohti sitä, miten epäreilulta tuntuu, että he eivät ole parisuhteessaan voineet toteuttaa suunnitelmiaan tai unelmiaan samalla tavalla kuin pariskunnat tyypillisesti voivat. Lauralle ja Nasimille kansalaisuudettomuuteen liittyvät rajoitukset olivat tulleet esiin ensisijaisesti siinä, kuinka vaikeaa tai mahdotonta on ollut matkustaa yhdessä, kun Nasimilla ei ole ennen oleskelulupaa ollut passia ja oleskeluluvan saamisen jälkeenkin vain muukalaispassi, jolla matkustaminen on hankalaa. Myös Matilda ja Hussain olivat prosessissa tehdyn virheen takia joutuneet tilanteeseen, jossa Hussainilla ei ole voimassa olevaa passia, eikä hän voi saada myöskään muukalaispassia eikä täten pysty matkustamaan Suomen rajojen ulkopuolelle. Lauralle ja Nasimille on lisäksi ollut merkittävää, että Nasim ei pysty äänestämään presidentin- tai eduskuntavaaleissa, mikä on tuntunut erityisen harmilliselta sen takia, että heillä on tapana seurata politiikkaa ja keskustella siitä yhdessä.¹

Toisinaan kansalaispuolisoon ulottuva rajallistaminen on kulminoitunut hyvinkin pienissä ja mitättömissä hetkissä, kuten puolison sukunimen hämmästelyssä tai sukunimen jatkuvassa tavaamisessa viranomaisille. Eräs kansalaispuoliso kertoi kyllästyneensä siihen, että täytettäessä oleskelulupahakemusta enterfinland-palveluun järjestelmä kysyy joka kerta alusta asti hänen puolisonsa henkilötiedot uudestaan, vaikka puoliso on asunut Suomessa jo vuosia,

---

¹ Presidentin- ja eduskuntavaaleissa vain kansalaiset ovat äänioikeutettuja. Kuntavaaleissa myös toisen maan kansalainen, jolla on ollut kotikunta siinä kunnassa vähintään 51. päivää ennen vaalipäivää, on oikeutettu äänestämään. (Vaalit 2025.)

ja Migrillä on hänestä tallessa kaikki tiedot pienintäkin yksityiskohtaa myöten. Pari koki tämän symboloivan hallinnollisissa prosesseissa tapahtuvaa ulossulkemista, jossa ei-kansalaisen eletty elämä Suomessa sivuutetaan, kun häntä kohdellaan kuin palvelua ensimmäistä kertaa käyttävää hakijaa.

Haastateltavat kokivat, että rajallistamisen tunkeutuminen parien arkeen ilmenee omien toimien ja elämänvalintojen pakonomaisessa reflektoinnissa. Marian mukaan ei-kansalaisena ihmisen on mietittävä jatkuvasti kaikkia elämänvalintojaan siitä näkökulmasta, miltä asia tulee näyttämään oleskelulupahakemuksessa. Parin kokemuksen mukaan oleskelulupajärjestelmä tekee ei-kansalaisen ja hänen läheisensä täysin riippuvaiseksi siitä. Heille kokemus tarkkailun alaisena elämisestä tarkoitti sitä, että kaikkia elämänvalintoja, jopa arkielämää, on tarkasteltava sen näkökulmasta, voiko Migri voi nähdä asian epäilyttävänä. Maria kuvailee tulleen valvonnan tunteesta vainoharhaiseksi:

Koska miten se näyttää vähemmän epäilyttävältä Migrin silmissä, tiedätkö, sitä yrittää mieltää. Ja kaikki mitä teet – miten kävelet kadulla, kenen kanssa, mitkä rahat, mitä maksuja teet pankkitililläsi. Ihan arkipäiväisiä asioita sitä ajattelee. Ja varsinkin tällaisessa maassa, missä ihan arkisetkin asiat rekisteröidään ja on kaikkien nähtävillä – missä asut ja niin edelleen, jos muutat ja sellaista – se tuntui tosi objektiiviselta. Mä olin myös tosi vainoharhainen, niin mulle siitä tuli tosi kuormittava kokemus.

Marian kokemus kuvaa muukalaistumista, jossa kansalainen on sisäistänyt maahanmuuton hallinnan niin vahvasti, että on alkanut valvoa ja ohjata omaa käyttäytymistään sen mukaan. Marian kokema hallinta voidaan ymmärtää foucault'laisena itseen kohdistuvana hallintana, jossa yksilö muokkaa käyttäytymistään työstämällä halujaan, pyrkimyksiään ja uskomuksiaan (Helén 2010, 29). Tällöin ei ole oleellista, mitä maahanmuuton hallinta objektiivisesti on tai velvoittaa, koska omaksuessaan sen arkeensa yksilöt toteuttavat sitä mahdollisesti jopa tiukemmin, kuten Marian esimerkki osoittaa. Marian mukaan tilannetta ja hänen vainoharhaisuuttaan pahentaa vielä se, että Suomessa niin moni tieto rekisteröidään ja pystytään osoittamaan Migrin päätöksissä. Samalla tavoin Arman koki oleskelulupaa odottaessaan, että hän on koko ajan valvonnan ja tarkkailun alaisena ja että joku raportoi hänen tekemisiään Migrille. Myöhemmin oleskeluluvan saamisen jälkeen, mutta kansalaisuutta odottaessaan Arman lopetti aktivismin ja mielenosoitukseen osallistumisen, koska hän oli huolissaan, että se voisi vaikuttaa hänen prosessiinsa. Hän koki, että Natoon liittymisen myötä Suomessa ei sallita enää tietynlaisia mielipiteitä, ja ettei hän sen takia voi olla täysin vapaa omien näkemystensä ilmaisussa.

Vainoharhaisuus on osuva käsite kuvaamaan myös muiden haastateltavien kokemuksia Migrin valvonnan alaisena elämisestä. Monilla elämään liittyy vahvasti pelko arkisista, vahingossa tehdyistä virheistä, jotka voisivat osoittautua kohtalokkaaksi oleskeluluvan tai kansalaisuuden saamisen kannalta. Pelko virheiden tekemisestä liittyy sekä lupaprosesseissa tehtyihin virheisiin että arjessa muuten tehtyihin rikkeisiin tai rikoksiin. Esimerkiksi Muhammad kertoi kaveristaan, joka joutuu käyttämään lääkitystä, koska hän pelkää niin paljon tekevänsä jotain väärää, joka vaarantaisi hänen mahdollisuutensa saada oleskeluluvan. Matilda puolestaan pohtii prosessin haurautta kuvatessaan tarvetta olla jatkuvasti valppaana mahdollisista virheistä: ”*tuntuu että se on hirveän semmoinen hauras prosessi ja tavallaan pitää olla hyvin varuillaan, että sä et mokaa mitään.*” Laura puolestaan koki, että jatkuva varuillaan olo ja epävarmuus liittyy maahanmuuttojärjestelmään liittyvän tiedon rajautuneisuuteen. Hän pohti sitä, kuinka koskaan ei tiedä, onko prosessista syytä olla huolissaan, jolloin siitä on huolissaan myös silloin, kun se ei olisi perusteltua.

Haastateltavien pelko perustuu heidän omiin aikaisempiin kokemuksiinsa Migrin kanssa, jolloin oleskeluluvan saamisen on pitänyt olla varma, lähes muodollinen prosessi, mutta jolloin lupa onkin hylätty haastateltavien näkökulmasta täysin mitättömistä tai typeristä syistä, kuten ylinopeussakkojen takia. Haastateltavat kuvasivat tilannetta absurdina. Ei-kansalaiset kävivät töissä, opiskelivat, maksoivat veronsa, vaikuttivat poliittisesti ja kasvattivat lapsensa kunnolla, ja lopulta oleskelulupahakemus saattoi kariutua tahattomiin yksittäisiin virheisiin, kuten ylinopeussakkoihin. Haastateltavat kokivat korostettua tarvetta näyttäytyä kunnan kansalaisina, kuten Soheil kuvailee:

Kyllä välillä tulee semmoinen olo, että enkö mä ole kelvannut edelleenkään, että vaikka olen yrittänyt aina, ei mikään lasku ja ei mikään kenellekään häiriö eikä, yrittää kaikille tehdä hyvää, että välillä jopa olla pakko olla kiva, ettei tule vahingossa väärinymmärrys tai vahingossakaan kolhi kenenkään autoakaan ettei tule siitä joku.

Soheil pohtii pyrkimystään elää Suomessa mahdollisimman kunnollisesti ja esittää pelon tahattomien virheiden tekemisestä, jotka voisivat vaikuttaa prosessiin. Sitaatissa halu olla kunnan kansalainen näyttäytyy ei-kansalaiselle kuuluvana velvollisuutena, jolloin se ei ole täysin vapaaehtoista, vaan yhteiskunnallinen odotus. Soheil kertoi tilanteestaan täysin vakavissaan, vaikkakin hieman liioitellen, mutta erityisesti muissa haastatteluissa näiden kokemusten kerronnassa korostui huumori ja liioittelu. Tämän voi tulkita parien keinoksi keventää raskasta aihetta ja siitä kertomista. Tahattomilla virheillä perustellut kielteiset oleskelulupapäätökset ovat olleet raskaita tilanteita parisuhteen molemmille osapuolille, ja

täten huumori voi olla ainoa keino viestittää, kuinka käsittämättömiltä, absurdeilta ja epärealistisilta päätökset tuntuvat. Koomisilla esimerkeillä piikitellään viranomaisia siitä, kuinka typeriltä ja epärationaalisilta tuntuvin perustein oleskelulupia hylätään. Esimerkiksi Olivia vitsaili haastattelussa Migrin taustatyöstä: *”He todella tutkivat taustat syvällisesti – esim. oletko joskus pysäköinyt väärään paikkaan. Ehkä et nyt olekaan hyvä suomalainen.”* Maahanmuuttokontrollin esittäminen absurdina ja huonosti toimivana voidaan nähdä parien tapana toteuttaa vastarintaa sortavia käytäntöjä kohtaan.

Välitilassa eläminen tuli ilmi parien kokemuksissa myös suuremmissa mittakaavassa. Lähes kaikki parit olivat joutuneet muuttamaan yhteisen tulevaisuuden varalle tekemiään suunnitelmia tai niiden aikataulua oleskelulupa- tai kansalaisuusprosessin takia. Heidän parisuhteensa ja perhe-elämänsä olivat niin ikään välitilassa ei-kansalaisen oleskelustatuksesta aiheutuvan tilanteen vuoksi. Kiinnostavasti omissa haastatteluissani korostui suunnitelmien lykkääminen, kun avioliiton perusteella oleskelulupaa hakeneita pareja koskevassa tutkimuksessa on huomattu, että parien on nimenomaan täytynyt aikaistaa tiettyjä asioita, esimerkiksi häitä, oleskelulupaprosessin takia (esim. Lyytinen 2025). Haastattelemani parit olivat joutuneet lykkäämään esimerkiksi asunnon tai auton ostamista, matkustamista, häiden järjestämistä, perheen yhdistämistä, puolison perheen tapaamista tai lasten hankintaa tilanteen vuoksi. Ei-kansalaisuuden vaikutukset parisuhteeseen ovat ilmeisen epäsuoria monissa tilanteissa. Esimerkiksi eräs pari kuvaili sitä, kuinka he haluavat mennä naimisiin siten, että molempien puolisoitten perheet pääsevät paikalle. Tämä ei ole mahdollista missään muualla kuin ei-kansalaisen kotimaassa, johon hän ei kuitenkaan pysty matkustamaan, koska hänellä on turvapaikka Suomesta, mutta ei Suomen kansalaisuutta.² Täten he eivät pysty menemään naimisiin ennen kuin molemmat ovat Suomen kansalaisia. Parin avoliitolla on ollut pitkällekin ulottuvia vaikutuksia. Ei-kansalainen kertoi, että hänen perheensä on kotimaassaan kohdannut paheksuntaa ja ulossulkemista sen takia, että heidän poikansa asuu Suomessa yhdessä naisen kanssa, mutta ei ole hänen kanssaan naimisissa.

Rajallistaminen tuottaa hyvin jäykkiä mahdollisuuksia suunnitella tulevaisuutta: monet korostivat tarvetta suunnitella kaikki elämässä vain oleskeluluvan tai kansalaisuuden saamisen näkökulmasta siten, että kaikki muut aikajarat ja suunnitelmat joutuvat väistymään ja ikään kuin odotuslistalle. Mahdollisuutta suunnitella elämää haastaa myös se, että, kuten Olivia sen

---

² Turvapaikan saanut henkilö ei saa lähtökohtaisesti matkustaa kotimaahansa, sillä matkustaminen voi johtaa suojeluaseman menettämiseen (Finlex HE 10/2025).

ilmaisee, ”*ikinä ei voi olla 100 % varma puolison mahdollisuudesta edes jäädä Suomeen.*” Maria puolestaan kuvasi sitä, kuinka kaikki elämässä täytyy suunnitella siten, että se näyttää hyvältä Migrin ahtaissa oleskelulupakategorioissa. Täten tulevaisuus odottamisen vaiheessa näyttäytyy samaan aikaan jäykkänä ja epävarmana. On syytä kirjoittaa auki se itsestäänselvältä tuntuva asia, että parien elämässä lähes kaikki on riippuvaista oleskeluluvasta. Päätös, niin kielteinen kuin myönteinenkin, muuttaa parien elämää merkittävästi. Tämän tosiasian tunnistaminen auttaa myös käsittämään oleskeluluvan odottamisen piinallisuutta. Maria kuvailee väli tilaa osuvasti huomauttamalla, että elämä on muutakin kuin laki, mutta laki on kuitenkin koko ajan naaman edessä, mitä ikinä tapahtuukaan: ”*On niin suuri ristiriita sen välillä, mitä me voidaan tehdä ja mitä laki joka tapauksessa päättää puolestamme.*”

6.3 Karkotettavuus elämää määrittävänä horisonttina

Karkotettavuus elämää määrittävänä horisonttina (Könönen 2022) on yksi näkökulma elämän liminaalisuuteen. Vaikka kaikilla haastateltavilla oli haastatteluhetkellä vähintäänkin oleskeluluvalla turvattu status, on heidän mentaalisesti varauduttava pahimpaan eli karkotukseen aina siihen asti, kunnes molemmilla puolisoilla on Suomen kansalaisuus. Erityisesti Orpon hallituksen muutokset maahanmuuttopolitiikkaan ovat lisänneet parien pelkoa siitä, että ei-kansalaisen tilanne voisi hetkessä muuttua täysin. Viimeistään kyseiset lakimuutokset olivat vieneet monien luottamuksen johdonmukaiseen ja oikeudenmukaiseen yhteiskuntajärjestelmään. Moni haastateltava liitti kysymykseni luottamuksesta suoraan tapahtuneisiin lakimuutoksiin. Esimerkiksi Matilda pohti, että lakimuutosten myötä hän ei enää voi luottaa siihen, että lupaprosessit olisivat inhimillisiä ja helppoja. Puhuttaessa viimeaikaisista muutoksista maahanmuuttopolitiikkaan Muhammad mainitsee arabialaisen sanonnan: ”*miehuummin tapa ihminen nopeasti kuin kerrot hänelle, että hän kuolee kahden vuoden päästä.*” Sanonta kuvaa lähes kirjaimellisesti hidasta tai hallinnollista väkivaltaa, jota maahanmuuton kontrollissa toteutetaan.

Karkotettavuuden pelko liittyy olennaisesti lupaprosesseihin ja maahanmuuttojärjestelmään liittyvän tiedon rajautuneisuuteen ja epämääräisyyteen, koska erityisesti varman tiedon ja ymmärtämisen puute aiheuttaa pelkoa tulevaisuudesta. Laura pohtii tiedon puutteen yhteyttä karkotettavuuteen seuraavassa sitaatissa. Hänen pohdintansa on osuva kuvaus karkotettavuudesta elämää määrittävänä horisonttina, joka voi olla läsnä myös hyvin häilyvänä mahdollisuutena, mutta on silti otettava huomioon.

Ne on toki aika ääriesimerkkinä, mutta tavallaan sekin ehkä kun ei välttämättä ole tietoa, että missä tapauksessa semmoinenkin voisi tapahtua, niin ehkä on ollut semmoinen ääri...semmoinen puolijajatus, että puoliso joutuisi pois täältä ja sitten itse jäisi tänne tai jotenkin joutuisi vaikka itse muuttaa sen takia ulkomaille, että voisi olla yhdessä tai jotain.

Vaikka omissa haastatteluissani epävarmuus yhdistettiin usein nimenomaan uusiin lakimuutoksiin, voidaan aikaisemman tutkimuksen perusteella argumentoida, että jatkuva epävarmuus liittyy ylipäätensä siihen, että periaatteessa yksi lakimuutos tai päätös voisi muuttaa elämäntilanteen täysin (Könönen 2022, 147). Seuraavissa sitaateissa Arman ja Maria kuvailevat samankaltaisia pelkojaan siitä, että hallituksen lakimuutokset voisivat vaikuttaa myös heidän tilanteeseensa, vaikka teknisesti ottaen kaiken pitäisi olla kunnossa. Armanin sitaatti on ensimmäinen ja Marian jälkimmäinen.

Ehkä tämä ei vaikuta minuun, mutta ajattelen koko ajan, että entä jos vaikuttaa. Entä jos he yhtäkkiä sanovat, että hei, tätä voidaan soveltaa myös aiemmin hakeneisiin. Se on sellaista epävarmuutta koko ajan.

Mä sanoisin, että okei, olet ollut täällä monta vuotta, sulla on vakaa –, olet käynyt läpi niin paljon, tämä tulee menemään hyvin, olemme puhuneet lakimiesten kanssa, tiedämme että tämä tulee menemään hyvin. Mutta sitten on mun pelko, meidän pelko, se epävarmuus, kun jotkut lakimiehetkin sanovat, että emme tiedä miten Migri aikoo soveltaa näitä lakimuutoksia. Joten joudut aina pelkäämään, että entä jos, tiedäthän, tavallaan luotat siihen, että okei, nyt on parempi, tiedämme lain mukaan, tiedämme tunteissamme, että tilanteesi on vakaampi. Mutta nämä jatkuvat ulkomaalaislain muutokset, pelkäävät että sitten jokin vaan (näyttää käsillään) romahtaa ja kaikki menee ihan vituiksi.

Sitaatissa Maria luonnehtii osuvasti sitä, miltä karkotettavuus tuntuu. Kuten Armanin, Marian ja Lauran pohdintoista ilmenee, onkin oleellista huomata, että haastattelemini parien kohdalla karkotettavuus on usein melko epärationaalista: todennäköisyys joutua karkotetuksi ei ole suuri. Karkotettavuus vaikuttaa olevan vahvasti tunnepohjaista ja liittyvän ruumiillistuneeseen pelkoon ja epävarmuuteen, joka on syntynyt prosessin aikana ja täten jää mieleen ja kehoon, vaikka oleskelulupa saataisiin. Ristiriitaisuutta tuottavat halu luottaa siihen, että kaikki menee hyvin, mutta toisaalta aikaisemmat kokemukset ja tieto muiden ihmisten prosesseista, jotka osoittavat, että oleskelulupajärjestelmään ei voi luottaa. Esimerkiksi Olivian ja Armanin kokemukset prosessista saavat heidät jatkuvasti pohtimaan Armanin kansalaisuushakemuksen menestymistä, vaikka teknisesti ottaen kaiken pitäisi olla kunnossa. Niin ikään heidän kohdallaan mikään kansalaisuushakemuksen tilassa ei aiheuta epävarmuutta, vaan pikemminkin se, että varmana pidetyn oleskelulupahakemuksen kanssa on aikaisemmin tullut vastaan yllättäviä ongelmia. Mielen päällä on jatkuvasti huoli siitä, entä

jos sattuukin jotain yllättävää. Monet haastateltavani olivat todella huojentuneita verrattain hyvästä tilanteestaan, koska kaikilla on tuttuja ja ystäviä, joiden prosessi on mennyt paljon omaa huonommin. Esimerkiksi Olivia pohti, ettei voi edes kuvitella vaikeammassa tilanteessa olevien pariin stressiä, kun hekin stressaavat paljon, vaikka Arman on oikeudelliselta asemaltaan hyvin vakaassa tilanteessa.

Karkotettavuus on saanut parit tekemään varasuunnitelmia ja pohtimaan vaihtoehtoisia oleskelulupaperusteita tai tulevaisuuden mahdollisuuksia. Monet pareista korostivat tyytyväisyyttään siitä, että painostavasta elämäntilanteesta huolimatta ei-kansalainen oli onnistunut tekemään valintoja oman tulevaisuutensa parantamiseksi oleskelulupaprosessin aikana esimerkiksi kouluttautumalla. Kouluttautuminen nähtiin myös tapana varmistaa oma oleskelustatus, koska se lisäsi mahdollisuuksia hakea oleskelulupia eri perustein. Lisäksi se lisäsi mahdollisuuksia saada oleskelulupa eri maihin, mikä antoi pareille enemmän valtaa oman asuinmaansa päättämiseen. Esimerkiksi Olivia ja Arman olivat turvanneet tilanteensa sillä, että he voivat muuttaa opiskelu- tai työoleskeluluvilla toiseen maahan, jos jostain syystä Arman ei saisi kansalaisuutta Suomeen. Kuvatessaan tyytyväisyyttään jotkut haastateltavat vaikuttivat tietoisesti varovan esittämästä kiitollisuutta hyvästä tilanteestaan yhteiskunta- tai maahanmuuttojärjestelmää kohtaan. Tämä ilmenee esimerkiksi Olivian kommentissa, jossa hän aluksi puhuu puolisonsa onnekkaisuudesta, mutta toteaaakin, että kyse ei ole onnesta, vaan kovasta työstä. Lausahduksessa Olivia toteuttaa vastapuhetta kiitollisuuskertomusta kohtaan. *Me ollaan aika onnekkaita tai sä olet hyvässä asemassa, ei onnekkaita, vaan olet tehnyt paljon töitä sen eteen, ja se on hienoa.*

Eräs pari on niin turhautunut ja väsynyt Suomen viranomaisten tapaan hoitaa asioita, että he ovat päättäneet muuttaa ulkomaille heti, kun ei-kansalainen saisi Suomen kansalaisuuden. Päätös perustuu myös parin kokemuksiin Suomen ulossulkevasta ja rasistisesta ilmapiiristä. Kansalaispuoliso kuvasi tukahduttavana elämää, jossa pari kohtaa jatkuvasti niin hallinnollista kuin arkistakin rajallistamista. Hän kertoi heidän suuntaavan maahan, jossa toivon mukaan olisi ”*hieman helpompi hengittää*”. Parin päätös on hyvä esimerkki siitä, että oleskelulupaa tai kansalaisuutta hakevat ei-kansalaiset eivät välttämättä suunnittele elämää kansallisvaltiokeskeisen maahanmuuttojärjestelmän ohjaamilla tavoilla, jonka mukaan kansalaisuutta hakevan ihmisen pitäisi suunnitella asuvansa tulevaisuudessa siinä valtiossa, johon hän hakee kansalaisuutta. Sen sijaan ihmiset pyrkivät käyttämään järjestelmän tarjoamia mahdollisuuksia hyväkseen elämässään, joka on usein huomattavasti monitahoisempaa kuin maahanmuuttojärjestelmän luomat ahtaat kategoriat.

Poislähteminen tai sen mahdollisuuden pohtiminen voidaan nähdä myös vastarinnan keinoina ja kannanottona, kirjaimellisesti jaloilla äänestämisenä. Esimerkiksi eräs haastateltavista ei-kansalaisista kertoi haluavansa lähteä Suomesta, koska hän on kyllästynyt suomalaisen yhteiskunnan rasismiin ja totesi, ettei ole hänen tehtävänsä tehdä natseista ihmisiä viitaten hänen kohtaamaansa rasismiin. Lähteminen kannanottona on mahdollinen myös sellaisissa tilanteissa eläville ihmisille, joiden keinot vastarintaan ovat muuten hyvin rajalliset. Vaikka lähteminen kannanottona on yksilöllinen ja suuressa mittakaavassa pienimuotoinen vastarinnan tapa, osoittaa se kuitenkin ei-kansalaisten aktiivisen toimijuuden myös alistavissa olosuhteissa. Lisäksi ilmiön mittaluokan kasvaessa siitä tulee myös vääjäämättä osa laajempaa tietoisuutta. Esimerkiksi Muhammad kertoi tietävänsä kymmeniä ihmisiä, jotka ovat päättäneet lähteä Suomesta Orpon hallituksen lakimuutosten myötä.

Parit pohtivat haastatteluissa myös sitä, tulisiko toinen puolisoista olemaan samanarvoinen muiden kansalaisten kanssa edes silloin, kun hän saisi kansalaisuuden. Orpon hallituksen lakimuutokset, jotka mahdollistavat kansalaisuuden poistamisen yhä useammassa tilanteissa, lisäsivät tähän liittyvää epäilyä. Esimerkiksi Arman suhtautui epäilevästi siihen, että Suomen valtio auttaisi samalla tavalla hädässä olevaa kansalaista ulkomailla niiden kansalaisten kohdalla, jotka ovat saaneet kansalaisuuden myöhemmin elämässään. Olivia puolestaan käsitteli kansalaisuuksien eriarvoisuutta pohtimalla sitä, että hänen kansalaisuuttaan ei voi poistaa, riippumatta esimerkiksi siitä, kuinka pahan rikoksen hän Suomessa tekisi. Hän pelkää tällaisten lakimuutosten johtavan siihen, että Suomen kansalaisuuden merkitys ja arvo jakautuisivat sen mukaan, onko kyseessä syntyperäinen Suomen kansalainen vai kansalaisuuden myöhemmin saanut toisen maan kansalainen. Olivia näki, että muutoksilla tuotetaan A- ja B-luokan kansalaisia, joista ensimmäisten kohdalla kansalaisuutta ei voida poistaa ja toisten kohdalla voidaan.

Keskeistä ei siis ole se, millä perusteella kansalaisuuden peruuttaminen olisi mahdollista, vaan se, että tällaista mahdollisuutta on ylipäättänsä alettu esittää. Tällaisella muutoksella osoitetaan todeksi parien pelko siitä, että edes henkilöt, jotka ovat saaneet kansalaisuuden, eivät ole samassa asemassa suhteessa syntyperäisiin Suomen kansalaisiin. Kun lisätään mahdollisuuksia poistaa kansalaisuuden saaneen ihmisen kansalaisuus, ulottuu rajallistaminen ja täten karkotettavuuden horisontti yhä räikeämmin myös kansalaisuuden saamisen jälkeiseen aikaan. Täten teoriassa mahdollistetaan ainaisesti jatkuva ulkomaalaistaustaisiin kohdistuva rajallistaminen ja sen pohjalta tehty erottelu.

6.4 Rajallistaminen kansalaispuolisoiden kokemuksissa

Kansalaispuolisoiden kokemukset ja ajatukset rajallistamisesta poikkeavat heidän kansalaisuushistoriansa ja -statuksensa takia ilmeisen paljon heidän puolisoitensa kokemuksista. Vaikka kansalaispuolisot eivät olisikaan ikinä luottaneet tai kokeneet merkittävää kiinnittymistä Suomen valtiota tai yhteiskuntaa kohtaan, on heillä ollut tietynlaisia oletuksia sen toiminnasta, jotka ovat pohjautuneet heidän omiin kokemuksiinsa järjestelmässä. Sen sijaan ei-kansalaisilla, joilla ei ole ollut kokemukseen perustuvia oletuksia Suomen yhteiskuntajärjestelmän toiminnasta ennen Suomeen muuttoa, odotukset sitä kohtaan ovat olleet erilaisia. Toisin sanoen, ei-kansalaiset eivät ole voineet samalla tavoin muukalaistua, koska heitä on alusta alkaen kohdeltu muukalaisina Suomessa. Sen sijaan kansalaispuolisot, joiden kuulumista Suomeen ei ole haastettu niin statuksen kuin ulkoisenkaan olemuksen perusteella aikaisemmin, ovat parisuhteessaan olleet alttiita kokemaan muukalaistumista eli kohtaamaan ei-kansalaisille tarkoitetun kohtelun omassa elämässään.

Kiinnostavasti monien parien kohdalla kansalaispuoliso oli se, joka kuormittui ja stressasi lupaprosesseista enemmän. Yleensä kansalaispuolisoiden epävarmuus ja huoli prosessista liittyi myös siihen, että he olivat puolisoitaan kriittisempiä maahanmuuttojärjestelmää kohtaan. Tämä saattaa liittyä juuri tiedon määrään ja siihen, että monien parien kohdalla kansalaispuoliso on ollut se, joka on täyttänyt hakemukset ja tehnyt suurimman osan hakemiseen liittyvästä työstä. Esimerkiksi Nasimin seuraava toteamus osoittaa, kuinka nurinkurisesti Laura on parisuhteessa se, joka huolehtii ja tartuttaa huolensa myös Nasimiin, vaikka oleskelulupaprosessi koskettaa virallisesti vain Nasimia. Hänen kommenttinsa luo vaikutelman vastakohtaisesta tilanteesta, jossa Laura olisi ei-kansalainen, jota Nasim puolisona tukee henkisesti: ”*Joo, kyllä aina Laura ahkerasti lukee minulle. Kyllä se totta kai, kun se häntä ahdistaa tai vaikuttaa häneen, niin mullakin se...*” Viime aikoina on puhuttu paljon naisille kasaantuvasta metatyöstä perheissä, ja tässä tapauksessa puolison prosessista huolehtimista voidaan tarkastella yhtenä metatyön muotona. Toisaalta asia voi liittyä myös ei-kansalaisten taustaan: moni heistä on elänyt koti- tai asuinmaassaan ennen Suomeen muuttoa niin vaikeissa tilanteissa, että Suomessa tunnettu epävarmuus asettuu suhteellisesti matalammalle kuin kansalaispuolisoilla, jotka ovat parisuhteessa kokeneet ensimmäistä kertaa omaan elämään liittyvää epävarmuutta oleskeluoikeudesta.

Kansalaispuolisoille ei-kansalaisten elämää määrittävä rajallistaminen on tullut ilmi hieman eri tavoin riippuen siitä, onko heillä ollut aiempaa tietoa aiheesta ennen puolisonsa tapaamista. Kansalaispuolisoista Marialla, Olivialla ja Eerikalla on ollut puolisonsa tavatessaan maahanmuuttokontrolliin ja -järjestelmään liittyen jonkinlaista osaamista, mitä on kartutettu esimerkiksi yliopisto-opinnoista, aktivismista, vapaaehtoistyöstä ja ihmisoikeusjärjestöjen työn seuraamisesta. Riippumatta siitä, onko kansalaispuolisoilla ollut aikaisempaa tietoa tai osaamista aiheesta, on puolison prosessin seuraaminen tuottanut yllätyksiä heille. Esimerkiksi Olivia kuvailee sitä, kuinka maahanmuuttokontrolli on tuottanut yllätyksiä parisuhteessa, vaikka hän on tiennyt aiheesta jo esimerkiksi tutkimuksesta ja ihmisoikeusjärjestön toiminnan seuraamisen myötä: ”*se on se, kun näen sen omin silmin niin siitä tulee paljon järkyttävämpää kuin että jos luen jotain Amnestyn juttuja tai jotain tutkimusta.*”

Yllätykset liittyvät ristiriitaan siitä, millaista kohtelua puoliset itse Suomen kansalaisina saavat yhteiskunnassa ja instituutioissa verrattuna siihen, miten heidän puolisoihinsa ja muihin ei-kansalaisiin suhtaudutaan. Kansalaispuolisot kuvasivat ymmärryksen prosessia esimerkiksi shokkina tai skandalisoitumisena (*becoming scandalized*). Maria kertoi yllättyneensä ja järkyttyneensä ei-kansalaisten kohtelusta ensimmäistä kertaa oleskelulupajärjestelmään tutustuessaan, mutta puolisonsa prosessia seurattuaan hän ei enää ole yllätynyt mistään, vaan on kyynistynyt järjestelmään ja alkanut nähdä kaikkialla ympärillään epäoikeudenmukaisesti ja huonosti hoidettuja tapauksia. Hän kuvaa puolisonsa prosessin hoitamista Migrissä seuraavanlaisesti: ”*Näin myös, miten hänen turvapaikkaprosessinsa meni ja se oli ihan naurettavaa, paljon virheitä, paljon huolimattomuutta ja yleisesti sellainen tunne, että he olivat jo päättäneet olla uskomatta sinua.*”

Matilda on puolestaan ollut hyvin nuori heidän tavatessaan puolisonsa kanssa. Haastattelussa Matilda kertoi, ettei hänellä ollut mitään tietoa maahanmuuttopolitiikkaan liittyvistä asioista, eikä hän ollut ajatellut aihetta juuri ollenkaan ennen puolisonsa tapaamista. Matildalle rajallistaminen oli alkanut ilmetä yllättävinä kompastuskivinä arjen tilanteissa, joissa kansalaiset voivat pitää itsestäänselvyytenä asioiden sujuvaa toimimista ja joita voi olla vaikea ymmärtää, ennen kun ne osuvat omalle kohdalle. Esimerkiksi se, että ei-kansalaiset eivät voi saada pankkitunnuksia tai virallista henkilötodistusta Suomesta ennen oleskeluluvan saamista, oli ollut Matildalle yllätys, joka oli yhteisen elämän myötä tullut osaksi arkista todellisuutta. Myös Kaisa ja Laura olivat alkaneet tutustua oleskelulupajärjestelmän

toimintaan vasta puolisoonsa tutustumisen jälkeen. Samalla tavoin kuin Matilda, Kaisa oli ennen parisuhdetta ollut hyvin tietämätön maahanmuuton kontrollista ja ylipäättänsä liikkumisesta ja pakolaisuudesta. Kaisan pohdinta aiheesta kuvastaa sitä, kuinka vilpittömän yllättynyt hän on ollut kuullessaan puolisonsa kokemuksia pakolaismatkasta: ”*Sehän oli mulle yllätys, mä oikeasti kysyin varmaan monta kertaa Soheililta, että ai oikeasti sä tulit salaa, että tavallaan se oli mulle vaikeaa, että ai, tuleeko joku salaa, että kun mä en oikein tiennyt. Joo että sehän oli hieno juttu, että pääsi, että se on hurjaa, että pitää tehdä jotain salaa.*”

Kaisan kuvaus osoittaa hyvin, kuinka erilaisista tiedollisista positioista kansalaispuolisot voivat kahden kansalaisuuden parisuhteisiin tulla. Kaisalle se, että turvapaikanhakijoina rajoja pitää yrittää salaa, on ollut yllätys ja hämmennystä aiheuttava asia, joka hänen on pitänyt moneen kertaan varmistaa todeksi puolisoltaan. Tällaisille kansalaispuolisoille, jotka eivät ole tienneet oleskelulupa- ja maahanmuuttojärjestelmän toiminnasta juuri mitään ennen puolisonsa tapaamista, järjestelmän toiminta on niin ikään aiheuttanut yllätyksiä ja hämmennystä, mutta tämä on harvoin saanut heitä täysin menettämään luottamustaan sitä kohtaan. Kaisan ja Lauran sitaattit kuvastavat hyvin hämmennystä ja epäuskoa ei-kansalaisten saamasta kohtelusta oleskelulupajärjestelmässä. Kaisan sitaatti on ensimmäinen ja Lauran toinen:

Kun mä oon ollut Suomen asioiden kanssa tekemisissä, niin yleensä tilanne on erilainen eli ne ei ole niin tiukkoja [...] että se on aika tylyä toimintaa ja itselle on ollut vähän vaikea ymmärtää, että miten meidän maassa muka voi olla asiat näin.

Totta kai siinä varmasti pitää olla tarkka, mutta se se oli mun mielestä hyvin epämiellyttävää ja nöyryyttävää kun mä menin suomalaisena, mä en ole koskaan ollut tuommoisessa tilanteessa, niin sitten kun mä näin että minkälaiseen tilanteeseen ihmiset joutuu, niin mun mielestä se oli aika epämiellyttävä.

Sekä Kaisa että Laura peilaavat kokemuksiaan siihen, millaista kohtelua he ovat Suomen kansalaisina tottuneet saamaan valtion instituutioissa. Siihen verrattuna ei-kansalaisten, näissä tapauksissa heidän puolisoitensa, saama kohtelu tuntuu tylyltä, epämiellyttävältä ja nöyryyttävältä. Lauran kuvauksessa on kiinnostavaa se, että hän aloittaa tekemällä myönnötyksen oleskelulupajärjestelmän toimintaa kohtaan, mutta päätyy kuitenkin kertomaan epämiellyttävästä kokemuksestaan. Täten hän pyrkii rationalisoimaan ikävän tunnekokemuksen sillä, että järjestelmä toimii, kuten sen kuuluukin toimia eli pyrkii rajoittamaan maahanmuuttoa. Kun henkilöllä on ollut aikaisemmin vahva luottamus valtioon ja instituutioihin, ensimmäisten vastaavien kokemusten yhteydessä voi olla vaikeaa ymmärtää, miten Suomessa voidaan tietoisesti hoitaa asioita tavalla, joka on

kansalaispuolisoiden kokemusten mukaan huomattavasti vähemmän inhimillisempi, kuten Kaisa sitaatissa kuvailee.

Myös Eerika ja Kareem kokivat, että institutionaaliset järjestelmät toimivat kyllä lainmukaisesti kaikkien kohdalla, mutta kansalaisten kohdalla olevan toiminnassa ja kohtaamisissa enemmän inhimillistä kosketusta ja joustovaraa, kun taas ei-kansalaisten kohdalla vaatimukset ja toimintatavat perustuvat tiukasti sääntöihin. Heidän mukaansa tämä pätee niin koulutusjärjestelmässä, julkisessa liikenteessä kuin muuallakin yhteiskunnassa, koska empatiaa on helpompi kohdistaa ihmiseen, joka on samankaltainen kuin itse. Samalla tavoin Maria koki, että Migrin kanssa asioidessa aidolla inhimillisellä elämällä ei ole väliä, vaan Migri haluaa tiukan byrokraattisesti vain tietyt todisteet ja edellytykset täytetyiksi. Maria kritisoi toisistaan eroteltuja oleskelulupakategorioita, jotka eivät vastaa todellisuutta, vaan tyypistävät ihmiselämän moninaisuuden yhteen kategoriaan, kuten perheeseen, työhön tai suojeluun, liittyväksi.

Maahanmuuton hallinnan järjestelmää jossain määrin jo ennen puolisonsa tapaamista tunteneet pohtivat haastatteluissa sitä, kuinka asioihin liittyvä tieto ja osaaminen muuttuvat paljon henkilökohtaisemmiksi parisuhteessa. Parisuhteessa esimerkiksi oleskelulupajärjestelmän tuottama epäoikeudenmukaisuus ja sen huono toiminta eivät ole vain yhteiskunnallisia epäkohtia, vaan ne koskettavat omaa elämää hyvin konkreettisella tavalla. Esimerkiksi Maria, joka on auttanut puolisoaan oleskelulupaprosessien kanssa jo ennen seurustelun aloittamista, hämmästeli sitä, miten prosessista on voinut tulla yhä henkilökohtaisempaa ja kivuliaampaa parisuhteessa, koska hän luuli välittäneensä tilanteesta jo aikaisemmin niin paljon kuin on mahdollista välittää. Myös maahanmuuttopolitiikkaan liittyvät keskustelut ja maahanmuuttovastaiset mielipiteet ovat saaneet uuden ulottuvuuden parisuhteen myötä, kuten Olivia kuvailee kertoessaan väittelyistään perheensä kanssa:

Meillä on aina ollut erimielisyyksiä asioista, ja oon riidellyt heidän kanssaan näistä aiheista, mutta sitten kun se menee henkilökohtaiseksi, oon vaan silleen, etten edes halua puhua koko aiheesta. Muistan, miten aiemmin meillä oli tuntikausien joulupöytäkeskusteluja pakolaisuudesta ja maahanmuuttopolitiikasta ja tällaisista aiheista, ja olin niin vihainen mun perheelle ja väittelin heidän kanssaan. Nykyään jos aihe menee liian pitkälle, mä joko poistun keskustelusta tai painan punaista, että nyt riittää, mä en pysty ottamaan sitä kevyesti, koska se on liian henkilökohtaista. Nyt se tuntuu siltä, että sä et oo mun näkemyksiä vastaan, vaan mua vastaan, tää on mun elämä.

Olivia kuvaa sitä, kuinka parisuhteessa ei-kansalaisen kanssa maahanmuuttovastaiset mielipiteet eivät ole vain mielipiteitä muiden joukossa, vaan kannanottoja myös itseä vastaan.

Sitaatti on osuva esimerkki rajallistamisen ulottumisesta kansalaiseen: maahanmuuton kontrolli ja maahanmuuttovastaiset mielipiteet tulevat väistämättä henkilökohtaisiksi myös kansalaispuolisolle. Olivian kuvaamat joulupöytäkeskustelut aiheesta ovat hänelle liikaa, koska asetelma on muuttunut. Hän ei ole vain kansalainen väittelemässä aiheesta, vaan hän asettaa itsensä keskustelun kohteen asemaan, koska hänen puolisonsa kuuluu siihen joukkoon, josta puhutaan. Myös Maria koki samoin korostaessaan haastattelussa, että Muhammin oleskelulupaprosessi on heidän yhteinen taistelunsa ja että vaikka se on kivulias ja stressaava, hän mieluummin on perillä kaikesta tapahtuvasta kuin sulkee silmänsä. Hän piti vastuuttomana joitain kansalaispuolisoita, jotka eivät ole lainkaan kiinnostuneita puolisoitensa oleskelulupaprosesseista, vaikka tilanne olisi vaikeakin.

Yhteistä kaikissa kansalaispuolisoiden kokemuksissa parisuhteesta ei-kansalaisen kanssa on sen ymmärtäminen, kuinka piilotettua maahanmuuton kontrolli on kansalaisilta. Jälleen on kyseessä kokemukset lupaprosesseihin tai maahanmuuttokontrolliin liittyvän tiedon rajautuneisuudesta ja salamyhkäisyydestä. Kertoessaan maahanmuuttojärjestelmään liittyvän ymmärryksensä lisääntymisestä Matilda pohti sitä, onko tarkoituskaan, että niin kutsutut peruskansalaiset tietävät järjestelmän toiminnasta. Ainakin muiden haastateltavien kokemusten perusteella Matilda vaikuttaa olevan oikeilla jäljillä – maahanmuuttokontrolli todellakin korostuu varsin poissaolevana julkisesta sfääristä erityisesti suhteessa sen voimakkuuteen ja kovuuteen. Kokonaisvaltainen ymmärrys maahanmuuttojärjestelmän kontrollista vaikuttaa vaativan kontrollin ulottumista nimenomaan intiimiin ulottuvuuteen, jolloin minkään muunlainen ihmissuhde ei näytä tuottavan samanlaista ymmärrystä ja kokemuksia. Matilda kuvasi maahanmuuttokontrollia omana maailmanaan, johon hän on puolisonsa tilanteen myötä astunut ja johon suurimmalla osalla ihmisistä ei ole minkäänlaista kosketuspintaa.

Seuraavassa sitaatissa Matilda kuvailee osuvasti arjen tapahtumaa, jossa hän on ymmärtänyt maahanmuuttojärjestelmään liittyvän tiedon rajautuneisuuden. Matilda kertoo tilanteesta, jossa hän on selittänyt työkavereilleen hänen puolisonsa prosessiin liittyvää ongelmaa muukalaispassin hankinnassa. Matilda pohtii sitaatissa sitä, kuinka itselle jotkin asiat, kuten se, ettei hän voi tavata puolison perhettä tai ettei puolison perhe pysty matkustamaan Suomeen, ovat normalisoituneet. Rajallistamisen arkipäiväistymisen huomaa vasta tilanteissa, joissa pyrkii selittämään omaan parisuhteeseen tai puolison tilanteeseen liittyviä asioita ystäville:

Ja mä muistan joskus mä kerroin siis mun työkavereille vaan tuosta muukalaispassiasiaasta ja he oli ihan silleen että onko toi oikea nimi jollekin että ihan kauhea nimi muukalaispassi ja jotenkin sitten mulla heräsi, että niin, tää ei ole heille normaalipäivää ja he ei ole tietoisia tällaisista asioista että toki just se että ei ole mahdollisuutta mennä tapaa perhettä tai perhe ei pääse tänne tai näin niin nehän on todella isoja asioita, mitkä valitettavasti myös itselle on jopa vähän liian arkipäiväisiä, että ei edes muista.

Vallitsevat hiljaisuudet saattavat ilmetä hyvin arkipäiväisissä tilanteissa, kuten sen huomaamisessa, kuinka vaikeaa ja raskasta omaan parisuhteeseen tai puolison tilanteeseen liittyvistä asioista on jutella ”ulkopuolisten” kanssa. Matildan ja Eerikan havaintojen perusteella tuttaville tai ystäville on helpompi olla avaamatta omaan parisuhteeseen liittyviä poikkeavuuksia, koska ihmiset, joilla ei ole asiantuntemusta tai kokemusta aiheesta, eivät voi ymmärtää niitä. Toisaalta Maria ja Muhammad toivat esiin, että kaikki eivät edes halua ymmärtää maahanmuuttojärjestelmän toteuttamaa kontrollia. Heidän mukaansa jotkut ihmiset eivät siedä kuulla valtioon tai instituutioihin kohdistettua kritiikkiä ja pyrkivät rationalisoimaan toteutettua kontrollia esimerkiksi pohtimalla sitä, että negatiiviselle päätökselle on varmasti olemassa hyväksyttävä syy. Pari kertoi vitsailevansa, että joidenkin ihmisten kanssa yhteiskunnallista järjestelmää kritisoidessa joutuu pelkäämään, että he soittavat poliisille loukatusta kansallisylypeydestä ja että heidän reaktioidensa perusteella tuntuu siltä kuin kritisoisi heidän äitiään.

Toisaalta maahanmuuttokontrolliin liittyvä hiljaisuus julkisessa keskustelussa ja tiedossa voi ilmetä myös radikaalimmin ja vahvemmin silmiä avaavana kokemuksena. Esimerkiksi Maria kertoi puolisonsa prosessia seuratessaan ymmärtäneensä, kuinka tarkoituksellisen piilotettua maahanmuuton kontrolli on, erityisesti sellaiset käytännöt, kuten karkotukset, joiden voitaisiin olettaa kohtaavan kyseenalaistusta kansalaisilta, jos niistä tiedettäisiin laajemmin. Kuten hän toteaa: ”*Hävetkää, katsokaa nyt, miten piilottelette sitä kaikkea paskaa, mitä teette, karkotuksia, joita toteutate.*” Olivia sen sijaan kuvasi olleensa järkyttynyt, kun hän tajusi, että ennen häntä kukaan ei ollut kertonut hänen puolisolleen, että hänellä on oikeus opiskella ilmaiseksi yliopistossa. Armanin kohtaaman työnohjauksen perusteella heillä oli kokemus, että Suomessa pyritään ohjaamaan ei-kansalaiset vähän koulutusta vaativille matalapalkka-aloille, vaikka ei-kansalainen olisi korkeakoulutettu ja hänellä olisi työkokemusta ammatistaan.

Ei-kansalaisten kohtaamien käytäntöjen paljastuminen puolisoille muistuttaa joiltain piirteiltään ja kerronnaltaan uskonnollista kääntymyskokemusta. Puolisot näyttäytyvät tässä

yhteydessä sisäpiiriin kuuluvina valaistuneina, jotka tietävät asioiden oikean laidan. Ajatus on, että sitä vastoin suurin osa ihmisistä elää varsin tietämättöminä tai välinpitämättöminä ei-kansalaisiin kohdistuvasta hallinnasta. Kokemus valtioon tai instituutioihin kytkeytyvän piilotetun todellisuuden paljastumisesta ei liity ainoastaan maahanmuuttokontrollin kontekstiin. Esimerkiksi kulttuurintutkija Freja Högbäck on tehnyt tutkimusta vegaaniksi ryhtymisestä ja osoittanut, että päätös veganismista liittyy usein sen ymmärtämiseen, kuinka huonosti tuotantoeläimiä Suomessa kohdellaan ja kuinka piilotettua heidän kaltoinkohtelunsa on. Tuotantoeläinten tilanteen paljastuminen on johdattanut vegaaniksi ryhtyneitä näkemään myös muita vallitsevia, mutta näkymättömiä hyväksikäytön ja sorron muotoja. (Högbäck 2024, 84.) Sen ymmärtäminen, millä tavoin monien aikaisemmin hyvänä pitämä valtio kontrolloi ei-kansalaisten elämää sekä rajoilla että rajojen sisällä, on ollut kansalaisille kivuliasta ja raskasta, aivan kuten uudestisyntyminen uskonnollisena kokemuksena. Esimerkiksi Lauran kokemusta kuvaa hyvin ilmaisu *tieto lisää tuskaa*. Hän pohdiskeli sitä, kuinka näiden asioiden kanssa sekä tieto että tietämättömyys ahdistavat. Laura esimerkiksi kertoi aikoinaan googlailleensa Orpon hallituksen suunnittelemaa maahanmuuttopoliittisia muutoksia yön pimeinä tunteina internetin keskustelupalstoilta, eikä osannut edes sanoa, oliko keskustelupalstojen epämääräinen tieto pahentanut ahdistusta vai helpottanut sitä.

Puolisoiden kokemukset heijastelevat vaihtelevasti kokemuksellista muukalaistumista, jossa kansalainen kokee maahanmuuttokontrollin ja parisuhteen ei-kansalaisen kanssa vaikuttaneen myös häneen itseensä ja hänen omaan kansalaisuuteensa jollain tavalla. Yhteisenä kokemuksena sekä enemmän että vähemmän kriittisesti suhtautuvien välillä on kuitenkin se, että useimmat kansalaispuolisot kokivat, etteivät he ole enää voineet olla ylpeitä Suomesta tai suomalaisuudestaan sen jälkeen, kun he ovat huomanneet, miten ei-kansalaisia kohdellaan. Vaikuttaa siltä, että muukalaistumisen kokemus on yhdensuuntainen: luottamus yhteiskuntaan ja ihmisten tasa-arvoisuuteen ei enää palaudu takaisin, kun se on kerran menetetty. Esimerkiksi Maria pohti, että ehkä jossain vaiheessa lupaprosessiin liittyvä laillinen taistelu päättyy, mutta kokemus yhteiskunnan toteuttamasta vääryydestä ei kuitenkaan poistu.

Matildalle muukalaistuminen konkretisoitui siinä, että perusturvallisuudentunne siitä, että valtio pitää huolen omistaan, oli karissut pois, koska oma puoliso ei kuulu siihen joukkoon, josta valtio pitäisi samalla tavalla huolen. Olivia sen sijaan pohti sitä, millä tavalla hänen oikeutensa perheeseen toteutuu parisuhteessa ei-kansalaisen kanssa. Olivia kuvaa tyypillistä (esim. Charsley & Wray 2023; Griffiths 2019) muukalaistumisen kokemusta, jossa hän tuntee

kansalaisoikeuksiensa rajoittuneen parisuhdevalintansa myötä. Tämän myötä hän on alkanut tuntea itsensä ulkopuoliseksi ja kuulumattomaksi omassa maassaan:

Alkaa tuntua siltä, että on ulkopuolinen omassa maassaan, koska on olemassa sellainen ajatus, että kansalaisena sinulla on oikeus perheeseen ja oikeus valita oma elämäsi, puoliso ja kaikki siihen liittyvä. Ja joskus mietin, että onko minulla sitä oikeutta. Onko minulla täysi kansalaisen oikeus perheeseen? Vaikka puolisoni ei olekaan kansalainen. Ehkä en olekaan enää ihan täysin kansalainen koska toinen puoli elämästäni ei ole kansalainen.

Maria on alkanut parisuhteen myötä reflektoida oman kansalaisuutensa arvoa pohtimalla omia etuoikeuksiaan kansalaisena. Maria kyseenalaisti sitä, miksi hänellä on oikeus olla yksilö, jonka myös ulkopuoliset näkevät ensisijaisesti yksilönä, mutta hänen puolisoillaan ei, vaan hänet nähdään ensisijaisesti ryhmänsä edustajana. Hän haastoi ihmisiä pohtimaan, miksi maailma täytyisi järjestää näin epäoikeudenmukaisella tavalla, kun se on loppujen lopuksi ihmisten itse rakentama. Maria oli sitä mieltä, että kansalaisuuteen sidottujen oikeuksien pitäisi olla kaikkiin ihmisiin päteviä ihmisoikeuksia. Myös muut kansalaispuolisot tarkastelivat joko suoraan tai epäsuorasti omia etuoikeuksiaan kansalaisina ja pyrkivät käyttämään näitä etuoikeuksia parantaakseen puolisoitensa tilannetta. Esimerkiksi Olivia pohti sitä, toivoisiko hän sillä olevan vaikutusta kansalaisuushakemuksessa, että hänen omat tietonsa mainitaan hakijan puolison tietoja koskevassa kohdassa. Hänen mukaansa asioiden pohdiskelu vaatii moraalista akrobatiaa: hän toivoi, ettei Suomen maahanmuuttojärjestelmä olisi sellainen, jossa puolison kansalaisuudella olisi merkitystä, mutta samaan aikaan hän toivoi oman kansalaisuutensa olevan eduksi puolisonsa prosessissa.

7 Kuulumisen rajat – neuvoteltu ja haastettu kuulumisen puolisoiden kokemuksissa

7.1 Parien yhteinen ja kansalaispuolisoiden kuulumisen

Kansalaispuolisoiden kuulumisen tunne oli parisuhteessa muuttunut usein heidän omien kokemustensa myötä, koska vain harvoin muut ihmiset eksplisiittisesti haastoivat kansalaispuolisoiden kuulumista heidän parisuhteensa takia. Täten heidän kuulumisensa liittyy vahvemmin paikkakuulumiseen – intiimiin ja henkilökohtaiseen tunteeseen kotona olemisesta – kuin kuulumisen politiikkaan, mikä tarkoittaisi ulkopuolelta haastettua kuulumista. Toisaalta vaikka kansalaispuolisoiden kuulumista ei ole haastettu heidän taustansa, statuksensa tai ulkonäkönsä takia, ovat he kuitenkin joutuneet tekemisiin kuulumisen politiikan eli ympäröivien ihmisten suhtautumisen kanssa parisuhteessaan.

Kuulumisen politiikan tunkeutuminen parien elämään tarkoittaa säröjä siinä itsestäänselvyydessä, jolla kansalaispuoliso on ympäröivän yhteisön näkökulmasta kuulunut joukkoon aikaisemmin. Tällaiset säröt ilmenivät esimerkiksi pariskunnan yhteisen sukunimen ihmettelystä. Kuten Kaisa hyvin suoraviivaisesti toteaa tuntemastaan kahden kansalaisuuden parista, jonka hän tietää kohdanneen rasismia: *”heillä on liian ulkomaalainen nimi, niin se mun mielestä vaikuttaa, lisää rasismia. Jos sukunimi on suomalainen niin se auttaa.”*

Tutkittavien ajatukset paljastavat, kuinka altista ja riippuvaista kuulumisen on ympäröivän yhteisön hyväksynnästä, vaikka sitä pyrkisi vastustamaan. Esimerkiksi Matilda reflektoi sitä, miten muiden ihmisten ajatuksilla parisuhteesta on kuitenkin vaikutus itseen, vaikka niillä ei pitäisi olla mitään väliä. Kansalaispuolisoiden kuulumisen kokemuksia tarkasteltaessa vaikuttaa siltä, että he ovat herkempiä havaitsemaan ennakkoluuloisuutta tai ulossulkemista kuin ei-kansalaiset, mikä johtunee heidän kokemuksistaan elämästä ennen puolisoa, jolloin heidän kuulumistansa ei ole ollut samalla tavalla ulkopuolelta haastettua.

Pariskuntien kokemuksissa kuulumisesta korostuivat tunteet yksinäisyydestä, kuulumattomuudesta ja erilaisuudesta suhteessa muihin ihmisiin – niin perheeseen, ystäviin kuin laajemminkin muihin kanssaeläjiin. Tämän koettiin johtuvan siitä, että oma parisuhde on niin erilainen ja siihen liittyy näkökulmia, joita monet ihmiset eivät voi ymmärtää. Erityisesti kansalaispuolisoilla oli kokemus, että heidän täytyy jatkuvasti selittää, todistella ja perustella parisuhdettaan sekä tutuille että tuntemattomille. Esimerkiksi Laura myönsi, että hän ei ole aina esitellyt puolisoaan heidän tavatessaan vieraita ihmisiä, koska häntä on mietityttänyt

muiden suhtautuminen. Tarve vakuuttaa ympäröivä yhteisö ja todistella oman parisuhteen toimivuutta osoittaa halun kuulua yhteisöön myös niillä kansalaispuolisoilla, jotka pohtivat kokeneensa aina tietynlaista eristäytyneisyyttä ja ulkopuolisuutta perinteiseksi mielletystä suomalaisuudesta.

Laura, Kaisa ja Olivia kertoivat tarpeestaan todistella sitä, että vallitsevien stereotyyppien vastaisesti oma puoliso ei ole patriarkaalinen, laiska tai väkivaltainen, vaan tasa-arvoinen, lapsista huolehtiva ja ahkera työntekijä. Keskusteluissa esiin nousseet stereotyyppit liittyivät lähes aina sukupuolittuneisiin käsityksiin ulkomaalaisista miehistä. Esimerkiksi Laura kertoi huomanneensa eräästä parin yhteisestä tutusta, että usein tuttavien kysymät kysymykset liittyvät oletukseen, että Lauran puoliso olisi haluton menemään töihin. Lauralle tarve todistella hänen puolisonsa kunnollisuutta on tiedostamaton tapa, jota hän käyttää etäännyttääkseen puolisonsa maahanmuuttajamiehiä koskevista stereotyyppioista. Myös Olivia pyrkii välttämään stereotyyppioita kertoessaan ystävilleen puolisostaan, mikä on saanut hänet välttämään keskusteluja, jotka asettaisivat hänen puolisonsa negatiiviseen valoon. Olivia kuvailee omaa kokemustaan seuraavalla tavalla:

Se miten voin puhua parisuhteesta ystävieni kanssa, on ihan erilaista. Olen aiemmin ollut parisuhteessa suomalaisen miehen kanssa, ja silloin pystyin jakamaan ystävilleni kaiken, mitä tapahtui, kaiken negatiivisenkin, pystyin spill the tea, tiedäthän (naurahtaa). Mutta nyt tuntuu, että minun täytyy jotenkin suojella Armania. Vaikka hän olisi ärsyttävä, vaikka hän tekisi väärin. [...] Aina joudun miettimään, että ajattelevatko he, että se johtuu siitä, että hän on Lähi-idästä? Että he kuvittelevat Armanin jättävän tiskit tekemättä siksi, että hän on mies eikä hänen mielestään kuulu tiskata, vaikka kyse ei ole siitä, vaan ihan vain siitä, että hän on laiska tiskaamaan.

Sitaatissa Olivia pohtii sitä, että hän ei pysty jakamaan parisuhdettaan ystävilleen samalla tavalla kuin aikaisemmin, koska on peloissaan, että hänen ystävänsä liittäisivät Olivian puolisostaan kertomat asiat Lähi-Idästä tulleita miehiä koskeviin stereotyyppioihin. Olivia kertoi tämän johtaneen siihen, että heidän parisuhteensa tuntuu melko yksinäiseltä. Kysyessäni, mihin he kokevat kuulumista pariskuntana, Olivia vastasi, etteivät he koe kuuluvansa mihinkään. Arman lisäsi tähän, että ehkä Marsiin. He kuvasivat tällaisessa parisuhteessa elämistä kokemuksena, jossa he ovat keskellä valtamerta veneessä vain kaksistaan, koska kukaan heidän lähipiiristään ei ole samanlaisessa tilanteessa, eikä voi ymmärtää siihen liittyviä tuntemuksia. Toisaalta tällainen yksinäisyys parisuhteessa vaikuttaa kiinnittävän puolisoita tiukemmin toisiinsa.

Myös Matilda kuvaili haastattelussa sitä, kuinka oma parisuhde on varsin eristäytynyt sen poikkeuksellisuuden vuoksi. Hän esimerkiksi muisteli olleensa harmistunut siitä, että heidän tavatessaan Matilda oli hyvin innoissaan puolisonsa kulttuurista, mutta ei päässyt jakamaan innostusta muiden ihmisten epäluuloisen suhtautumisen vuoksi. Hän kertoi suhteiden korjautuneen myöhemmin hänen perheensä kanssa, mutta totesi, että ei ole jaksanut edes yrittää selittää parisuhdettaan epäluuloiselle suvulleen. Vaikuttaa siltä, että parisuhteen hyväksyntää haetaan ensisijaisesti nimenomaan tärkeiltä lähiyhteisöiltä, eikä oman parisuhteen kärsivällinen selittäminen ja todistelemineen ulotu välttämättä näitä yhteisöjä pidemmälle. Kuuluminen myös nykyisiin kuulumisen tiloihin ja yhteisöihin on usein kuitenkin pitänyt työläästi saavuttaa, eikä ole ollut itsestänselvyys. Tästä kertoo esimerkiksi se, että joillain kansalaispuolisoilla oli kokemus, että heidän perheensä hyväksyi heidän puolisonsa nimenomaan yksilöinä, vaikka edelleen liittivät stereotyyppioita ja yleistäviä oletuksia muihin ei-kansalaisiin. Täten kansalaispuolisot tulkitsivat perheensä hyväksynnän heidän puolisoitaan kohtaan kumpuavan puolisoitensa miellyttävistä ominaisuuksista, jotka peittosivat lähtökohtana olleet negatiiviset ennakkoluulot. Yksinäisyys kahden kansalaisuuden parisuhteissa perustuu siis sekä stereotyyppioihin ja ennakkoluuloihin että parisuhteen ja siihen liittyvien kokemusten poikkeuksellisuuteen.

Pyrkimys etäännyttää oma parisuhde siihen liittyvistä oletuksista ja stereotyyppioista on läheisesti yhteydessä sukupuoleen, koska kyseiset stereotyyppiat ovat hyvin sukupuolittuneita. Harva kansalaispuolisoista on kokenut suoraviivaisia sukupuolistereotyyppioihin liittyviä reaktioita, mutta haastateltavilla ovat oletukset silti vahvana mielessä ja täten ne vaikuttavat jollaisinaan. Esimerkiksi Matilda pohti, kuinka hän on pelännyt sitä, että ihmiset tulkitsisivat heidän parisuhteensa vain Hussainin keinona saada oleskelulupa, vaikka he eivät ole tällaisia oletuksia kohdanneetkaan. Myös Kaisa mietiskeli, että varmasti Suomen kansalaiset miehet, joiden puoliso on ei-kansalainen, saavat vähemmän syrjintää osakseen, vaikka hänkin toteaa olevansa helpottunut siitä, että he ovat parina saaneet välttyä ikävältä kohtelulta. Kysyin sukupuolen vaikutuksesta kohteluun sekä hallinnon että arjen tasolla. Vastaukset paljastivat, että tutkittavieni kokemusten mukaan ei-kansalaisen sukupuoli vaikuttaa huomattavasti enemmän arjessa ja ajatusten, oletusten ja stereotyyppioiden tasolla kuin hallinnollisissa prosesseissa. Haastateltavat pohtivat sitä, että esimerkiksi naisena oleskeluluvan saaminen voisi olla helpompaa, mutta eivät toisaalta nähneet tätä välttämättä epäoikeudenmukaisena, koska he myös tunnustivat naisten erilaisen tilanteen ja aseman ei-kansalaisten lähtömaissa.

Monilla haastattelemistani pareista oli parisuhteeseen liittyvästä yksinäisyyden kokemuksesta huolimatta kuitenkin joitain tuttavapareja, joilla on samanlainen elämäntilanne ja kokemuksia. Parit kokivat ihmissuhteet toisten samassa tilanteessa olevien kanssa erityisen tärkeiksi ja merkityksellisiksi, koska nämä ihmiset olivat niitä harvoja, jotka pystyivät ymmärtämään parisuhdetta ja heidän tilannettaan ilman tyypillisesti vaadittuja selvennyksiä ja tarkennuksia. Tällaiset vertaistukena toimivat sosiaaliset suhteet mahdollistivat pareille kuulumisen kokemuksia ympäristössä, jossa muuten kuuluminen pariskuntana oli haastettua tai mahdotonta. Lisäksi ei-kansalaisen diasporayhteisö Suomessa oli monelle sekä ei-kansalaiselle itselleen että heidän puolisoilleen tärkeä ja turvallinen kuulumisen tila. Esimerkiksi Kaisa koki, että hänet on otettu lämpimämmin ja kohteliaammin vastaan hänen puolisonsa diasporayhteisössä kuin missään hänen omissa yhteisöissään.

Toisaalta eräs pari koki, että heidät pyritään sulkemaan ulos diasporayhteisöstä heidän poikkeuksellisen parisuhteensa takia. Nämä kokemukset osoittavat, että parisuhde on poikkeuksellinen eri yhteisöjen näkökulmista, jolloin pariskunnan kuulumista haastetaan yleensä moninaisemmin kuin vain suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan ja yhteisöihin. Kyseinen pari tulkitsi ulossulkemisen johtuvan siitä, että kansalaispuoliso ei käytä hijabia ja täten myös kehollisesti esittää yhteisön valtavirrasta poikkeavia arvoja. Pariskunta oli hyvin harmissaan ulossulkemisen kokemuksesta, joka vei erityisesti ei-kansalaiselta mahdollisuuksia viettää aikaa samasta taustasta olevien ja samaa kieltä puhuvien ihmisten kanssa. Arman ja Olivia tunnistivat saman ilmiön huomauttaessaan, että kuten heidän on neuvoteltava kuulumistaan Suomen ja suomalaisten kontekstissa, on heidän kuulumisensa samalla tavalla haastettua myös ei-kansalaisen perheen ja suvun osalta. Esimerkiksi Arman pohti, että hän niin ikään kokee joutuvansa suojelemaan Oliviaa kertomalla hänestä perheelleen vain asioita, jotka eivät vahvista länsimaisia naisia koskevia stereotypioita. Niin ikään Kareem reflektoi sitä, kuinka hänen parivalintansa on herättänyt yllätyksiä myös hänen diasporayhteisössään. Vaikka haastatteleman ei-kansalaiset vaikuttivat kokevan tarvetta todistella parisuhdettaan huomattavasti vähemmän, tällaisiakin kokemuksia siis oli. Lisäksi on ilmeistä, että tarpeeseen vaikuttaa se, että vain harvalla ei-kansalaisella on Suomessa sukulaisia tai perhettä toisin kuin kansalaispuolisoilla. Voidaan päätellä, että ollessaan Suomen kansalaisia kansalaispuolisot kokevat ei-kansalaisia syvempää tarvetta vakuuttaa myös laajempi ympäröivä yhteisö parisuhteen kunnollisuudesta ja onnistumisesta.

Kansalaispuolisoiden mahdollisuutta kokea kuulumista Suomeen haastaa kanssaihmidtien lisäksi myös maahanmuuttokontrolli, jonka ulottumista yhteiseen elämään on esitelty

aikaisemmissa luvuissa. Lähtökohtaisesti jo se, että puolison oikeus Suomessa oleskeluun ei ole taattua, vähentää mahdollisuutta kiinnittyä Suomeen. Tämä konkretisoituu parien tulevaisuuden varalle tekemissä vaihtoehtoisissa suunnitelmissa, jotka sisälsivät pohdintoja toiseen maahan muuttamisesta. Lisäksi ajatus karkotettavuudesta voi liittyä siihen, että parit eivät halua muin tavoin sitoa elämäänsä Suomeen, esimerkiksi ostamalla omistusasuntoa tai muuta vaikeasti siirrettävää omaisuutta. Matildan seuraavasta sitaatista ilmenee hyvin se, kuinka edes olemassa oleva mahdollisuus puolison karkottamisesta heikentää Matildan kuulumisen kokemusta ja mahdollisuutta kiinnittyä Suomeen:

Mä koen että mä oon suomalainen mutta sitten kun on elänyt niin pitkään jo Hussainin kanssa ja se on osa omaa elämää, ehkä jopa suurin osa, niin kyllä se on myös rikkonut sitä omaa, koska sitten jos esimerkiksi hänet vaikka pakkopalautettaisiin mikä olisi äärimmäinen katastrofi, niin totta kai se rikkoisi täysin sen oman turvan tunteen, kuulumisen tunteen ja kaiken uskon, että mä koen, että se on mullakin vähän semmoinen vaakalaudalla oleva asia. Ja sitten kuitenkin jos se mun oma kotimaa pystyisi vaikka tekemään tommoisia ratkaisuja mun elämää koskeviin kysymyksiin tai mun rakkaisiin ihmisiin niin kyllä se kyllä se vaikuttaisi joo ja vaikuttaa.

Matilda pohtii sitaatissa sitä, miten puolison pakkopalautus rikkoisi täysin oman kuulumisen tunteen. Vaikka lähes koko katkelma kuvaa Matildan reflektiota vain hyvin epätodennäköisistä mutta mahdollisista tulevaisuuden tapahtumista, on kiinnostavaa, että sitaatin viimeisten sanojen verbimuodot, *vaikuttaisi ja vaikuttaa*, kuvaavat sitä, kuinka karkotettavuuden mahdollisuuskin on muokannut uusiksi Matildan suhdetta luottamukseen ja kuulumiseen suhteessa Suomeen ja suomalaisiin. Matildan sitaatti on jälleen muokalaistumisen ytimessä. Se, että Matildaa ei voida Suomesta karkottaa, ei merkitse paljoa, koska hänen puolisonsa voidaan. Täten Matildan kansalaisuudella ei ole tässä tilanteessa juuri arvoa, koska puolison karkotuksen tapauksessa hänkin joutuisi lähtemään Suomesta.

Monet kansalaispuolisoista yhdistivät Suomeen ja suomalaisuuteen epäinhimillisen maahanmuuttopolitiikan ja maahanmuuttovastaisuuden. Täten suomalaisuudesta on parisuhteen myötä tullut heille ristiriitainen asia, johon he usein jollain tavoin kokevat kuulumista, mutta samaan aikaan vastenmielisiä ja ristiriitaisia tunteita. Matilda pohti suomalaisuuden ja suomalaisen kulttuurin olevan hänelle tärkeitä asioita, mutta parisuhteen myötä hän on alkanut liittää suomalaisuuteen ensisijaisesti ulossulkevan nationalismiin. Samalla tavoin Eerika mietiskeli sitä, kuinka hänen ajatuksiinsa suomalaisuudesta yhdistyy usein äärioikeistolainen ja ulossulkevan nationalistinen ymmärrys, mikä tekee suomalaisuudesta rumaa ja ikävää ja koko kuulumissuhteesta hyvin haastavan. Lisäksi Eerika

reflektoi sitä, liittyykö hänen melko välinpitämätön suhtautuminensa suomalaisuuteen tai Suomen kansalaisuuteen hänen etuoikeutettuun asemaansa, joka hänellä on aina kansalaisena ollut. Toisin sanoen, tuleeko kansalaisuudesta oleellista vasta sitten, kun sitä ei ole?

Siitä huolimatta, että monelle kansalaispuolisoista oli muodostunut ristiriitainen käsitys Suomeen tai suomalaisuuteen kuulumisesta, koki moni kansalaispuolisoista edelleen kuuluvansa esimerkiksi työpaikkaansa, seurakuntaansa, yliopistoonsa, asuinpaikkunsa ja lapsuudenperheeseensä. Toisaalta, vaikka tällaiset kuulumisen paikat ja yhteisöt eivät haastaneet kansalaispuolisoiden tai heidän parisuhteidensa kuulumista eksplisiittisesti, kokivat jotkut silti olevansa hieman erillisiä myös niistä. Maahanmuuttokontrollin ymmärtämiseen liittyvä shokki tai parisuhteiden poikkeuksellisuus oli muokannut joidenkin parien kokemusmaailmasta niin erilaisen, että kuuluminen mihin tahansa yhteisöön saattoi olla vaikeaa. Tilannetta voidaan tarkastella vertauskuvana juuriltaan irti repäistystä puusta: vaikka puu asetettaisiin uudestaan kasvamaan ja kaikki näyttäisi päällepäin samalta, on jokin silti perustavanlaatuisesti muuttunut sen sisällä. Samalla tavoin joidenkin parien kokemukset tekevät mahdottomaksi viattoman tai vilpittömän kuulumissuhteen palauttamisen erityisesti suhteessa Suomen valtioon tai kansaan, mutta myös esimerkiksi perheenjäseniin, sukulaisiin tai muihin yhteisöihin.

Jotkut kansalaispuolisot korostivat olevansa jopa tyytyväisiä kuulumattomuudestaan Suomeen, koska suomalaisuus yhdistettiin omia arvoja vastaamattomiin arvoihin. Tässä yhteydessä kuulumattomuus voidaan käsittää itse valittuna identiteettinä, ei niinkään ulkopuolelta tulevana määrittelynä eli kuulumisen politiikkana. Kansalainen on aktiivisesti voinut valita, ettei halua kokea kuulumista tai ylpeyttä asiasta, jonka toiminta tuottaa hänelle vaikeuksia ja häpeää. Toisaalta muutamassa haastattelussa ilmeni, että kansalaispuoliso ei ole ennen puolisonsa tapaamistakaan kokenut voimakasta kuulumisen tunnetta Suomea tai suomalaisia kohtaan. Esimerkiksi Laura huomautti, että hän on aina tuntenut olevansa hieman erilainen kuin muut, minkä hän kokee myös mahdollistaneen tavallisesta poikkeavan parisuhteen.

Myös kuulumattomuuden tuntemusten reflektoinnissa nostettiin esiin Orpon hallituksen maahanmuuttopoliittiset muutokset sekä myös laajemmin arvot ja linjat, joita hallitus legitimoit. Maria koki, että Orpon hallitus legitimoit äärioikeistolaisia ideologioita ja arvoja ja oli peloissaan siitä, että niiden normalisoituminen alkaisi näkyä arjessa tavallista enemmän. Eerika puolestaan kuvasi painokkaasti turhautumistaan muutoksiin pohtien, miten tällaista voi

tapautua Suomessa ja missä on päättäjien ihmisyyys. Haastateltavien kerronnasta on huomattavissa tietynlainen irrottautuminen Suomesta ja suomalaisuudesta uusien maahanmuuttopoliittisten muutosten myötä. Olivian mukaan jo pelkkä pohdinta siitä, että hänen puolisonsa ei saisi kansalaisuutta, saa hänet vihaiseksi. Hän totesi, että jos Arman ei saisi kansalaisuutta, hän ei edes haluaisi asua Suomessa, vaan muuttaisi siinä tapauksessa ulkomaille. Myös tässä yhteydessä pelkästään kyseisen mahdollisuuden olemassaolo saa Olivian vihaiseksi ja vähentää hänen kiinnittymistään Suomeen. Olivia ja Arman pohtivat sitä, miten rajallistamisen kokemukset ovat tehneet Oliviasta kapinoivan ja anarkistisen Suomen valtiota kohtaan. Olivia on alkanut ajatella, että valtio ei palvele yksilöä eikä siihen voi luottaa, joten sitä ei myöskään tarvitse samalla tavoin totella. Olivian kapinoiva asenne on osuva esimerkki muukalaistumisesta: mikä vieraannuttakaan yksilöä paremmin omasta kansalaisuudestaan kuin se, että hän ymmärtää koko kansalaisuusjärjestelmän perustuvan valheelle siitä, että valtio ajaisi kaikkien kansalaistensa ja asukkaidensa etuja.

7.2 Kuuluminen ei-kansalaisten kokemuksissa

Haastateltavillani ei-kansalaisilla kuulumisen kokemus ja prosessi Suomessa olivat hyvin erilaisia verrattuna heidän kansalaispuolisoihinsa, mikä on ilmeistä, koska he ovat asuneet elämästään vain kymmenisen vuotta Suomessa. Lisäksi heidän kuulumiseensa vaikuttaa se, että monille Suomi on ollut alun perin varsin sattumanvaraisesti valittu kohdema. Täten monet haastateltavista ei-kansalaisista olivat varsin avoimia ajatukselle toiseen maahan muuttamisesta tulevaisuudessa. Kaikki ovat ainakin kerran muuttaneet toiseen maahan elämässään, monet useampia, jolloin kiinnittyminen yhteen tiettyyn maahan on ilmiselvästi heikompaa. Heidän kokemuksiansa kuulumisesta kuvastaakin tietynlainen irrallisuus. Ei-kansalaisten kuuluminen on eri tavalla haastettua myös heidän valtaväestöstä poikkeavan ulkonäkönsä ja -taustansa takia. Heidän kuulumisensa on usein tavalla tai toisella ulkopuolelta haastettua, jolloin heidän kuulumisen kokemukseensa vaikuttaa oman henkilökohtaisen paikkakuulumisen lisäksi melko vahvasti se, miten ympäröivä yhteisö mahdollistaa heidän kuulumisensa.

Suomessa koettuun kuulumiseen on vaikuttanut myös haastateltavien lähtömaan ja suomalaisen kulttuurin erot. Haastateltavat kuvasivat ensimmäisiä ajatuksiaan Suomesta kulttuurishokkina, jossa erityisesti pimeys, kylmä sää, ihmisten vähyys, hiljaisuus ja jäykkyys olivat hämmentäneet. Monille kontrasti lähtömaan ja suomalaisten toiminta- ja olemisen tapojen välillä on ollut merkittävä. He olivat tottuneet sosiaaliseen, iloiseen ja lämpimään

olemiseen ja kohtaamiseen, ja Suomessa haastateltavista oli tuntunut siltä kuin ihmiset olisivat vihaisia ja vetäytyviä. Lähes kaikkien ensimmäisiä kuukausia ja vuosia Suomessa on määrittänyt elämä vastaanottokeskuksessa, ja tuo aika on ollut heille keskeistä myös suomalaisuuden ymmärtämisessä. Esimerkiksi Nasim muisteli hämmentyneensä siitä, kuinka paljon Suomessa oli naistyöntekijöitä verrattuna hänen lähtömaahansa. Arman puolestaan kertoi huvittuneena siitä, kuinka hän oli pitkään luullut vastaanottokeskuksen työntekijöiden olevan riidoissa keskenään, koska he eivät tervehtineet toisiaan tavalla, joka oli Armanille tuttu hänen aikaisemmasta kulttuuristaan. Lisäksi haastateltavat pohtivat hämmästelleensä systemaattista ja järjestelmällistä tapaa, jolla asiat tunnuttiin hoitavan Suomessa. Usein tällainen toimintatapa näyttäytyi positiivisena, koska monilla oli lähtömaassaan kokemuksia epäjärjestyksestä ja kaoottisuudesta asioiden hoitamiseen liittyen. Esimerkiksi Nasim kertoi pitävänsä hienona, silloin ja edelleen, että Suomessa netistä voi tarkistaa palvelujen aukioloajat ja ne pitävät paikkansa melko hyvin.

Ei-kansalaisten kuulumisen tunteeseen vaikuttavat merkittävästi heidän aikaisemmat kokemuksensa kuulumisesta. Omien haastateltavieni kohdalla kuulumista muovasi vahvasti se, että monet ovat kotimaansa epävakaan tilanteen vuoksi asuneet ainakin osan elämästään kotimaidensa naapurimaissa, joissa kuuluminen on ollut hyvin eksplisiittisesti haastettua. Monien elämää on leimannut moninainen kuulumattomuuden tunne ja kuulumisen kokemusten etsiminen. Moninainen kuulumattomuus on tuottanut ei-kansalaisille kokemuksia moninaisesta toiseudesta, jossa monet heistä ovat joutuneet kokemaan ulossulkemista ja toiseuttamista kaikissa asuinmaassaan.

Esimerkiksi Nasim, joka on asunut koko elämänsä kotimaansa naapurimaassa, kertoi matkustaneensa kotimaahansa nuoruudessaan toiveenaan, että voisi vihdoinkin tuntee kuuluvansa johonkin, mutta kokeneensa kotimaassaan ulkopuolisuutta. Nasim koki, että hänet suljettiin ulos yhteisöstä niin hänen kotimaassaan kuin aiemmassa asuinmaassaan. Tämän jälkeen hän on hylännyt ajatuksen kuulumisesta johonkin valtioon ja sen sijaan alkanut korostaa kuulumista etniseen väestöryhmäänsä. Nasim kertoi vitsailleensa puolisonsa kanssa siitä, että oleskelulupahakemuksesta voisi kokonaan ottaa hänen kansalaisuutensa pois, koska hän ei koe kuuluvansa kyseiseen valtioon eikä hänellä ole edes maan passia. Pohdinnoillaan Nasim haastaa kansallisvaltiokeskeistä kuulumista painottamalla, että hän ei koe eikä haluakaan kokea kotimaahansa kansallisella tasolla kuulumista, koska hänen kansaansa on aina syrjitty kyseisessä maassa.

Pohtiessaan kuulumisen kokemuksiin haastateltavat muistelivat elämäänsä aikaisemmissa asuinmaissaan, jolloin melko mitäänsanomatonkin kuulumisen tunne Suomeen koettiin parempana kuin eksplisiittinen ja aktiivinen ulossulkeminen, jota monet olivat aikaisemmin kokeneet. Esimerkiksi Matilda kuvasi puolisonsa Hussainin kokemusta kuulumisesta kertomalla, että Hussain ei ole missään asuinmaassaan kokenut kuuluvansa kyseiseen paikkaan. Myöskään Suomessa kuulumisen ei ole syvää, mutta Hussain on kuitenkin todennut, että hänen on tällä hetkellä parasta elää Suomessa. Matilda reflektoi osuvasti kuulumisen politiikan merkitystä kuulumisen kokemuksen muodostumisessa: *”Niin, kuuluvuuteen voi liittyä, että tavallaan että onko se kuitenkaan semmoinen turvaa tuova ja semmoinen, että sut hyväksytään siihen yhteisöön niin ei välttämättä.”* Sitaatti osoittaa hyvin sen, kuinka kaikilla ei ole varaa suhtautua kuulumiseen liian valikoivasti. Haastateltavat esittivät, että yleensä heikompiin kuulumisen Suomeen on parempi valinta kuin täysi kuulumattomuus ja eristäytyminen, jota aikaisemmin monet heistä ovat joutuneet kokemaan. Monilla haastettu kuulumisen on jatkunut kokemuksena myös Suomessa, joskaan tämä harvoin tarkoitti täydellistä kuulumattomuuden kokemusta.

Lähes jokaisessa haastattelussa ei-kansalaiset nostivat esiin kokemuksia rasismista ja syrjinnästä suomalaisessa yhteiskunnassa. Kokemukset olivat vaihtelevasti suoria ja epäsuoria, ihmistenvälisiä sekä instituutio- ja järjestelmätasoisia. Haastateltavilla oli rasismi- ja syrjintäkokemuksia esimerkiksi työpaikoilta, pankeista, suomen kielen kurssilta, TE-toimistosta, asuntomarkkinoilta ja kaupunkitilasta. Jotkut haastateltavista yhdistivät kokemuksensa rakenteelliseen rasismiin, jota heidän mukaansa Suomessa toteutetaan järjestelmätasolla. Näkemys rakenteellisesta rasismista oli usein yhteydessä myös yhteiskunta- tai maahanmuuttojärjestelmään kohdistettuun epäluottamukseen. Toiset liittivät rasismikokemukset etupäässä yksittäisiin ihmisiin. Myös rasismi- ja syrjintäkokemukset vaikuttavat olevan yhteisöllisiä siten, että kokemuksen ei tarvitse olla henkilökohtainen ollakseen vaikuttava. Esimerkiksi Soheil ja Nasim, joilla on itsellään vain hyvin vähän omakohtaisia rasismin kokemuksia, tunsivat ilmiön tuttaviansa kokemusten perusteella. Täten molemmat olivat huolissaan siitä, joutuvatko heidän lapsensa kohtaamaan rasismia tai syrjintää tulevaisuudessa. Muhammadille eriarvoinen kohtelu ei-kansalaisena oli enemmänkin sääntö kuin poikkeus. Kysyessäni aiheesta hän naurahti ja sanoi tarvitsevänsä kymmenen päivää aikaa, jos hänen tarvitsisi verrata saamaansa kohtelua kansalaisten saamaan kohteluun. Muhammadin kokemuksista ilmenee kyllästyminen ja turhautuminen hänen kohtaamaansa rasismiin. Hänen kokemustaan Suomesta ja suomalaisista määrittä kohdattu rasismi.

Armanin kokemus TE-toimistosta kuvastaa hyvin sitä, miten suuret vaikutukset näennäisesti melko harmittomillakin tapahtumilla voi olla. Kun Armanilla oli ollut hänen osaamistaan kartoittava ensimmäinen tapaaminen TE-toimistossa, hän oli valmistautunut tapaamiseen hyvin tekemällä CV:n työkokemuksestaan ja opinnoistaan. Huolimatta korkeakoulutuksestaan ja työkokemuksestaan hänen osaamisensa ohitettiin täysin ja hänelle päädyttiin tarjoamaan ruumiillista matalapalkka-alan työtä, josta hänellä ei ollut osaamista. Kyseinen kokemus oli Armanille nöyryyttävä ja silmiä avaava kokemus siitä, että Suomen valtio ei aidosti välitä hänestä tai hänen hyvinvoinnistaan, vaan että hänet halutaan vain kasvottomana ei-kansalaisena täyttämään työvoimapulasta kärsiviä aloja. Tilanteen tulkintaa symbolisella tasolla vahvisti se, että Arman oli kokenut tapaamisen Suomen virallisen puolen ensimmäisenä tervetuloivotuksena ja kohtaamisena. Myöhemmin Arman oli vastentahtoisesti päätenyt hänelle ohjattuun työhön, jonka hän on kokenut jälkepäin olleen haitallista hänen tulevaisuutensa kannalta. Arman koki, että hänen valintaansa vaikuttivat sekä hallinnollinen työnohjaus että yhteiskunnassa vallitsevat stereotyyppit sosiaalityöä hyväksikäyttävästä maahanmuuttajasta, jotka hän halusi osoittaa vääräksi. Armanin esimerkki osoittaa, kuinka kokemus kuulumattomuudesta ja erilaisesta kohtelusta suhteessa suomalaisiin syntyy usein sekä hallinnollisen että arkisen rajallistamisen yhteisvaikutuksena.

Kysyessäni siitä, miten haastateltavat kokevat, että puolisoitten sukupuolet vaikuttavat heidän saamaansa kohteluun Suomessa sekä virallisissa että arkipäiväisissä yhteyksissä, harvalla haastateltavista ei-kansalaisista oli tähän mitään sanottavaa. Jotkut jopa mainitsivat kokevansa sukupuolen ainoaksi tekijäksi, jonka perusteella kohtelu Suomessa on tasa-arvoista. Ei-kansalaisista vain yksi haastateltava tarttui kysymykseen reflektoimalla kuvaa vaarallisesta ja rikollisesta Lähi-Idästä tulevasta miehestä. Hänen kokemuksensa mukaan myös järjestelmätasolla ollaan enemmän huolissaan ja peloissaan ulkomaalaisista miehistä kuin naisista. Muut ei-kansalaisista eivät joko tunnustaneet stereotyyppioita tai olivat päättäneet jättää ne omaan arvoonsa. Esimerkiksi Kareem ja Nasim pohtivat kysymyksen kohdalla sitä, että heitä ei kiinnosta, eivätkä he jaksaa käyttää energiaansa siihen, mitä muut ihmiset ajattelevat heistä. Tällaiset varsin kärkkäätkin vastaukset osoittivat, että kysymys saattoi tuntua haastateltavista leimaavalta ja provosoivalta, ja on hyvä esimerkki kysymyksestä, jonka kysyin liian akateemisella otteella olettaen, että haastateltavat ymmärtäisivät minun suhtautuvan kielteisesti kyseisiin stereotyyppioihin, vaikka puhunkin niistä suoraan. On myös mahdollista, että kysyessäni sukupuolesta jotkut haastateltavat yhdistivät kysymyksen suoraan naisiin, eivätkä yhdistäneet ulkomaalaisia miehiä koskevia diskursseja tähän kysymykseen.

Päätelen näin, koska kysyessäni kysymyksen moni ei-kansalaisista totesi olevansa naisten oikeuksien puolella ja ymmärtävänsä, jos sukupuoli vaikuttaa esimerkiksi turvapaikan myöntämisessä. Kiinnostavasti naisten oikeuksien puolella oleminen ja siitä kertominen liittyy kuitenkin myös mieheyteen, koska sen korostaminen voidaan tulkita keinoksi etäännyttää itsensä stereotyyppisestä ulkomaalaisen miehen diskurssista.

Ei-kansalaisten kuulumista haastoivat rasismi- ja syrjäytäkokenemusten lisäksi viranomaisten toteuttama rajallistaminen, jossa oleskelulupa- ja kansalaisuuspäätöksillä ja muilla arkisemmilla rajanvedoilla muistutetaan ei-kansalaisten statuksesta oleskeluoikeuksien hierarkiassa. Useammin haastateltavat liittivät kuulumisen kuitenkin vahvemmin muihin kanssaihmiin. Toisinaan kuuluminen esitettiin haastettuna tarkemmin erittelemättä sitä, mikä tai kuka sitä haastaa. Esimerkiksi Arman kertoi kokevansa vahvasti kuulumattomuutta Suomessa sen takia, että hänen on jatkuvasti selitettävä olemistaan niin kanssaihmisille kuin hallinnollisellakin tasolla. Sen sijaan hän koki kuuluvansa suomalaiseen luontoon ja metsiin, joissa hänen mukaansa mikään tai kukaan ei vastusta hänen olemistaan. Arman pohdiskeli sen järjettömyyttä, kuinka paljon passi, joka on käytännössä pieni pala paperia, määrittää ihmisen mahdollisuutta kuulua.

Vain harva haastateltavista ei-kansalaisista koki kuulumista Suomeen tai myöskään kotimaahansa kansallisella tasolla. Silloinkin, kun kuuluminen määriteltiin suhteessa johonkin valtioon, valtio nimenomaan kansallisena kokonaisuutena ei ollut keskeinen kuulumisen kohde, vaan kuuluminen määrittyi vahvemmin suhteessa pienempiin tiloihin ja yhteisöihin. Esimerkiksi Soheil pohti kokevansa kuulumista kotimaahansa kuvaillen hänen lapsuutensa maisemien – vuoristojen, kylän, koulutien ja kodin – olevan edelleen keskeisellä paikalla hänen sydämessään. Haastateltaville merkittäviä kuulumisen paikkoja olivat muutenkin arkea lähellä olevat yhteisöt tai paikat, esimerkiksi työpaikka, yliopisto, perhe, parisuhde tai kaupunki. On kiinnostavaa, että moni koki kuuluvansa moniin pienempiin kokonaisuuksiin tai yhteisöihin Suomessa, mutta kysyessäni suoraan kuulumisesta Suomeen tai kokemuksesta suomalaisuudesta, lähes kaikki ei-kansalaiset vastasivat kielteisesti. Tähän lienee vaikuttanut heidän kokemuksensa siitä, että muut suomalaiset eivät ole mahdollistaneet tai ongelmattomasti sallineet heidän kuulumistaan. Kaikilla haastateltavilla ei-kansalaisilla oli kokemuksia edes jonkintasoisesta, ulkopuolelta tulleesta heidän kuulumisensa tai Suomessa olemisensa kyseenalaistamisesta, jolloin kyseenalaistamaton kuuluminen Suomeen tai suomalaisuuteen ei ole ollut mahdollista.

Suomessa olemisen kyseenalaistaminen ilmeni haastateltavien kokemuksissa esimerkiksi jatkuvana huomautteluna omasta maahanmuuttajuudesta. Lisäksi haastateltavilla oli kokemuksia tilanteista, joissa viranomaiset selittävät suomalaisen yhteiskunnan toimintaa tai arvoja alentavalla tavalla ei-kansalaiselle silloinkin, kun henkilö oli asunut Suomessa jo vuosien ajan ja tiesi nämä asiat varsin hyvin. Tällaiset rajallistamisen kokemukset ovat aiheuttaneet ei-kansalaisille tuntemuksia siitä, että he ovat kotouttamisen kohteena ikuisesti. Huomauttelu ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista ulossulkemista, mutta jo käsitteellisellä tasolla ihmisen näkeminen ensisijaisesti maahanmuuttajana leimaa hänet ulkopuoliseksi ja täten haastaa hänen kuulumistaan. Esimerkiksi Armanilla oli kokemus, jossa täysin yllättäen vuokra-asuntoa etsiessä eräs vuokraaja oli alkanut tentata Armania hänen syistään kotimaastaan lähtemiselle ja Suomessa elämiselle. Armanin kokemus muistuttaa Yuval-Davisin ja kumppaneiden (2019, 98) kuvausta rajojen valvonnasta, joka on siirtynyt yhä enemmän kansalaisten vastuulle tehden kansalaisista palkattomina ja kouluttamattomina rajavartijoina. Tällaisissa tapauksissa kansalaiset kokevat tehtäväkseen toteuttaa rajavalvontaa omin luvun arjen tilanteissa, kuten vaikka juuri asuntomarkkinoilla.

Joidenkin haastateltavien kohdalla myös rasismi- ja syrjintäkokemukset olivat asia, johon kansalaispuolisot keskittyivät puolisoitaan enemmän, mikä on yllättävää, sillä heille kokemukset eivät ole omakohtaisia. Tätäkin ilmiötä voidaan selittää ei-kansalaisten taustalla. Kokemus moninaisesta toiseudesta on tehnyt useista varsin kovapintaisia ulkopuolelta tulevalle rasismille tai muulle kuulumisen haastamiselle. Esimerkiksi Nasim pohti, että hän on toisinaan huomannut, että häntä katsotaan kadulla eri tavalla hänen valtaväestöstä poikkeavan ulkonäkönsä takia, mutta heti perään totesi olevansa tyytyväinen siitä, että kukaan ei ole ikinä sanallisesti kiusannut tai syrjinyt häntä. Täten hän ei edes odota täydellistä hyväksyntää ulkopuolisilta ihmisiltä voidakseen kokea kuulumista. Haastateltavat antoivat ymmärtää, että he eivät voi ikinä kokea kuuluvansa Suomeen, jos keskittyvät vain siihen, mitä muut ihmiset ajattelevat heistä. Useat ei-kansalaiset pyrkivätkin keskittymään siihen, että he itse tuntevat olonsa kotoisaksi Suomessa. Sen sijaan kansalaiset, joiden kuulumista ei ole aikaisemmin haastettu heidän ulkonäkönsä tai taustansa takia, saattavat olla herkempiä huomaamaan eriarvoista kohtelua, jota heidän puolisonsa saavat. Seuraavassa sitaatissa Kareem pohdiskelee kuulumisen politiikan ja henkilökohtaisen kuulumisen tunteen suhdetta:

Nyt mä oon täällä, ja tää on mun koti, voisin sanoa, että pidän tätä mun kotina. Ehkä täällä on paljon haasteita, mutta en koe itseäni ulkopuoliseksi. Se on mulle ihan selvää – mä en oo ulkopuolinen, vaikka joku perussuomalainen tai muu olis eri mieltä. Mä sanoisin, että meillä kaikilla on yhtä lailla oikeus elää täällä.

Riippumatta ulkoapäin haastetusta kuulumisesta Kareem kokee kuuluvansa Suomeen ja on päättänyt olla välittämättä muiden mielipiteistä. Hän vetoaa siihen, että kaikilla on yhtäläinen oikeus elää täällä, ja on yksinkertaisesti sivuuttanut elämässään sellaiset mielipiteet, jotka haastavat tätä näkemystä. Sitaatti on hyvä osoitus siitä, että kuulumisen politiikka ei aina määritä tai riko paikkakuulumista, jos henkilökohtainen kokemus kuulumisesta on vahva. Kareemin kuuluminen ilmenee esimerkiksi siinä, että hän on aktiivinen kansalainen, jolla on vahva usko siihen, että epäkohtia nähdessään niistä on raportoitava, kunnes niille tehdään jotain. Vaikka kuuluminen on ilmeisen haastettua haastattelemieni ei-kansalaisten kohdalla, monen kokemuksessa toistuu Kareemin tavalla päättäväinen halu kuulua Suomeen. Soheilin tilanne on osuva esimerkki tapauksesta, jossa kuulumisen kokemusta haastavat vastoinkäymiset kansalaisuuden saamisessa, mutta hän silti lähes vastarinnan tekemistä muistuttavalla tavalla korosti henkilökohtaista kokemustaan kuulumisesta. Hän antaa esimerkkinä kuulumisestaan mieltymyksensä saunomiseen ja tapansa kannustaa suomalaisia urheilujoukkueita kansainvälisissä kilpailuissa:

Jos me Suomi maajoukkueella, mikä tahansa laji on pelejä, se tunne, että haluan kannustaa että Suomi voittaa ja se on just merkki sitä kansalaisuutta, ihan sama mikä siinä on, mutta se mikä on sydämessä, se on tärkeä.

Myös Nasim painottaa hänelle kuuluvaa oikeutta elää Suomessa ja ylipäättänsä maailmassa:

Tiedätkö kun mä aikaisemmin Lauralle myös sanoin, että ehkä ensimmäinen kerta vastaanottokeskuksessa kun saatiin semmoinen kortti, se paperikortti mikä menee ihan näin (näyttää taittumista käsillään) ei mitään arvoa ja sitä ei voi tehdä mitään, vain se kuva ja nimi siellä. Mä olen tosi iloinen, vau, hei minun kuva, minä olen tässä, henkilö, minä. On tosi iso juttu minulle. Totta kai se tässä maassa, se on myönnetty minulle se turvapaikan ja mulla on henkilökortti ja kaikki semmoinen oikeudet että mitä voi käyttää, saada se palvelua. Kyllä mä koitan nyt siitä hyödyntää, minä olen tästä maapallosta. Joo, kuten sä näet että mä aina laitan kun matkustan johonkin suomen t-paitaani minun päälle että sitten muistan.

Nasim kuvaa sitaatissaan sitä, millaiselta tuntuu, kun ihminen saa ensimmäistä kertaa virallisen tunnustuksen olemisestaan, vaikka se olisikin arvoton ja hyödytön paperinen kortti. Sitaatti osoittaa jälleen sen, kuinka vahvasti kuuluminen on riippuvaista aikaisemmista kuulumisen kokemuksista. Nasimin toteamuksessa niin ikään on huomattavissa jälleen sekä kuulumisen politiikan että henkilökohtaisen kuulumisen tunteen merkitys. Hänen kuulumisen kokemuksensa nojaa vahvasti virallisiin tekijöihin, kuten vastaanottokeskuksessa saatuun henkilökorttiin ja viranomaisten myöntämään oleskelulupaan, mutta samaan aikaan sitä luodaan henkilökohtaisilla teoilla, kuten pitämällä Suomi-paitaa ulkomailla. Nasimin ja

Kareemin kokemuksista on pääteltävissä, että virallinen oikeutus olla maassa toimii usein kuulumista oikeuttavana ja tukevana tekijänä. Täten maahanmuuton hallinnan järjestelmän rajallistavat toimenpiteet sekä haastavat kuulumisen tunnetta että toimivat sitä legitimoivana tekijänä.

Vaikka haastateltavat korostivat omaa kokemustaan kuulumisesta muiden ihmisten antaman hyväksynnän odottamisen sijaan, helpottaa ympäristön salliva ja inklusiivinen suhtautuminen kuulumisen tunteen rakentumisessa. Esimerkiksi Soheilille kuulumisen tunteen syntyemisessä on ollut merkittävää, että hänen työkaverinsa ovat ottaneet hänet mukaan niin hyvin ja että myös laajemmin Soheilia ympäröivät ihmiset ovat tukeneet hänen kuulumistaan. Soheil pohti puolisonsa kanssa, että hänen sujuva kielitaitonsa on ollut keskeinen tekijä kuulumisen tunteen mahdollistumisessa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä.

Riippumatta virallisesta statuksesta monet ei-kansalaiset tekevät aktiivisia kansalaisuustekoja ja osallistuvat yhteiskuntaan aktiivisesti esimerkiksi seuraamalla uutisia, antamalla palautetta julkisista palveluista ja osallistumalla politiikkaan. Vaikka monissa haastatteluissa toistuu kertomus ansaitsevasta maahanmuuttajasta, on toisaalta kertomus nöyrästä ja kiitollisesta maahanmuuttajasta jopa haastettu haastatteluissani. Täten ansaitsevuus ei tarkoita välttämättä anteeksipyytelevää tai kiitollista käsitystä ansaitsevuudesta, vaan päinvastoin toisinaan lähes vaativaakin puhetta esimerkiksi oleskeluluvasta tai kansalaisuudesta. Tällainen ylpeän ansaitsevuuden kertomus ilmenee kuulumista koskevissa keskusteluissa esimerkiksi viittauksina yksilön viralliseen oikeuteen olla maassa. Se ilmenee vahvasti myös Soheilin seuraavista sitaateista:

Tän yhdeksän vuoden aikana vasta kaksi vuotta kun ollut Suomessa mä oon suorittanut jo kielitestin, ja nyt on työkokemusta ja ei mitään ongelmia maksanut kaikkia ja on taloudellisesti on hankkinut kaikkia ja perhettä on että jos ajatellaan, että ihan bonuksenakin voisi lahjoittaa, jos esimerkkinä joku voi olla noin asiat hyvin ja pyrkii tekemään ja pyrkii olla sillee oikea kansalaisena, vaikka ei annettukaan sitä kansalaisuutta, mutta mä koen olevani kansalainen, koska ihan sama mikä passissa lukee, mutta kyllä mä saan, mä oon ansainnut sen ja se on väärä käsitys.

Ja sulla on puoliso Suomesta, sulla on täällä niin semmoinen hyvä, tärkeä työ, sulla on koti, sulla on kolme lasta, ajattele, että jos sä et olisi täällä Suomihan kärsisi, sitä pitää ruokkia sun lapset ja näin. [...] En tiedä mut, uskon, että jos joku on näin kauan ja on asiat hyvin, ja ei mikään mätä suuresti, mun mielestä se helpottaa heidän omaa työtä että he tarvitsee sen enemmän.

Molemmista sitaateista ilmenee, kuinka Soheil kokee ehdottomasti ansaitsevansa kansalaisuuden hänen esimerkillisen elämäntilanteensa vuoksi. Vaikka sitaatteja voitaisiin pitää varsin tyypillisinä osoituksina ansaitsevan maahanmuuttajan kertomuksesta, on niissä havaittavissa myös kiitollisuuden oletusta rikkovaa vaativuutta. Ajatuksena on, että Soheil tietää Suomen valtion tarvitsevan häntä, jolloin hän kääntää myös kansalaisuuden myöntämättä jättämisen Suomen, ei itsensä, menetykseksi. Soheil on saanut kansalaisuushakemukseensa kielteisen päätöksen, mutta pyrkii mitätöimään päätöksen merkitystä arjen kansalaisuudellaan. Soheil painotti kokemuksessaan kansalaisuudesta kansalaisuustekoja, kuten politiikkaan osallistumista, vaikuttamistyötä, urheilutoimintaan osallistumista ja työntekoa. Lisäksi hän korosti kansalaisuuden kokemuksessaan sen merkitystä, että suuri osa hänen tuttavistaan luulee, että hänellä on kansalaisuus. Hän osoitti, että virallinen status ei ole ainut, eikä suinkaan ainoa määrittävä tekijä kansalaisuuden kokemuksen syntymisessä. Selventääkseen kokemustaan Soheil tekee vertauksen jalkapalloon:

Tuossa meidän pelissä sanotaan että joku on kapteeni, mutta toinen henkilö ei ole kapteeni, mutta tekevät just kapteenin roolin. Että kannustaa ja sille sanotaan, että ilman nauhan kapteeni, niin nyt mä olen ilman nauhan kansalainen, vaikka sitä nauhaa ei ole, mutta tunnelma on.

8 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut rajallistamisen kokemuksia ja vaikutuksia kahden kansalaisuuden parisuhteissa kolmen tutkimuskysymyksen avulla. Ensimmäinen kysymyksistäni käsitteli rajallistamisen kokemuksia ja vaikutuksia arjessa, toinen rajallistamisen vaikutuksia puolisoiden ja pariskunnan kuulumisen kokemuksiin ja viimeinen rajallistamisen käytäntöihin kohdistettua vastarintaa.

Tutkimuskysymysten lisäksi käsitelin haastatteluille ominaisia kerronnallisia piirteitä. Kerronnallinen tarkastelu osoitti, että parit kokevat ominaisemmaksi ja luontevammaksi kertoa omakohtaisista ja arkeen liittyvistä kokemuksistaan, kuten kuulumisesta ja lähipiirin reaktioista parisuhteeseen kuin hallinnollisen ja institutionaalisen tason toiminnasta. Haastatteluiden kerronnan keskittymien perusteella voidaankin todeta, että vaikka suhtautuminen yhteiskunnalliseen järjestelmään on muuttunut vain joidenkin pariin kohdalla, ovat kaikki haastateltavat joutuneet kohtaamaan omaan parisuhdevalintaan ja puolisoon kohdistuvat reaktiot lähipiirissään ja elinympäristössään. Haastateltavat tuottivat kerronnassaan selviytymis-, sankari-, vastarinta- ja ansaitsevuuskertomuksia. Parihaastattelu haastattelumuotona todennäköisesti vaikutti osaltaan siihen, että haastateltavat esittivät parisuhteensa onnellisena ja menestyksekkäänä, mikä tuotti kertomuksen heistä pareina taistelemassa esimerkiksi maahanmuuttojärjestelmää, ennakkoluuloja ja rasismia vastaan.

Haastattelemillani kahden kansalaisuuden pareilla rajallistamisen kokemukset olivat hyvin jaettuina, erityisesti sen takia, että monet heistä ovat hoitaneet lupaprosessit ja muut hallinnolliset menettelyt yhdessä. Omassa tutkimuksessani puolison oleskelulupaprosessiin osallistumiseen ei näyttänyt liittyvän negatiivista vallankäyttöä, mitä on havaittu joissain tutkimuksissa tapahtuvan puolisoiden välillä (Bonjour & De Hart 2020). On silti huomattavaa, että kansalaispuolisoilla on parisuhteessa valta-asema suhteessa tietoon ja osaamiseen, vaikka ei-kansalaiset eivät tässä tapauksessa olekaan lupatyypin kautta riippuvaisia puolisoistaan. Parien oleskelulupaprosessit ovat sujuneet vaihtelevasti, mutta kerronnassa toistuivat kokemukset maahanmuuttojärjestelmään liittyvän tiedon rajautuneisuudesta, prosessien kestosta ja odottamisen piinallisuudesta, asioiden hoitamisen vaikeudesta, byrokraattisuudesta, elämän liminaaliudesta ja jatkuvasti läsnä olevasta karkottamisen mahdollisuudesta. Rajallistamisen kokemukset ovat jaettuina myös sen takia, että rajallistaminen tunkeutuu pariin arkeen niin tiiviisti, että siltä on lähes mahdotonta välttyä. Yhteiseen arkeen ulottuva rajallistaminen tarkoitti pariin kohdalla esimerkiksi

tunnetta valvonnan alaisena elämisestä ja siihen liittyvää vainoharhaisuutta, virheiden ja rikkeiden tekemisen pelkoa sekä vaikeutta suunnitella elämää ja tulevaisuutta.

Tämä tutkimus vahvistaa entisestään ymmärrystä siitä, että rajallistaminen ja karkotettavuus vaikuttavat myös sellaisiin ihmisiin, jotka ovat toistaiseksi oleskelustatukseltaan vakaassa tilanteessa, eivätkä elä välittömässä karkotusvaarassa (vrt. Tervonen & Pellander 2020, 71). Olennaista ei olekaan karkotetuksi joutumisen todennäköisyys, vaan karkotusmahdollisuuden olemassaolo. Monet teoriaosiossa esittelemäni aikaisempien tutkimusten löydökset, kuten puolisoiden kuulumisen kokemuksen heikentyminen ja muukalaistuminen (Horsti & Pirkkalainen 2021; Lyytinen 2025; Rodriguez 2016) ilmenivät tuloksina myös tässä tutkimuksessa. Selitän tätä sillä, että vaikka ei-kansalaisella olisi jo oleskelulupa, eikä hän olisi enää karkotusvaarassa, vaikuttavat kokemukset muokanneen parien näkemyksiä, ymmärryksiä ja olemista peruuttamattomalla tavalla, jolloin ei-kansalaisten prosessin ja oleskelustatuksen tilanne juuri haastatteluhetkellä vaikuttaa tarkastelemini kokemuksiin vain rajallisesti.

Rajallistamisen kokemuksissa muut samassa tilanteessa olevat ihmiset ja sosiaaliset verkostot ovat osoittautuneet keskeisiksi niin prosesseissa toimimisen, tiedonsaannin ja vertaistuen kuin maahanmuuttojärjestelmää kohtaan osoitetun kriittisyyden muodostumisenkin kannalta (vrt. Toubøl 2018). Vaikka muiden ihmisten kautta saatu tieto vaikuttaa ihmisten näkemyksiin maahanmuuttokontrollista, erottuu silti parisuhteessa, elämän intiimissä ulottuvuudessa, koettu rajallistaminen poikkeuksellisen vaikuttavana. Virallisesti vain puolisoon kohdistuva rajallistaminen koetaan parisuhteissa usein täysin yhteisenä asiana, niin materiaalisesti kuin mentaalisisellakin tasolla, mikä ilmenee esimerkiksi siinä, että joidenkin parien kohdalla kansalaispuolisot huolehtivat prosesseista huomattavasti puolisoitaan enemmän. Tulokseni osoittavat, että rajallistamisesta voi muodostua yhtä lailla jaettu ja muukalaistava kokemus parisuhteessa myös niiden parien kohdalla, joissa kansalaispuoliso ei suoraan oleskelulupatyypin kautta kohtaa maahanmuuton kontrollia (vrt. Charsley & Wray 2021; Griffiths 2019). Muukalaistamisen käsite kuvaa osuvasti rajallistamisesta aiheutuvaa, kansalaispuolisoiden tuntemaa vieraantumisen kokemusta suhteessa niin Suomen valtioon, yhteiskuntaan kuin muihinkin ihmisiin.

Jatkotutkimuksessa olisi kiinnostavaa tutkia tarkemmin sitä, miten rajallistamisen kokemukset eroavat ihmisillä, joihin rajallistaminen leviää eri tavoin läheisten ihmisten kautta, mikä tarkoittaisi rajallistamisen kokemusten vertailua esimerkiksi kahden kansalaisuuden perheissä

ja pari-, sukulaisuus- ja ystävyys-suhteissa. Toisin sanoen, voiko ystävän kautta koetun rajallistamisen myötä muukalaistua samalla tavoin kuin parisuhteessa vai perustuuko muukalaistuminen nimenomaan rajallistamisen intiimiyteen parisuhteissa? Rajallistamista onkin tarkasteltava yhteiskunnallisena ilmiönä, joka leviää ei-kansalaisten lähipiiriin myös aiempaa osoitettua vahvemmin. Se ei ole vain siirtolaisuutta tai ei-kansalaisuutta koskeva ilmiö, vaan vaikuttaa erityisesti kahden kansalaisuuden perheiden määrän kasvaessa kaikkialla yhteiskunnassa – päiväkodeissa, kouluissa, työpaikoilla ja terveydenhuollossa – niin ei-kansalaisten kuin kansalaistenkin keskuudessa. Täten omat tulokseni tukevat Janine Dahindenin (2016) vaatimusta siitä, että siirtolaisuuteen liittyviä aiheita on käsiteltävä osana muita yhteiskunnallisia aiheita, ei pelkästään omana, muista aiheista erillisenä osa-alueenaan.

Parien elämää ilman oleskelulupaa ovat leimanneet jokapäiväiset haasteet esimerkiksi asumisessa, työnteossa ja terveydenhuollossa, kun taas kansalaisuudettomuus on vaikuttanut erityisesti suuremman mittakaavan suunnitelmiin, kuten matkustamiseen, naimisiinmenoon tai lasten hankintaan. Oleskeluluvan saaminen mahdollistaa siis elämän, jossa riippuvaisuus oleskelulupajärjestelmästä on hieman vapaampaa – tai jos puhutaan haastateltavien käyttämin termein – elämää kiristävä silmukka on hieman löysemällä. Täysin vapaata elämä ei kuitenkaan ole. Tällöin elämää määrittävät rajat tulevat vastaan vain hieman harvemmin ja isompien päätösten yhteydessä. Jatkuvan epävarmuuselementin elämään oleskeluluvan kanssa luo myös se, että aina on otettava harkintaan myös mahdollisuus lähtöruutuun palauttamisesta eli siitä, että oleskelulupahakemus hylätään tai pahimmillaan puoliso karkotetaan. Kun tuloksiani tarkastellaan suhteessa aikaisempaan tutkimukseen, voidaan todeta, että maahanmuuttokontrollin mittakaava ja ulottuvuus perhe-elämään on jatkumo, johon vaikuttavat oleskelustatus, lupatyyppi, prosessien sujuminen ja monet muut yksilölliset tekijät. Jotkut esimerkiksi pyrkivät ja onnistuvat häivyttämään rajallistamisen vaikutuksia elämäänsä vahvemmin kuin toiset.

Olen tarkastellut kansalaispuolisoiden kokemuksia rajallistamisesta erillisessä luvussa, koska kansalaisina heidän suhtautumisensa puolison kautta paljastuvaan maahanmuuton kontrolliin on erityisen kiinnostavaa. Riippumatta aikaisemmasta tiedonmäärästä tai kriittisyyden tasosta, johon he ovat päätyneet, yhteistä kokemuksissa oli eron huomaaminen omassa ja puolison saamassa kohtelussa sekä sen ymmärtäminen, kuinka piilotettua maahanmuuton kontrolli valtaväestöltä on ja kuinka rajattua siihen liittyvä tieto on. Myös muissa turvapaikka-aktivisteja ja kahden kansalaisuuden pareja tarkastelevissa tutkimuksissa on tehty samanlaisia huomioita tiedon rajautuneisuudesta, jolloin käytäntöjen paljastuminen näyttäytyy

kansalaispuolisoiden järkytyksenä ja epäuskoisuutena (Bonjour & De Hart 2020; Pirkkalainen, Näre & Lyytinen 2022; Toubøl 2018). Kokemus shokista ja järkytyksestä on korostunut nimenomaan kansalaisten kohdalla, koska he kohtaavat maahanmuuttojärjestelmän toteuttamaa kontrollia ensi kertaa ja heidän odotuksensa järjestelmästä perustuvat siihen kohteluun, jota he ovat tottuneet saamaan yhteiskuntajärjestelmässä kansalaisina (ks. Bonjour & De Hart 2020). Keskeisenä löydöksenä tutkimuksessani onkin se, että maahanmuuttokontrolli näyttäytyy vallankäyttönä, joka pyritään pitämään tarkoituksellisesti piilossa valtaväestöltä, koska vallankäyttö näyttää onnistuvan varsin hyvin ja kohtaavan vain vähän vastustusta, kun suurin osa kansalaisista ei ole tietoisia siitä.

Kaikki kansalaispuolisot ovat kokeneet muukalaistamista, maahanmuuttokontrollin ulottumista heidän omiin elämiinsä, mutta vain joidenkin kohdalla tämä on johtanut kokemukselliseen muukalaistumiseen eli epäluottamukseen ja kokemukseen oman kansalaisuuden vähempiarvoisuudesta tai merkityksettömyydestä. Oman kansalaisuuden merkityksen heikkeneminen on tyypillinen tulos tutkimuksissa, joiden tutkittavilla oleskelulupaa on haettu avioliiton perusteella ja jotka elävät välittömässä karkotusvaarassa (Charsley & Wray 2023; Griffiths 2019; Lyytinen 2015). Aineistoni perusteella muukalaistumisen kokemus ilmenee tyypillisesti siten, että epätasa-arvoisuutta tuottavista käytännöistä, jotka ovat näyttäytyneet monille aikaisemmin vain yleisinä epäkohtina, tulee henkilökohtaisia ja ne tunkeutuvat parin yhteiseen arkeen ja elämään. Parisuhteessa epäkohdat vaikuttavat saavan henkilökohtaisemman ja syvemmän sävyn, mutta muuten haastateltavieni kohdalla puolison tapaaminen ei ole perustavanlaatuisesti muuttanut suhtautumista valtioon ja instituutioihin. Niistä, jotka ovat olleet kriittisiä jo ennen parisuhdetta, on tullut vielä kriittisempiä ja ne, jotka ovat olleet luottavaisia, ovat usein jatkaneet luottamista oman parisuhteen kohdalle osuneista haasteista huolimatta. Päätelen, että tutkittavien kriittisyyden taso vaihteli, koska toisin kuin esimerkiksi Lyytisen (2025) tutkittavat, jotkut haastateltavani olivat kohdanneet maahanmuuttokontrollia kuitenkin vain sen verran, että heidän oli mahdollista häivyttää sen merkitys tai esittää se välttämättömänä pahana. Välittömässä karkotusuhassa elävien tai karkotuksen kokeneiden parien vaikuttaa olevan merkittävästi haastavampaa selittää pois kielteisiä kokemuksiaan (Lyytinen 2025).

Haastateltavien kriittisyyttä maahanmuuttojärjestelmää kohtaan ei voida kuitenkaan suoraan päätellä heidän kokemuksistaan järjestelmän kanssa. Parit ovat saattaneet kokea hyvinkin vaikeita prosesseja ylläpitäen silti luottamuksensa siihen, että järjestelmä toimii lainmukaisesti ja hakijan etu edellä, kun taas joillain puolison prosessi on ollut hyvinkin

helppo, mutta kriittisyys on syntynyt muista tekijöistä, usein esimerkiksi aktivistiverkoston kautta liikkuvasta tiedosta tai tuttuun kokemuksiin. Täten kokemukset rajallistamisesta eivät automaattisesti johda oikeudenmukaisempien käytäntöjen vaatimiseen laajemmassa mittakaavassa. Kuten myös Bonjour ja De Hart (2020) toteavat, monet kahden kansalaisuuden parit pyrkivät varmistamaan kuulumisensa mukautumalla vallitseviin normeihin, eivät haastamalla niitä. Vaikka haastateltavat esittivät toisinaan myönnytyksiä ja hyväksyntää maahanmuuttojärjestelmän toiminnasta, ei kukaan heistä erottanut omaa parisuhdettaan täysin suotuisana poikkeuksena, jonka ulkopuolella tapahtuva arjen tai hallinnollinen rajallistaminen olisi hyväksyttävää tai toivottavaa, kuten jotkut esimerkiksi Betty De Hartin ja Elles Besselsenin (2020) tutkimukseen osallistuneista. Täten tutkielman nimessä oleva sitaatti ”*Et vastusta näkemyksiäni, vastustat minua*”, kuvaa osuvasti haastattelemieni kansalaispuolisoiden reaktioita heidän puolisonsa saamaan kohteluun. Siitä huolimatta, että virallisesti kontrolli ei kohdistu kansalaispuolisoon, rajallistaminen koetaan täysin henkilökohtaisena ja itseensä kohdistuvana vallankäyttönä ja ulossulkemisena.

Kaikki haastateltavat esittivät tavalla tai toisella kritiikkiä maahanmuuttojärjestelmän toimintaa kohtaan, mutta kritiikin laatu oli hyvin erilaista eri haastatteluissa. Kriittisyyden määrä ja laatu olivat kuitenkin usein samankaltaisia parisuhteessa puolisoitten välillä. Oma aineistoni on niin pieni, että siitä ei ole ollut mahdollista tehdä päätelmiä haastateltavien risteävien positioitten, esimerkiksi luokkataustan, iän tai asuinpaikan, yhteydestä kriittisyyteen. Jatkotutkimuksessa olisikin aiheellista tarkastella sitä, millä tavalla kriittisyys ja epäluottamus maahanmuutto- tai yhteiskunnalliseen järjestelmään ovat yhteydessä tutkittavien risteäviin positioihin.

Ensimmäinen keskeinen muuttuja haastatteluissa oli kritiikin määrä eli se, kuinka paljon maahanmuuttojärjestelmää kritisoitiin. Toiseksi haastateltavat voidaan erottaa sen mukaan, olivatko he kriittisiä vain oman prosessin hoitamisesta tai yksilötason toimintaa kohtaan vai oliko prosessin aikana kehittynyt kriittisyyttä laajemmin koko järjestelmää ja asioiden hoitamisen tapaa kohtaan. Yksilötason kritiikki saattoi kohdistua esimerkiksi osaamattomaan tai huonosti perehtyneeseen työntekijään, järjestelmätason kritiikissä sen sijaan kyseenalaistettiin järjestelmän toimintaa laajemmin esimerkiksi väitöksillä systemaattisesta epäoikeudenmukaisuudesta ja -johdonmukaisuudesta. Kolmantena määrittävänä tekijänä on se, kohdistettiin kritiikki lähinnä prosessin tiukkuutta ja vaativuutta kohtaan, vai kyseenalaistettiin laajemmin sen lainmukaisuus ja toimivuus. Kun kritisoidaan esimerkiksi tunteettomuutta tai pitkiä odotusaikoja, ei vielä pyritä rapauttamaan pohjaa koko

maahanmuuttojärjestelmältä, vaan lähinnä pyydetään tehostamaan ja parantamaan sen toimintaa. Haasteltavani voidaan siis karkeasti jakaa niihin, jotka hyväksyvät tarpeen maahanmuuton kontrollille, mutta toivovat järjestelmään tiettyjä muutoksia, sekä niihin, jotka vaativat radikaalia muutosta koko maahanmuuton hallinnan järjestelmälle, kuten muutoksia raja- tai ihmisoikeuskäytäntöihin.

Taulukko 1: Haastattelujen parien kriittisyys suhteessa heidän lupaprosessiensa sujuvuuteen

→ miten oleskelulupa- /kansalaisuusprosessi on sujunut	prosessi ollut helppo	prosessi ollut pääosin helppo, mutta siinä ollut joitain haasteita	prosessi ollut vaikea
↓ instituutioihin (erit. Migriin) kohdistetun kritiikin ankaruus			
kritiikkiä järjestelmän tiukkuutta ja vaativuutta kohtaan (esim. vaikea, pitkät odotusajat, tunteettomuus)		Kaisa ja Soheil	Laura ja Nasim
kritiikkiä järjestelmän lainmukaisuutta ja oikeudenmukaisuutta kohtaan	Eerika ja Kareem	Matilda ja Hussain, Olivia ja Arman	Maria ja Muhammad

Taulukko 1. kuvaa sitä, mihin haastattelemani parit asettuvat kriittisyydessään suhteessa siihen, miten heidän oleskelulupa- ja kansalaisuusprosessinsa ovat sujuneet.

Pariskuntien ja puolisoitten kuulumisen on ulkopuolelta haastettua niin hallinnollisen rajallistamisen kuin ympäröivien kanssaihminenkin vaikutuksesta. Oman parisuhteen poikkeuksellisuus ja siihen kohdistuvat ennakkoluulot ovat saaneet monet tuntemaan olonsa yksinäisiksi kahden kansalaisuuden parisuhteissa. Aikaisemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että kahden kansalaisuuden parit törmäävät jatkuvasti molempiin puolisoihin kohdistuviin sukupuolittuneisiin oletuksiin liittyen esimerkiksi parisuhteen rooleihin ja sen solmimisen perusteisiin (De Hart & Besselsen 2020; Griffiths 2019). Tässä tutkimuksessa tutkittavat olivat kohdanneet vain vähän suoria sukupuolittuneita oletuksia parisuhteestaan, mutta siitä huolimatta erityisesti kansalaispuolisot olivat hyvin tietoisia tällaisista stereotyyppioista ja täten ne vaikuttivat myös tutkittavieni käyttäytymiseen monin tavoin. Myös tämän ilmiön kohdalla ilmenee, että jo pelkkä tietoisuus vallitsevista oletuksista tai mahdollisuuksista vaikuttaa parien ajatteluun ja käyttäytymiseen, vaikka pelättävät asiat eivät realisoituisikaan todellisina kokemuksina. Voidaan olettaa, että stereotyyppioitten vaikuttavuus kansalaispuolisoihin liittyy myös heidän sukupuoleensa naisina, koska naisten kansalaisuus näyttää edelleen vähemmän legitiiminä ja helpommin kyseenalaistettavana kuin miesten kansalaisuus (De Hart & Besselsen 2020; Griffiths 2019).

Molempien puolisoiden halukkuutta ja mahdollisuutta kuulua ovat haastaneet suomalaisessa yhteiskunnassa eri tavoin ilmenevä maahanmuuttovastaisuus ja rasismi. Kuulumattomuuden tunne perustui niin hallinnollisiin kuin muidenkin ihmisten toteuttamiin arjen rajallistamisen kokemuksiin. Tutkimuksessa on osoitettu, että kuulumattomuuden tunnetta kahden kansalaisuuden parisuhteissa aiheuttavat kielteiset kokemukset järjestelmässä ja ulossulkeva yhteiskunnallinen ilmapiiri (Charsley & Wray 2023; Griffiths 2019). Tässä tutkimuksessa olen osoittanut, että jo pelkästään mahdollisuus karkottamiseen ja pelko ulossulkemisesta heikentävät kuulumisen ja kiinnittymisen tunnetta. Konkreettisesti tämä ilmeni parien tekeminä vaihtoehtoisina suunnitelmina ja valmiutena asua ulkomailla tulevaisuudessa. Kansalaisuustutkimuksessa on osoitettu, että siinä missä aikaisemmin kansalaisnaiset menettivät kansalaisuutensa avioituessaan ulkomaalaisen miehen kanssa, nykyään monet menettävät kuulumisen kokemuksensa kotimaahansa kohdatessaan heidän yhteiselämänsä rajoittavat käytännöt (Griffiths 2019; Lyytinen 2025). Tutkimukseni tuo näihin löydöksiin lisää näyttöä siitä, että kuulumisen vaikutus heikentyvän myös sellaisten kansalaisten kohdalla, joiden kokemukset rajallistamisesta eivät ole elämää keskeisesti määrittäviä ja joille puolisoiden karkotus on vain hyvin epätodennäköinen mahdollisuus.

Moni haastateltavista kokee edelleen ainakin jossain määrin kuuluvansa muihin yhteisöihin tai ryhmiin, kuten perheeseen tai kotikaupunkiinsa, mutta parisuhteen myötä heidän kokemustaan määrittää yleensä jonkinlainen, vaikeasti sanoitettava erottautuminen muista ihmisistä. Muukalaistumisen käsite osoittaa toimivuutensa rajallistamisen lisäksi myös muuttuneen kuulumissuhteen tarkastelussa. Kansalaispuolisoiden kuulumissuhde vaikuttaa herkemältä ja kriittisemmältä kuin ei-kansalaisten, mikä johtunee siitä, että sitä ei ole samalla tavalla koskaan haastettu ulkopuolelta esimerkiksi heidän ulkonäkönsä tai oleskelustatukseensa liittyen. Täten myös kansalaispuolisot ovat parisuhteensa myötä joutuneet kohtaamaan kuulumisen politiikan eli yhteisön ja yhteiskunnan taholta haastetun kuulumisen. Haastateltavien ei-kansalaisten kuulumissuhdetta Suomessa määrittävät vahvasti heidän kuulumisen kokemuksensa aikaisemmissa asuinmaissaan. Usein moninaisesti haastettu kuulumisen on johtanut siihen, että ei-kansalaiset eivät ole niin valikoivia kuulumisessaan tai vaadi täydellistä hyväksyntää ympäröivältä yhteisöltä voidakseen kokea kuuluvansa Suomeen tai joihinkin yhteisöihin Suomen sisällä. Rasismi- ja syrjintäkokemuksista huolimatta tai juuri niiden vuoksi moni on alkanut rakentaa kuulumissuhdetta, joka ei olisi riippuvainen ympäröivien ihmisten mielipiteistä tai hyväksynnästä. Tulokset osoittavat sen, kuinka

kuulumisen politiikka ei ole totaalista, vaan yksilöt onnistuvat luomaan kuulumisen tiloja myös rajoittavassa ja ulossulkevassa ympäristössä (vrt. Antonsich 2010; Youkhana 2015).

Vaikka rajallistaminen näyttäytyy haastattelujen perusteella joidenkin parien elämässä varsin totaalisenä voimana, ilmeni haastatteluissa myös, että parit pyrkivät toteuttamaan omannäköistä elämää ja itselleen tärkeitä elämänvalintoja mahdollisuuksien puitteissa. On myös huomattavaa, että haastattelun teemat ja kysymykset ohjasivat pareja keskittymään nimenomaan rajallistamisen kokemuksiin. Jos olisin keskustellut parien kanssa ilman mitään haastattelua ohjaavia teemoja, olisi parien elämä todennäköisesti näyttäytynyt moninaisempana ja myönteisemmässä valossa. On vaihtelevaa, kuinka vahvasti rajallistaminen määrittää parien elämää, mutta on selvää, että heidän elämänsä koostuu myös muista asioista, joihin en ole tässä tutkielmassa keskittynyt aiheeni vuoksi. Ne asiat, joihin rajallistaminen ei ole vaikuttanut, ovat epäilemättä jääneet vähemmälle huomiolle, mikä on hyvä huomata, jos heidän tilanteestaan kaipaa toiveikkaampaa kuvaa. Kuten olen ensimmäisessä tulosluvussa pohtinut, joillekin haastateltavilleni maahanmuuttokontrollin merkityksen vähättely voidaankin nähdä pyrkimyksenä vastustaa kontrollia ja sen tunkeutumista arkeen.

Rajallistamisen käytäntöihin osoitettu vastarinta esiintyi kerronnassa tyypillisesti hienovaraisena ja implisiittisenä vastapuheena vallitsevia kertomuksia kohtaan. Suurin osa vastarinnasta on muun puheen ohessa ilmeneviä puhetyylejä, sanavalintoja ja kerronnan painotuksia. Tyypillisimpiä vastarinnan tapoja on maahanmuuttokontrollin ivaaminen ja ironisointi, sen totalisuuden vähättely ja muun elämän korostaminen, maahanmuuttojärjestelmän perustavanlaatuisen kyseenalaistaminen ja kontrollin kohteena olevien yksilöiden pyrkimys hyödyntää maahanmuuttojärjestelmää siinä määrin kuin se on mahdollista. Maahanmuuttokontrolli on niin luonnollistettu ja välttämättömäksi kehystetty käytäntö tämänhetkisessä maailmassa, että harvoin muita tapoja järjestää maailma tulee edes pohtineeksi. Haastatteluissakin yhteiskunta- tai maahanmuuton kontrollin järjestelmää kyseenalaistettiin perustavanlaatuisesti varsin vähän, mutta muutama haastateltava nosti esiin kontrollin mielettömyyden ja mahdollisuuden tehdä toisin. Tulkitsen niin, että itsessään sen tosiasian korostaminen, että tämänhetkinen tapa ei ole ainoa mahdollinen asioiden järjestämisen tapa, voi olla vahvaakin vastarintaa, koska kyseiset diskurssit ovat niin harvinaisia julkisessa keskustelussa. Vastarinnan keinot osoittavat, että rajallistamista kohtaavat yksilöt ja parit eivät ole passiivisia hallinnan uhreja, vaan osoittavat aktiivista

toimijuuttaan haastamalla järjestelmää niin oman tapauksensa puolesta kuin laajempienkin rakenteiden osalta.

Kuten tuloksissa toistuvasti ilmeni, Orpon hallituksen maahanmuuttopoliittiset muutokset ovat kaikkien haastateltavien kohdalla lisänneet huolta maahanmuuttokontrollin tiukentumisesta. Orpon hallituksen maahanmuuttopolitiikka on erinomainen esimerkki poliittisista muutoksista, joilla on suoraa vaikutusta ihmisten oleskeluun ja elämään. Esimerkiksi hallituksen päätetyt muutokset lyhentää kansainvälisen suojelun perusteella annettujen oleskelulupien kestoa, tiukentaa edellytyksiä pysyvälle oleskeluluvulle, lisätä mahdollisuuksia peruuttaa kansalaisuus ja vaikeuttaa kansalaisuuden saamista muun muassa pidentämällä vaadittua maassaoloaikaa kahdeksaan vuoteen (Sisäministeriö 2024) ovat omiaan lisäämään karkotettavuutta, liminaaleja tiloja ja epävarmuutta ei-kansalaisten elämiin. Tulokseni osoittavat, että kokemukset rajallistamisesta tulevat edelleen vahvistumaan ja kiinnittyminen Suomeen heikentymään lakimuutosten myötä, niin ei-kansalaisilla kuin heidän läheisillään. Kuten tuloksissa osoitan, kokemukset maahanmuuttokontrollista ovat täysin rikkoneet joidenkin haastateltavien luottamuksen yhteiskunta- tai maahanmuuttojärjestelmään. Lisäksi jo pelkästään tieto tulevista lakimuutoksista on lisännyt epävarmuutta ja epäluottamusta merkittävästi. Tilanteessa, jossa lakimuutokset on toimeenpantu, tarvitaan lisää tutkimusta siitä, miten yhä tiukentunut maahanmuuttokontrolli vaikuttaa sitä kohtaavien elämiin, kuulumiseen ja luottamukseen niin yksilöiden, pariskuntien kuin perheidenkin kohdalla.

Lakiuudistusten tarkastelun myötä on erittäin ristiriitaista, että hallituksella on uudella maahanmuuttopolitiikallaan ainakin nimellisesti tarkoitus kannustaa kotoutumiseen ja työntekoon. Esimerkiksi lakimuutoksessa pysyvän oleskeluluvan edellytysten tiukentamisesta kirjoitetaan seuraavasti: ”*Tavoitteena on kannustaa kotoutumiseen ja antaa näkymä tulevaisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa*”. (Sisäministeriö 2024.) Lakimuutosten myötä lainauksessa mainittu tulevaisuuden näkymä tulee olemaan ei-kansalaisilla katkonainen ja rajoittunut, kun elämä Suomessa riippuu tiukkojen edellytysten täyttämisestä ja tulevaisuudessa siintää jatkuva oleskelulupien hakeminen. Kotoutuminen liittyy vahvasti mahdollisuuteen tutustua uuteen yhteiskuntaan ilman pelkoa kääntymisestä ja uskoon tulevaisuudesta asuinmaassa. Voidaan olettaa, että kotoutumisen edistämisen sijaan lakimuutokset lisäävät ei-kansalaisten elämään aivan päinvastaisesti epävarmuutta, mielenterveysongelmia ja katkonaisuutta. Tavoitteidensa vastaisuuden lisäksi hallituksen muutoksia voidaan pitää kolonialismista kumpuavan maahanmuuttopolitiikan rasistisena

jatkeena, jossa Könösen (2015b, 346) aikaisempiin maahanmuuttopolitiikkoihin liittyvän muotoilun mukaan ”*koloniaalinen ulottuvuus läpäisee näennäisen neutraaleja toimeentuloon ja työhön perustuvia kriteerejä sekä valikoivien kontrollitoimenpiteiden perustana toimivia riskianalyyssejä*”. Esimerkiksi hallituksen samanaikainen pyrkimys työperäisen maahanmuuton lisäämiseen ja turvapaikanhakijoina tulleiden siirtymisen estäminen työperusteisen oleskeluluvan hakijoiksi erottelevat haluttua työvoimaa käytännössä ihmisen taustan ja kansalaisuuden perusteella.

Lähteet

Verkkolähteet:

Eduskunta (2024) Hallituksen esitys HE 26/2024 vp.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_26+2024.aspx?TSPD_101_R0=0814c91602ab2000b7c5476a6eeb08d36edcfb2053d736ba42ea2f05c73e1f23bbdbbf4dab5e6c9c08cc1da8a0143000d2a42df8457b09dde9d92c36103d6bea81fe95b39f7d9c373426d3fd2f364ca71fb7062c607dce0faaf94e043778a561 (Luettu 4.11.2024).

Euroopan muuttoliikevirasto (2024) Maahanmuuton tunnusluvut 2023. https://emn.fi/wp-content/uploads/EMN_maahanmuuton-tunnusluvut_2023.pdf (Luettu 1.11.2024).

Finlex HE 10/2025 (6.3.2025) 2.2.2 – Kansainvälisen suojelun lakkaaminen ja matkustusasiakirjat. <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2025/10#OT0>

Kotimaisten kielten keskus (2025) Kielitoimiston sanakirja. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/odottaa?searchMode=all> (Luettu 18.7.2025).

Leppäkorpi, Mervi (27.4.2023) Maahanmuuton kontrolli koskettaa myös kansalaisia. Antroblogi. <https://antroblogi.fi/2023/04/maahanmuutto-ja-kansalaisuus/> (Luettu: 21.11.2024).

Maahanmuuttovirasto (Migri) (2017) Kaksi vuotta turvapaikanhakijasyksystä 2015, missä mennään nyt? <https://migri.fi/-/kaksi-vuotta-turvapaikanhakijasyksysta-2015-missa-mennaan-nyt->. (Luettu 1.11.2024).

Maahanmuuttovirasto (2024) Tilastot, kansainvälinen suojelu <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions/23330> (Luettu: 29.11.2024).

Maahanmuuttovirasto (2024) Käännyttäminen ja karkottaminen <https://migri.fi/kaannyttaminen-ja-karkottaminen> (Luettu 4.12.2024).

Maahanmuuttovirasto (2024) Tilastot, oleskelulupa <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions/21205> (Luettu 29.11.2024).

Maahanmuuttovirasto (2024) Tilastot, tilapäinen suojelu <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions/23330/48?start=624&end=635> (Luettu: 29.11.2024).

Parhiala, Marilla (15.8.2024) Juhannusviikolla selvisi, ettei puoliso enää tule kotiin. Helsingin Sanomat <https://www.hs.fi/suomi/art-2000010559748.html> (Luettu: 3.12.2024).

Parikka, Outi (7.12.2022) Suomi palautti Hassane Drahn Algeriaan 7 vuoden taistelun päätteeksi – vaimo Mari säästää rahaa mennäkseen perässä: ”Menen, vaikka hän olisi vankilassa”. Yle Uutiset <https://yle.fi/a/74-20007569> (Luettu 3.12.2024).

Saaranen-Kauppinen, Anita & Anna Puusniekka (2006) KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf> (Luettu 8.10.2024)

Sisäministeriö (2024) Hallitusohjelman uudistukset maahanmuuttopolitiikkaan. <https://intermin.fi/maahanmuutto/ho-uudistukset-maahanmuuttopolitiikka> (Luettu: 5.11.2024).

Suomen pakolaisapu (2024) Pakolaisuus Suomessa. <https://pakolaisapu.fi/pakolaisuus-suomessa/> (Luettu 1.11.2024).

Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike. <https://stat.fi/julkaisu/cln4jbg3b6u210avtv0wphb8k> Helsinki: Tilastokeskus (Luettu: 1.11.2024).

Tilastokeskus (2024) Statfin – perheet. https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_perh/?tablelist=true (Luettu: 1.11.2024).

Tilastokeskus (2024) Statfin – muuttoliike. https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_muutl/?tablelist=true (Luettu 4.11.2024).

Vaalit (2025) Äänioikeus. <https://vaalit.fi/aanioikeus> (Luettu 11.8.2025).

Vasantola, Satu (12.3.2017) Fawwaz meni naimisiin suomalaisen kanssa, Migri epäili lumeliittoa – näin virkamiehet selvittävät, onko kyseessä tosi rakkaus. Helsingin Sanomat <https://www.hs.fi/feature/art-2000005122587.html> (Luettu 3.12.2024).

Vihavainen, Suvi & Joonas Laitinen (14.8.2020) Yhä useampi suomalainen etsii rakkautta ulkomailta – naiset ja miehet löytävät puolison täysin eri maista, paljastaa HS:n selvitys. Helsingin Sanomat (online) <https://www.hs.fi/suomi/art-2000005560565.html> (Luettu: 1.11.2024).

Väestöliitto (2012) Rakkautta, rikkautta ja ristiriitoja- Suomalaisen solmimat kaksikulttuuriset liitot. Perhebarometri 2012. <https://www.vaestoliitto.fi/verkkojulkaisut/rakkautta-rikkautta-ja-ristiriitoja/> (Luettu: 29.11.2024).

Kirjallisuus:

Abrego, Leisy (2019) Relational Legal Consciousness of U.S. Citizenship: Privilege, Responsibility, Guilt, and Love in Latino Mixed-Status Families. *Law & Society Review* 53(3), 641–670.

Alho, Rolle & Sippola, Markku (2019) Estonian Migrants' Aspiration for Social Citizenship in Finland: Embracing the Finnish Welfare State and Distancing from the 'Non-Deserving'. *Int. Migration & Integration* 20, 341–359.

Ahonen, Talvikki & Kallius, Annastiina (2019) Paperittomuuden tuotanto ja hallinta Suomessa vuosina 2015–2017. Teoksessa Lyytinen, Eveliina (toim.): Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 89–116.

Anderson, Bridget (2015) Kumppaneita vai kilpailijoita? Maahanmuuton vaikutusten uudelleenarviointia. *Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 23(1), 83–92.

- Anderson, Bridget (2019) New directions in migration studies: towards methodological de-nationalism. *Comparative Migration Studies*, 7(1), 1–13.
- Andreasson, Jesper, & Herz, Marcus (2022) Family practices, deportability and administrative violence: an ethnographic study on asylum seekers' family life in the Swedish migration context. *Families, Relationships and Societies*, 11(2), 157–174.
- Anglé, Jaana (2014) Maahanmuuttajan puolisona Suomessa: narratiivinen tutkimus kestävästä monikulttuurisista avioliitoista. Väitöskirja, Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta.
- Antonsich, Marco (2010) Searching for belonging – an analytical framework. *Geography compass*, 4(6), 644–659.
- Appolis, Anna-Kaisa (2012) Kahden kulttuurin perheet: hiljaista tietoa ja hyviä käytäntöjä perheiden tueksi. Opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma.
- Arksey, Hilary (1996) Collecting data through joint interviews. *Social Research Update* 15.
- Baade, Björnstjern, & Gölz, Leah (2023) An Empirical Analysis of Credibility Assessment in German Asylum Cases. *German Law Journal*, 24(2), 310–341.
- Balibar, Étienne (2009) Oikeus alueeseen. Esipuhe teoksessa Rigo, Enrica: *Rajojen Eurooppa*. Suomentaneet Antti Paakkari, Taina Rajanti, Miika Saukkonen ja Eetu Viren. Keuruu: Like.
- Bhambra, Gurinder K. (2015) Citizens and others: The constitution of citizenship through exclusion. *Alternatives: Global, Local, Political*, 40(2), 102–114.
- Bigo, Digier (2002) Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease. *Alternatives* 27, Special Issue, 63–92.
- Bjørnholt, Margunn & Farstad, Gunhild (2014) 'Am I rambling?' on the advantages of interviewing couples together. *Qualitative Research*, 14(1), 3–19.
- Blanco, Masaya Llavaneras (2022) Intimate bordering: Intimacy, anti-blackness and gender violence in the making of the Dominican border. *Political Geography*, 99.
- Bodström, Erna (2021) Asylum decisions as performances: Intertextuality in internal credibility assessment. *International Journal of Refugee Law*, 32(4), 623–644.
- Bodström, Erna (2022) Turvapaikka-asiat ja karkotus. Teoksessa Pirkkalainen, Päivi & Eveliina Lyytinen & Saara Pellander (toim.) *Suomesta poistetut – näkökulmia karkotuksiin ja käännytyksiin*. Tampere: Vastapaino.
- Bonjour, Saskia, & Block, Laura (2016) Ethnicizing citizenship, questioning membership. Explaining the decreasing family migration rights of citizens in Europe. *Citizenship Studies*, 20(6–7), 779–794.
- Bonjour, Saskia, & De Hart, Betty (2020) Intimate citizenship: Introduction to the special issue on citizenship, membership and belonging in mixed-status families. *Identities*, 28(1), 1–17.
- Calavita, Kitty (2005) *Immigrants at the Margins. Law, Race, and Exclusion in Southern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Ceyhan, Ayse & Tsoukala, Anastassia (2002) The Securitization of Migration in Western Societies: Ambivalent Discourses and Policies. *Alternatives* 27, Special Issue, 21–39.
- Charsley, Katharine & Wray, Helena (2015) Introduction: The invisible (migrant) man. *Men and Masculinities*, 18(4), 403–423.
- Charsley, Katharine & Wray, Helena (2023) Kept apart: Routine family separation in the UK family immigration systems as times of crises, *Migration Studies*, 11(3), 380–407.
- Dahinden, Janine (2016) A plea for the ‘de-migrantization’ of research on migration and integration. *Ethnic and Racial Studies*, 39(13), 2207–2225.
- Dahinden, Janine & Anderson, Bridget (2021) Exploring new avenues for knowledge production in migration research: A debate between Bridget Anderson and Janine Dahinden pre and after the burst of the pandemic, *Swiss Journal of Sociology*, 47(1), 27–52.
- Dauvergne, Catherine (2009) Making People Illegal. What Globalization Means for Migration and Law. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Genova, Nicholas & Roy, Ananya (2020) Practices of illegalisation. *Antipode*, 52(2), 352–364.
- De Hart, Betty & Besselsen, Elles (2020) Everything Went according to the Rules’. Female Citizen Sponsors’ Legal Consciousness, Intimate Citizenship and Family Migration Law. *Identities* 28(1), 37–55.
- Diatlova, Anastasia & Lena Näre (2018) Living the Perpetual Border: Bordering Practices in the lives of Russian-speaking women engaged in commercial sex. *Nordic Journal of Migration Research*, 8(3), 151–158.
- van Dijk, Teun A. (1993) Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society* 4(2), 249–283.
- Eskelinen, Niko & Laitinen, Kristiina & Uhlbäck, Saara (2017) Luottamus ja stigma. Teoksessa Laitinen, Kristiina & Saara Uhlbäck & Niko Eskelinen & Juho Saari (toim.): *Sumuisten sielujen hyvinvointi - Terveysterveystapisteiden asiakkaiden hyvinvointi ja palvelujärjestelmään kiinnittyminen*. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak työelämä 9. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Eskola, Jari & Lähti, Johanna & Vastamäki, Jaana (2018) Teemahaastattelu – lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Valli, Raine (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1*. Jyväskylä: PS-kustannus, 5. painos.
- Fabini, Giulia (2019) Internal bordering in the context of undeportability: Border performances in Italy. *Theoretical Criminology*, 23(2), 175–193.
- Farris, Sara (2019) Social reproduction and racialized surplus populations. Teoksessa Peter Osborne, Eric Alliez, & Eric-John Russell (toim.): *Capitalism: concept, idea, image: aspects of Marx's 'Capital' today*. Lontoo: CRMEP Books, 109–119.
- Fattorelli, Elena (2024) Administrative control mechanisms in the descent-based family reunification of refugees. *Ethnic and Racial Studies*, 47(12), 2541–2562.

- Gheorghiu, Iulia (2011) Truth or story or true story? The self in the interview situation. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 2(2), 33–48.
- Glick Schiller, Nina, & Salazar, Noel (2013) Regimes of mobility across the global. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(2), 183–200.
- Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.) (2016) Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki: Gaudeamus.
- Greiner, Clemens, & Sakdapolrak, Patrick (2013) Translocality: Concepts, applications and emerging research perspectives. *Geography compass*, 7(5), 373–384.
- Griffiths, Melanie (2012) ‘Vile liars and truth distorters’; Truth, trust and the asylum system. *Anthropology Today*, 28(5), 8–12.
- Griffiths, Melanie (2019) ”My passport is just my way out of here”. Mixed-immigration status families, immigration enforcement and the citizenship implications, *Identities: Global Studies on Culture and Power*, 28(1), 18–36.
- Havinga, Tetty & Böcker, Anita (1999) Country of asylum by choice or by chance: Asylum-seekers in Belgium, the Netherlands and the UK. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 25(1), 43–61.
- Heikkinen, Hannu (2018) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Laajalahti, Anne & Raine Valli & Juhani Aaltola & Sanna Herkama (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. uudistettu ja täydennetty painos) Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helén, Ilpo (2010) Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucault'lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Kaisto, Jani & Miikka Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta: sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 27–48.
- Hiitola, Johanna & Vuori, Jaana (2018) Afganistanilaisten pakkomuuttajien arjen kansalaisuus ja toiminnan mahdollisuudet. *Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 26(4), 326–342.
- Hoogenraad, Henrike (2020) Marriage migration as happiness projects?: Africa-origin male marriage migrants’ experiences with marriage migration to Australia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(9), 2144–2160.
- Horsti, Karina & Pirkkalainen, Päivi (2021) The Slow Violence of Deportability. In Husso, Marita & Sanna Karkulehto & Tuija Saresma & Aarno Laitila & Jari Eilola & Heli Siltala (eds.): *Violence, Gender and Affect: Interpersonal, Institutional and Ideological Practices*. London: Palgrave Macmillan, 181–200.
- Hugman, Richard & Pittaway, Eileen, & Bartolomei, Linda (2011) When ‘do no harm’ is not enough: The ethics of research with refugees and other vulnerable groups. *British Journal of Social Work*, 41(7), 1271–1287.
- Hyvärinen, Matti (2007) Kertomus ja kertomuksen rajat. *Puhe ja kieli*, 27(3), 127–140.
- Hyvärinen, Matti (2017a) Haastattelun maailma. Teoksessa: Hyvärinen, Matti & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.): *Tutkimushaastattelun Käsikirja*. Tampere: Vastapaino.

- Hyvärinen, Matti (2017b) Kertomushaastattelu. Teoksessa: Hyvärinen, Matti & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.): *Tutkimushaastattelun Käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Hänninen, Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Väitöskirja, Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Hänninen, Vilma (2018) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Laajalahti, Anne & Raine Valli & Juhani Aaltola & Sanna Herkama (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. uudistettu ja täydennetty painos.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Högbäck, Freja (2024) Veganism – ensakspolitik eller komplex vardagspolitik. *Finsk Tidskrift* 1–2, 79–93.
- Isin, Engin, & Turner, Bryan (2007) Investigating citizenship: An agenda for citizenship studies. *Citizenship studies*, 11(1), 5–17.
- Isin, Engin & Nielsen, Greg (eds.) (2008) *Acts of Citizenship*. London: Zed Books.
- Isin, Engin (2009) Citizenship in flux: The figure of the activist citizen. *Subjectivity*, 29(1), 367–388.
- Josselson, Ruthellen (1996) *Ethics and process in the narrative study of lives*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
- Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelua kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Kagan, Michael (2002) Is Truth in the Eye of the Beholder? Objective Credibility Assessment in Refugee Status Determination. *Georgetown Immigration Law Journal*, 17, 367.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2019) Elettyä kansalaisuutta jäljittämässä: Kansalaisuuden ulottuvuudet Nuorisobarometrissa. Teoksessa Pekkarinen, Elina & Sami Myllyniemi (toim.): *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisoasiain neuvottelu- kunta & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 216, 167–182.
- Kaukko, Mervi & Kiilakoski, Tomi (2023) Tutkimusetiikasta on keskusteltava nykyistä laajemmin. *Migration-Muuttoliike*, 49(1), 10–11.
- Keskinen, Suvi, & Vuori, Jaana (2012) Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Keskinen, Suvi & Jaana Vuori ja Anu Hirsiaho (toim.): *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Keskinen, Suvi & Näre, Leena & Tuori, Salla (2015) Valkoisuusnormi, rodullistamisen kritiikki ja sukupuoli, *Sukupuolentutkimus* 28(4), 2–5.
- Keskinen, Suvi (2018) The 'crisis' of white hegemony, neonationalist femininities and antiracist feminism. *Women's studies international forum* 68, 157–163.

- Kestilä, Laura & Martelin, Tuija (2019) Suomen väestörakenne ja sen kehitys. Teoksessa Kestilä, Laura & Sakari Karvonen (toim.): *Suomalainen hyvinvointi 2018*. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Korteweg, Anna, & Yurdakul, Gökce (2024) Non-Belonging: borders, boundaries, and bodies at the interface of migration and citizenship studies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(2), 293–316.
- Krivosos, Daria (2019) Welfare chauvinism at the margins of whiteness: Young unemployed Russian-speakers' negotiations of worker-citizenship in Finland. In Keskinen, Suvi & Unnur Dís Skaptadóttir & Mari Toivanen (eds.): *Undoing Homogeneity in the Nordic Region. Migration, Difference, and the Politics of Solidarity*. London and New York: Routledge, 103–118.
- Kujala, Tiina (2006) ”Ei pirise enää koulun kello” – kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymiskokemuksista. Väitöskirja, Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta.
- Könönen, Jukka (2014) Pidätelty elämä. Rajat prekaarisuutta tuottavana instituutiona. *Oikeus*, 43(2), 171–191.
- Könönen, Jukka (2015a) Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta.
- Könönen, Jukka (2015b) Muuttoliikkeiden hallinta ja hallitsemattomuus. Huomioita rajojen ja liikkumisen suhteista Euroopassa. *T&E* 4, 333–351.
- Könönen, Jukka (2018) Border struggles within the state. *Nordic journal of migration research*, 8(3), 143–150.
- Könönen, Jukka (2022) Maastapoistamisten aika. Teoksessa Pirkkalainen, Päivi & Eveliina Lyytinen & Saara Pellander (toim.): *Suomesta poistetut. Näkökulmia karkotuksiin ja käännytyksiin*. Tampere, Vastapaino, 131–156.
- Lappalainen, Ella (2021) Kaksikulttuurisen parisuhteen tukeminen oleskelulupaprosessin aikana. Opinnäytetyö, Hämeenlinnan korkeakoulukeskus, sosionomikoulutus.
- Lee, Stephen (2024) Administrative violence in immigration law. *Arizona Law Review*, 66(3), 739–778.
- Leinonen, Johanna & Pellander, Saara (2014) Court decisions over marriage migration in Finland: A problem with transnational family ties. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(9), 1488–1506
- Leinonen, Johanna and Pellander, Saara (2020) Temporality and everyday (in)security in the lives of separated refugee families. In Hiitola, Johanna & Kati Turtiainen & Sabine Gruber & Marja Tiilikainen (eds.): *Family Life in Transition: Borders, Transnational Mobility, and Welfare Society in Nordic Countries*. London: Routledge, 118–128.
- Loader, Ian (2006) Policing, recognition, and belonging. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 605, 202–221
- López, Jane Lilly (2015) ”Impossible Families”: Mixed-Citizenship Status Couples and the Law. *Law & Policy*, 37(1–2), 93–118.

- Lyytinen, Eveliina (toim.) (2019) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Lyytinen, Eveliina (2025) 'I have completely exhausted myself during this journey': Female citizens' experiential migrantisation in the face of their foreign spouse's deportability. Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus.
- Lähdesmäki, Tuuli & Saresma, Tuija & Hiltunen, Kaisa & Jäntti, Saara & Sääskilähti, Nina & Vallius, Antti, & Ahvenjärvi, Kaisa (2016) Fluidity and flexibility of "belonging" Uses of the concept in contemporary research. *Acta Sociologica*, 59(3), 233–247.
- Marucco Al-Mimar, Camilla (2024) Life Before the Passport. People with a Refugee Background Navigating Everyday Life, Temporalities and Subjectivities between Refugeehood and Citizenship. Academic dissertation, University of Turku, Department of Geography and Geology.
- Mackenzie, Catriona & McDowell, Christopher & Pittaway, Eileen (2007) Beyond 'do no harm': The challenge of constructing ethical relationships in refugee research. *Journal of Refugee studies*, 20(2), 299–319.
- Maury, Olivia (2021) Punctuated lives: Student-migrant-workers' encounters with the temporal border regime. Academic dissertation, University of Helsinki, Faculty of Social Sciences.
- Merikoski, Paula (2021) 'At least they are welcome in my home!' Contentious hospitality in home accommodation of asylum seekers in Finland. *Citizenship Studies*, 25(1), 90–105.
- Mezzadra, Sandro & Neilson, Brett (2013) Border as a method, or the multiplication of labor. Durham and London: Duke University Press.
- Moret, Joëlle & Andrikopoulos, Apostolos & Dahinden, Janine (2021) Contesting categories: Cross-border marriages from the perspectives of the state, spouses and researchers. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(2), 325–342.
- Morley, David (2003) Kuulumisia – aika, tila ja identiteetti medioituneessa maailmassa (Suom. Erkki Vainikkala). Teoksessa Lehtonen, Mikko & Olli Löytty (toim.): *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 155–188.
- Määttä, Simo & Puumala, Eeva & Ylikomi, Riitta (2023) Haavoittuvuus ja osallisuus turvapaikkapuhuttelussa. Teoksessa Paananen, Jenny Kristiina & Meri Lindeman & Camilla Lindholm & Milla Kaarina Luodonpää-Manni (toim.): *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus: Kohti kielellistä osallisuutta*. Helsinki: Gaudeamus, 73–94.
- Nelson, Lise & Hiemstra, Nancy (2008) Latino immigrants and the renegotiation of place and belonging in small town America. *Social & Cultural Geography* 9(3), 319–342.
- Nevala, Marika & Salmi, Anne (2014) "It was like hard job": Esiselvitys Suomeen turvapaikanhakijoina saapuneiden työntekijöiden työoloista ja työkyvystä. Helsinki: työterveyslaitos.
- Niemann, Arne & Unger, Doris & Speyer, Johanna (2020) The "Refugee Crisis," Immigration Attitudes, and Euroscepticism. *International Migration Review* 54(3), 883–912.

- Nissi, Kaisa (2017) Uskonnot, kulttuurit ja perhe. Etnologinen tutkimus monikulttuuristen liittojen kerronnoista Suomessa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Näre, Leena (2018) Rajat, siirtolaisuus ja epävirallinen muuttoliike. *Sociologia*, 55(4), 327–333.
- Odasso, Laura (2020) Family Rights-Claiming as Act of Citizenship: An Intersectional Perspective on the Performance of Intimate Citizenship. *Identities*, 28(1), 74–92.
- Onodera, Henri (2016) Odottamisen monimuotoisuus nuorten turvapaikan hakijoiden arjessa. *Näkökulma-kirjoitussarja*, 42.
- Pellander, Saara (2015) An acceptable marriage. Marriage migration and moral gatekeeping in Finland. *Journal of family issues*, 36(11), 1472–1489.
- Pellander, Saara (2023) Buy me love: Entanglements of citizenship, income and emotions in regulating marriage migration. In Andrikopoulos, Apostolos & Joëlle Moret & Janine Dahinden (eds.): *Cross-Border Marriages – State Categories, Research Agendas and Family Practices*. London: Routledge, 144–150.
- Pfaff-Czarnecka, Joanna (2011) From “identity” to “belonging” in social research: Plurality, social boundaries, and the politics of the self. In Albiez, Sarah & Nelly Castro & Lara Jüssen & Eva Youkhana (Eds.): *Ethnicity, Citizenship and Belonging: Practices, Theory and Spatial Dimensions*. Madrid: Iberoamericana, Frankfurt am Main: Vervuert, 197–218.
- Pirkkalainen, Päivi & Lyytinen, Eveliina & Pellander, Saara (toim.) (2022) Suomesta poistetut. Näkökulmia käännytyksiin ja karkotuksiin. Tampere: Vastapaino.
- Pirkkalainen, Päivi & Näre, Lena & Lyytinen, Eveliina (2024) ‘I do not trust any of them anymore’: Institutional distrust and corrective practices in pro-asylum activism in Finland. *Sage Journals* 72(3), 562–580.
- Prokkola, Eeva-Kaisa (2018) Asylum reception and the politicization of national identity in Finland: A gender perspective. In Paasi, Anssi & Eeva-Kaisa Prokkola & Jarkko Saarinen & Kaj Zimmerbauer (eds.): *Borderless Worlds for Whom? Ethics, Moralities and Mobilities*. London: Routledge.
- Puharinen, Roosa Emilia (2016) Kaksikielisuudelmia: kaksikielisten pariskuntien näkemyksiä omasta kielenkäytöstään. Opinnäytetyö, Itä-Suomen yliopisto, Suomen kieli.
- Puumala, Eeva (2018) Rajojen biopolitiikka: tiedollinen alttius turvapaikkapuhuttelussa. *Tiede ja edisty* 3, 196–215.
- Puumala, Eeva & Kynsilehto, Anitta (2017) Turvapaikanhakijoiden ja paperittomien haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.): *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Puumala, Eeva & Ristimäki, Hanna-Leena & Ylikomi, Riitta (2019) Kokemus, kertominen ja tieto turvapaikkamenettelyssä. Teoksessa Lyytinen, Eveliina (toim.): *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Pöllänen, Pirjo (2008) Arjen käytännöt ja perhesuhteet venäläis-suomalaisissa perheissä. Sevón, Eija & Marianne Notko (toim.): *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia & Helsinki University Press, 153–165.

Quaranta, Mario (2024) The formation of institutional trust among immigrants: what is the role of democracy? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 51(1), 1–20.

Rajamäki, Sari (2021) Työyhteisöön liittymisen ja kuulumisen rakentuminen vuorovaikutuksessa. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.

Rigo, Enrica (2005) Citizenship at Europe's borders: Some reflections on the post-colonial condition of Europe in the context of EU enlargement. *Citizenship Studies*, 9(1), 3–22.

Rigo, Enrica (2009) *Rajojen Eurooppa*. Helsinki: Like.

Rimpiläinen, Sirkku (2016) Kaksikulttuurisen uusperhe-elämän intersektionaalisuus: kulttuurit, kielet ja uusperheys risteävät äitien ja äitipuolten kertomuksissa. Opinnäytetyö, Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Rodriguez, Cassandra (2016) Experiencing ‘Illegality’ as a Family? Immigration Enforcement, Social Policies, and Discourses Targeting Mexican Mixed-Status Families. *Sociology Compass*, 10(8), 706–717.

Saari, Juho & Behm, Miia & Lagus, Krista (2017) Sosiaalipummi! – Moraalipaniikki 2010-luvun Suomessa. Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus – Sosiaalipummit yhteiskunnassa?* Tampere: Suomen yliopistopaino Oy.

Sahraoui, Nina (2024) Externalized Within, Everyday Bordering Processes Affecting Undocumented Moroccans in the Borderlands of Ceuta and Melilla, Spain. *Journal of Borderlands Studies*, 39(5), 855–874.

Sakellariou, Dikaios & Boniface, Gail & Brown, Paul (2013) Using joint interviews in a narrative-based study on illness experiences. *Qualitative Health Research*, 23(11), 1563–1570.

Sharma, Nadita (2006) *Home Economics: Nationalism and the Making of ‘Migrant Workers’ in Canada*. Toronto: University of Toronto Press.

Siim, Pihla (2022) Perheen liikkuvat paikat: perheestä ja kuulumisesta neuvottelua Suomen, Venäjän ja Viron yllirajaisessa kontekstissa. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto, filosofinen tiedekunta.

Siim, Pihla Maria (2025) Discourses of Difference and Sameness: Estonians Reflecting on (Possible) Return. Käsikirjoitus. Ilmestyy teoksessa Anttonen, Pertti & Niina Hämäläinen (toim.) *The Violence of Traditions and Traditions of Violence*. Folklore Fellows Communications. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

Siirto, Ulla & Laihia, Marja-Liisa (2016) Turvapaikanhakijoiden vastaanotto – toteutuvatko ihmisoikeudet? Teoksessa Gothóni, Raili & Ulla Siirto (toim.): *Pakolaisuudesta kotiin*. Helsinki: Gaudeamus.

Sirkkilä, Hannu (2005) Elättäjyyttä vai erotiikkaa: miten suomalaiset miehet legitimoivat parisuhteensa thaimaalaisen naisen kanssa? Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.

- Sjöblom-Immala, Heli (2015) Puolisona maahanmuuttaja – Monikulttuuristen perheiden viihtyminen Suomessa ja muuttosuunnitelmat. Sastamala: KAKS, kunnallisalan kehittämissätiö.
- Smythe, William & Murray, Maureen (2000) Owing the story: Ethical considerations in narrative research. *Ethics & behavior*, 10(4), 311–336.
- Sorsa, Tiina (toim.) (2020) Kestävän väestökehityksen Suomi. Väestöliiton väestöpoliittinen raportti 2020. Helsinki: Väestöliitto ry.
- Sotkasiira, Tiina & Haverinen, Ville-Samuli (2016) Battling for citizenship. A case study of Somali Settlement in Lieksa, Finland. *Nordic Journal of Migration Research*, 6(2), 115–123.
- Sundbäck, Liselott (2023) Trust Shaping in Forced Migrants' Institutional Encounters in the Finnish Welfare State. *Nordic Journal of Migration Research*, 13(2), 1–17.
- Taipale, Minna (2017) "Ei kai se auta kuin uskoa tulevaisuuteen": Kahden kulttuurin parit elämänmuutosten keskellä. Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma.
- Tamminen, Marja (2013) Kaksikulttuuriset parit: vuorovaikutus parisuhteessa lapsen syntymän jälkeen. Opinnäytetyö, Metropolia ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma.
- Tanttu, Tarja (2017) Sitten uskaltaa kertoa omista asioista enemmän”—Maahanmuuttaja-asiakkaiden työvoimaneuvojan käsityksiä luottamuksen rakentamisesta asiointikeskustelussa. *Prologi: puheviestinnän vuosikirja*.
- Tervonen, Miika & Enache, Anca (2018) Romanisiirtolaiset ja arjen rajallistaminen Helsingissä. *Sosiologia*, 55(4), 384–399.
- Tervonen, Miika & Pellander, Saara & Yuval-Davis, Nira (2018) Everyday bordering in the Nordic countries. *Nordic Journal of Migration Research*, 8(3), 139–142.
- TENK (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.
- Tervonen, Miika, & Pellander, Saara (2020) Rajat. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Pirkko Pitkänen (toim.) *Muuttoliikkeiden vuosisata*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 68–77.
- Threadgold, Terry (2006) Dialogism, voice and global contexts: Asylum, dangerous men and invisible women. *Australian Feminist Studies*, 21(50), 223–244.
- Toubøl, Jonas (2018) From Democratic Participation to Civic Resistance: The Loss of Institutional Trust as an Outcome of Activism in the Refugee Solidarity Movement. *British Journal of Sociology*, 70(4), 1198–224.
- Tyerman, Thom (2019) Everyday Borders in Calais: The Globally Intimate Injustices of Segregation. *Geopolitics*, 26(2), 464–485.
- Ullah, Ahsan & Hasharina Hasan, Noor & Mazidah, Mohamad & Chatteraj, Diotima (2020) Migration and Security: Implications for Minority Migrant Groups. *India Quarterly* 76(1), 136–153.

Vuori, Jaana (2012). Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa Keskinen, Suvi & Jaana Vuori ja Anu Hirsiaho (toim.): *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press.

Välimäki, Matti (2019) Kylmän sodan ajasta eurooppalaiseen päätöksen tekoon: kansainvälistä suojelua hakevia ihmisiä koskeva politiikka ja lainsäädäntö 1973–2015. Teoksessa Lyytinen, Eveliina (toim.) *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 39–64.

Youkhana, Eva (2015) A conceptual shift in studies of belonging and the politics of belonging. *Social Inclusion*, 3(4), 10–24.

Yuval-Davis, Nira (1997) *Gender and Nation*. London: Sage.

Yuval-Davis, Nira (1999) The 'multi-layered citizen'. *International feminist journal of politics*, 1(1), 119–136.

Yuval-Davis, Nira (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice* 40(3), 197–214.

Yuval-Davis, Nira and Kaptani, Erene (2008) *Identity, Performance and Social Action: Participatory Theatre Among Refugees*. London: ESRC.

Yuval-Davis, Nira (2011) *The politics of belonging – Intersectional contestations*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: SAGE.

Yuval-Davis, Nira, Wemyss, Georgie & Cassidy, Kathryn (2018) Everyday bordering, belonging and the reorientation of British immigration legislation. *Sociology*, 52(2), 228–244.

Yuval-Davis, Nira & Wemyss, Georgie & Cassidy, Kathryn (2019) *Bordering*. Cambridge: Polity Press.

Liitteet

Liite 1. Tutkimustiedote ja suostumuslomake

Tietoa tutkimukseen ”Rajallistaminen kahden kansalaisuuden parisuhteissa” osallistuvalla

Sinut on kutsuttu osallistumaan tutkimukseen. Osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista. Voit keskeyttää osallistumisesi milloin tahansa tutkimuksen aikana. Jos vetäydyt tutkimuksesta, sinuun ei kohdistu mitään negatiivista seurausta.

Tutkimuksen kuvaus:

Tutkimus toteutetaan Pro gradu -työnä Turun yliopistossa sosiologian oppiaineessa ja toteutetaan osana Siirtolaisuusinstituutin INDEFI-hanketta (rajallistamisen intiimi maantiede, <https://www.indefiproject.com/>).

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka maahanmuuton kontrolli vaikuttaa sitä kohtaavien ihmisten ja heidän läheistensä elämiin. Tässä tutkimuksessa tarkastelen, miten maahanmuuttajien kokemukset Suomen valtion ja sen instituutioiden kanssa esimerkiksi oleskelulupaprosessin myötä vaikuttavat sekä heidän että heidän suomalaisten kumppaniensa näkemyksiin Suomesta, erityisesti luottamuksen ja kuulumisen kokemuksiin. Tavoitteenani on tuottaa uutta tietoa aiempaan tutkimukseen erityisesti sen osalta, millä tavalla oleskelun kontrolloinnin kokemukset vaikuttavat parisuhteissa, joiden toisella osapuolella on jo oleskelulupa, ja joissa oleskelulupa ei liity perhesiteeseen Suomen kansalaisen kanssa.

Toteutan tutkimuksen kerronnallisina parihaastatteluina ja analysoin aineistoa narratiivianalyysillä. Haastattelut nauhoitetaan tietoturvallisesti ja kirjoitetaan puhtaaksi. Puhtaaksikirjoituksen yhteydessä varmistan, että aineisto tallentuu pseudonymisoidussa muodossa (eli ilman suoria tunnistetietoja, kuten nimiä) tietoturvalliselle Turun yliopiston serverille. Haastattelunauhoitukset tuhoetaan tämän Pro Gradu -työn valmistuttua. Sinulla on mahdollisuus kommentoida puhtaaksikirjoitettua litteraatiota, mikäli haluat.

Selvitys aineiston käytöstä, tallennuksesta ja tietosuojasta:

Tutkimuksessa henkilötietojasi käsitellään sillä perusteella, että henkilötietojen käsittely on tarpeen yleisen edun mukaisen tarkoituksen, eli tieteellisen tutkimuksen, suorittamiseksi (käsitteilyn oikeusperuste: tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointi, tietosuojalain 4 §:n 3 kohta). Aineistoa käytetään vain tieteellistä tutkimusta varten ja sitä käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti.

Aineistoa käsitellään niin, ettei tutkittavia voi tunnistaa tutkimusraportista. Tutkimusaineisto säilytetään salasanalla suojattuna ja se tallennetaan pseudonymisoidusti niin, että suorat tunnistetiedot poistetaan ja nimet muutetaan keksityiksi. Tutkittavan yhteystiedot säilytetään erillään tutkimusaineistosta. Tutkimuksen pseudonymisoitua aineistoa, josta tutkittavat eivät ole tunnistettavissa, voivat käyttää myös muut INDEFI-hankkeen tutkijat, ja aineistoa voidaan käyttää gradun lisäksi myös muihin hankkeen tutkimusartikkeleihin. Vain tutkija, eli Mimosa Suontama, tietää mikä haastattelu on sinun. Hanke kestää vuoteen 2025 asti, ja aineisto tuhotaan hankkeen loppumisen jälkeen. Turun yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan ihmistieteellisten tutkimusten jaosto on arvioinut hankkeen ja antanut lausunnon siitä, että INDEFI-hanke on eettisesti hyväksyttävä. Tutkimuksessa noudatetaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittämää hyvää tutkimustapaa.

Tutkimuksen vastuhenkilö: Mimosa Suontama, 0449790164,
mimosahenriikka@gmail.com

Tutkimukseen osallistuva täyttää:

Olen saanut riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojen käsittelystä.

Olen ymmärtänyt, että voin milloin tahansa ilmoittaa, etten enää halua osallistua tutkimukseen, jolloin kaikki minuun liittyvä kerätty aineisto poistetaan.

Olen ymmärtänyt yllä olevat tiedot ja haluan osallistua tutkimukseen.

(Paikka ja aika):

(Tutkimukseen osallistuvien nimet):

Liite 2. Tutkimushaastattelurunko

- Keskeyttäkää aina, jos ette ymmärtäneet jotain tai tarkentaaksenne
- anonymiteetti, luottamuksellisuus, INDEFI-hanke, mahdollisuus pitää tauko, olla vastaamatta johonkin, keskeyttää haastattelu tai keskeyttää osallistuminen tutkimukseen
- voidaan ajatella tätä rentona juttelutilanteena, voitte myös keskenänne jutella, tarkentaa tai muistutella toisianne
- pseudonyymeistä: haluatteko että niitä käytetään jo tässä vai pseudonymisoinko vasta myöhemmin?

Alustus:

- Tarkastelen tutkimuksessa sitä, miten kokemukset rajallistamisesta eli kansalaisuuden ja taustan perusteella tehdyistä rajanvedoista, jaotteluista ja kontrollista vaikuttavat sekä ei-kansalaisen että myös hänen kumppaninsa elämään
  - esimerkiksi oleskelulupaprosessit mutta myös jokapäiväisen arkiset kokemukset esimerkiksi erilaisista mahdollisuuksista

Oliko enää mitään kysymyksiä?

Muista kysyä suullinen suostumus tallenteelle

Taustakysymykset:

1. Kauanko olette olleet yhdessä?
2. Oletteko avo/avioliitossa?
3. Keitä perheeseen kuuluu, onko lapsia?
4. Millä vuosikymmenillä olette syntyneet? Minkä ikäisiä olette?
5. Mikä on koulutuksenne ja missä työskentelette?
6. Mikä on kansalaisuutenne ja äidinkielenne?
7. Milloin toinen teistä on tullut Suomeen?

Varsinaiset tutkimuskysymykset:

Ei kansalaiselle:

- Voisitko kertoa vähän siitä, kun olet tullut Suomeen
  - oletko asunut ulkomailla ennen Suomea?
  - miksi päätit tulla juuri Suomeen?
  - miksi lähdit kotimaastasi?
  - mitä aluksi ajattelit Suomen valtiosta ja yhteiskunnasta? tai viranomaisista, ihmisistä ja yleisestä vastaanotosta?
- Kertoisitko hieman oleskeluprosessistasi
  - millä perusteella hait, millä perusteella sait?
  - montako kertaa, millä kerralla sait?
  - miten prosessi ylipäättänsä on sujunut?

- mikä oleskelulupa sinulla on nyt?
- millaisia kokemuksia sinulla on Suomen viranomaisista, instituutioista tai järjestelmästä oleskelulupaprosessiin liittyen?
  - koetko, että nämä kokemukset ovat vaikuttaneet laajemmin käsityksiisi Suomen valtiosta, suomalaisista tai instituutioista?
- Minkälaisia ajatuksia sinulle herää, kun puhutaan oleskelulupajärjestelmästä Suomessa? (Migri)
  - entäpä suomalaisista instituutioista, oikeusvaltiosta, Suomen valtiosta tai kansasta?
- Olisiko sinulla jotain konkreettisia esimerkkejä tilanteista ja kohtaamisista suomalaisten instituutioiden tai viranomaisten kanssa?
  - esim. kokemus, jossa koet, että taustasi tai oleskelustatuksesi on vaikuttanut samaasi kohteluun?
  - tai onko kokemuksia erityisen positiivisesta kohtelusta?

Kansalaiselle:

- Millä tavalla olet seurannut ja mahdollisesti osallistunut kumppanisi oleskelulupaprosessiin ja kohtaamisiin valtion viranomaisten kanssa?
  - Millaisia kohtaamiset ovat mielestäsi olleet, millaisia ajatuksia ne herättivät?
- Oliko joku hetki tai tilanne, kun tajusit, minkälaiset oikeudet kumppanillasi on Suomessa sen takia, että hän ei ole kansalainen, vai miten tämä kontrolli paljastui sinulle vai tuliko tällaista olleenkaan?
- Miten tapaaminen kumppanisi kanssa ja hänen oleskelulupaprosessinsa seuraaminen vaikutti ajatuksiisi Suomen maahanmuuttopolitiikasta?
  - Miten tapaaminen kumppanisi kanssa ja hänen oleskelulupaprosessinsa seuraaminen vaikutti sinuun ja erityisesti ajatuksiisi Suomen valtiosta ja suomalaisuudesta, koetko että sinun ajatuksesi ovat muuttuneet tapaamisenne jälkeen? Jos on, millä tavalla ja miten?
- Oletko huomannut eroa sinun ja kumppanisi kohtelussa esimerkiksi sosiaalisissa tai viranomaiskohtaamisissa tai siinä, miten teitä kohdellaan yhdessä?
- Onko se, että kumppanisi on ulkomaalaistaustainen, vaikuttanut suhteisiisi muihin ihmisiin tai yhteisöihin, jotka ovat sinulle tärkeitä? Millä tavoin?

Molemmille:

- Miten olette tavanneet?
- Miten se, missä vaiheessa toisen oleskelulupaprosessi on ollut tai se, että hän ei ole ollut kansalainen, on vaikuttanut teidän yhteiseen elämäänne?
- Onko näillä asioilla ollut vaikutusta tulevaisuuden suunnitteluunne, millä tavoin?
  - Onko tämä nykyisen hallituksen maahanmuuttolain muutokset lisänneet kokemustanne elämän tai tulevaisuutenne epävarmuudesta
- Koetteko, että teidän sukupuolellanne on ollut vaikutusta näihin kokemuksiin? Millä tavoin?
  - Koetteko, että teihin suhtautuminen suomen kansalaisen kumppanina on ollut erilaista sukupuoltenne takia?
  - Onko teillä jotain esimerkkejä siitä, miten tämä on ilmennyt?

Molemmille:

- Mihin koette tällä hetkellä kuuluvanne ja onko jotain, mihin nimenomaisesti ette koe kuuluvanne? (koetteko esimerkiksi kuuluvanne kotikaupunkiinne, Suomeen, johonkin tiettyyn yhteisöön täällä tai muualla)
- Mitä kuuluminen merkitsee teille, onko se tärkeää?
- kuuluminen voidaan määritellä sekä tunteeksi kotona olemisesta että siten, missä määrin ympäröivä yhteisö sallii kuulumisen)
- Onko teillä jotain, mihin haluaisitte tai ette haluaisi kuulua?
- Mihin koette tällä hetkellä luottamusta? koetteko voivanne luottaa Suomen valtioon ja ”suomalaiseen järjestelmään”?
- Minkälaisia ajatuksia teille herää esimerkiksi suomalaisista kansallisista symboleista tai itsenäisyyspäivästä?

Ei-kansalaiselle ja kansalaiselle, mutta erikseen:

- Ei kansalainen: Koetko luottamuksesi suomen valtioon ja järjestelmään muuttuneen täällä olemisesi ja oleskelulupaprosessisi aikana? Jos on, millä tavoin?
  - Miten koet kuulumisesi tänne muuttuneen täällä olemisesi aikana?
  - Mikä näihin kokemuksiin on vaikuttanut?
- Kansalainen: Onko luottamuksesi Suomen valtioon ja järjestelmään muuttunut kumppanisi tapaamisen myötä ja sen myötä, kun olet seurannut hänen oleskelulupaprosessiaan läheltä? Miten?
  - Miten koet kuulumisesi kehittyneen kumppaniisi tutustumisen ja hänen oleskelulupaprosessinsa seuraamisen myötä?
  - Mikä näihin kokemuksiin on vaikuttanut?